سُکي ۽ سارِٿڪ

وِواهت جيوَن

ڪنل

ليکڪ جي جيوني

پرنسپال ايچ. وي. ڪمل، هن ڪتاب جي ليکڪ جو جنم ١٣ اپريل ١٨٨٣ع ۾ ولساڪيءَ جي ڏيهه شڪارپور سنڌ (جا اُن وقت بمبئيءَ ڪالي سان لڳل هئي) ۾ ٿيو. هن صاحب ١٩٠٠ع ۾ مئٽرڪ ۽ ١٩٠٤ع ۾ بڙودا ڪاليج بڙودا مان بمبئي يونيورسٽيءَ جي بي. اي ۽ ١٩٠٧ع ۾ ايلفنسٽن ڪاليج بمبئيءَ مان ايم. اي (فلاسافي) ۽ ايل ايل. بي. پاس ڪئي.

شروع کان ئي سنڌس من سماج سڌارا ۽ ڇوڪرين پڙهائڻ طرف ڪافي مائل هو. هن پنجاب ۾ اُن وقت هلندڙ ديو سماج سان ناتو جوڙيو، جا ڇوڪرين پڙهائڻ لاءِ لائق ليکي هئي. هن سماج جو مکيه آدرش دلين ۾ اوچ تبديلي آڻڻ هو. هو اُن هلچل ۾ اُن من سان سماج سڌارا ڪري آيو ۽ سماج جي مکيه ڪرمچارين مان هڪ ليکجڻ ۾ آيو.

١٩٢١ع ۾ هن ديو سماج طرفان ڏالن جو ڪاليج کولڻ جو ڪم هٿ ۾ کنيو. هو ديو سماج ڪاليج فار وومين، فيروزپور (پنجاب) جو پرنسپال ٿيو. هن ڪاليج ٿوري ئي وقت ۾ ڪافي اُنتي ڪئي ۽ اُن ۾ ايم. اي تائين ڪلاس چالو ڪيا ويا ۽ تمام سنڌ ڪاليجن مان هڪ ڪاليج شمار ٿيڻ لڳو. هن ڪاليج ۾ پرنسپال ڪمل فلاسافي ۽ من وديا جي سيکارڻ جو ڪم پنهنجي هٿ ۾ رکيو هو. اُن عهدي تي سرفراز هئڻ ڪارڻ سنڌس ڪيترن ئي ماڻهن سان لهه وچڙ ٿيڻ لڳي. سوين ماڻهو ونس پنهنجي گهرو مسئلن کي حل ڪرڻ لاءِ صلاح وٺڻ ايندا هئا. هن ڪيترن وواهت جوڙن جا نفاق مٽائي ۽ دکي جوڙن جي دکمي جيون کي سڌاري، اُبهم ٻارن لاءِ سکيه گهر بڻائڻ ۾ ڪاميابي حاصل ڪئي. هن ڪيترا گهر برباد ٿيڻ کان بچائي ورتا ۽ ڪيترن ۾ آدرش جيون رهڻ جو شوق پيدا ڪيو.

سُکِي ۽ سارِٿڪ
وواهِت جيوَنُ

ليکڪ:
پرنسيپل پي. وي. کنل،
ايم. اي.، ايل ايل. بي (بمبئي)
ديو سماج ڪاليج فار وومن،
فيروزپور سٽي (پنجاب).

سنڌيڪار:-
جي. پي. ڀاٽيا "جڳ"
ايم. اي.، بي. ايڊ.

ديو سماج، چنڊيگڙهه
پنجاب (انڊيا).

هي ڪتاب

پرلوڪ واسي

شريمتي سرسوتي ديوي ڪنل

جي پوتر يادگيريءَ ۾ اَرپڻ ڪيو وڃي ٿو

جنهن ليکڪ سان

آدرشي ۽ اُتساهي جيون وتيت ڪيو .

SUKHI AIN SARTHIK VIVAHIT JIWAN
Sindhi Translation of : *Mental Equipment for Married Life*
By Principal Parasram Verhomal Kanal

First Edition in Sindhi : 1963
Reprinted : 1965, 1973, 1979, 1992

Publisher :
Prof S.P. Kanal
Dev Samaj, Sector 36 B, Chandigarh.

Processing :
Bhanoo Process, Paharganj, Delhi.

Printed at : Pearl Offset Press, New Delhi - 110015

Available from :

1. Hindustan Kitab Ghar, 19-21, Hamam Street, Fort, Bombay.
2. L. Kishan Chand & Sons, Japani Bazar, Ulhasnagar-2
3. Shri Ramchand E-177, Gopalpuri, (Kutch)
4. Dr. P.B. Gawalani, 718/4, Hospital Area, Ulhasnagar-3
5. Shri Jagdish, Book Sellers, Japani Bazar, Ulhasnagar-4
6. Sattvic Sahitya Kendra, 570, Double Storey, New Rajendranagar, New Delhi-60.

فهرست

جا طريقا ڳولهي. اُن آدرش جي لاءِ هن ديو سماج قائم ڪئي، جنهن جو مقصد ڪم انساني سنبنڌن کي سڌارڻ، سرشٽ ۽ سکي ڪرڻ آهي.

هيءُ ڪتاب سنڌس لاڙڪاڻي شهر شري پي. وي. ڪيل ايم. اي.، ايل ايل. بي. جو لکيل آهي. هو ديو سماج ڪاليج فار وومين، فيروزپور جو پرنسپال هو ۽ فلاسافيءَ ۽ منو وگيان جو پروفيسر هو. پنهنجي گروهه جي آتمڪ جوتيءَ سان هو ڪيترن ئي وواهت جوڙن جي جهڳڙن مٽائڻ ۽ اوچ ميل ميلاپ ڪرڻ ۾ سڦلتا ڪندو هئو. اُنهن وواهت جوڙن جي اُلجهن سڌارڻ ۾ هو پنهنجي گروهه جي شڪشا لاڳو ڪرڻ ۾ ڪافي سڦل ٿيو. پنهنجي هن سڦل تجربي جي آڌار تي هن نوجوان کي سڦل وواهت جيون نباهڻ جا تجربا اُپديش ذريعي ٻڌايا جن سان هنن جو ڀلو ٿيو. هن وري پنهنجن تجربن کي قلم بند ڪيو.

ليکڪ هي مضمون سنه ١٩٥١ ۾ جڏهن ڪيس اُن رنگ جي تڪليف ٿي هئي تڏهن لکيا هئا. سندس مضبوط ارادو ۽ همت بيماريءَ کي پنهنجي اُديش حاصل ڪرڻ ۾ رڪاوٽ سمجهڻ لاءِ تيار نه هئا. هو پنهنجي گروهه جي شڪشا موجب سنسار ۾ آدرشي ۽ سکيه وهنوارڪ رهڻي رهڻ لاءِ عام کي اُتساهه ڏياريندو رهيو.

پرڪاشڪ

شڪرگذاري

ڪجهه سال اڳ، هڪ پيرسن استريءَ، جا منهنجي ڪمرن
ڏيهن کان واقف هئي، مون کي ٻڌايو مرڪليو ته جڏهن مان
والدو هجان ته وٽس وڃان. ڪمس پنهنجي شخصي مسئلن ۾
منهنجي صلاح ۽ مدد جي ضرورت هئي. شام جو مان جڏهن
وٽس پهتس ته هوءَ پنهنجي ڪمري ۾ ويٺي هئي ۽ نهايت
هڪمين پئي لڳي. مون کي ڏسي چيائين ”اوهان سان هڪ ڳالهه
ڪرڻي آهي. اميد ته اوهين مون کي ضرور مدد ڪندا.“ مون
وراڻيو ”منهنجي لاءِ اها خوشيءَ جي ڳالهه آهي. مان ته پاڻ
سڀاڳيو سمجهندس جيڪڏهن اوهانجي ڪا شيوا ڪري
سگهان.“ ۽ ڪمس چيو ته ”ڪنهن به حجاب بنان پنهنجي دل جي
ڳالهه مون کي ڪولي ٻڌاءِ.“ اُن پيرسن استريءَ چيو، ”منهنجي
پٽيءَ کي چيو ته هو روني گهر ۾ ڪانئي.“ اهو ٻڌي مان حيران
ٿي ويس ۽ پڇيومانس ”ڇو هو اوهان سان ڪاوڙيو آهي ڇا؟“
جواب ۾ هن چيو: ”نه. هنجي سياءَ جي ته اوهانکي خبر
آهي ته هو ڪيتري قدر مون لي مهربان آهي. هميشه هو
روني گهر ڪمين ڪانيندو آهي چاڪاڻ جو مان هميشه پوڙهي
ٿي ويٺي آهيان ۽ هو چاهي ٿو ته روني پچائڻ جو بار منهنجي
مٿان نه وجهي.“
”ٻر سندس اهو خيال نه نهايت تعريف جوڳو آهي. انهيءَ
۾ توهانکي ڪهڙو اعتراض هئڻ گهرجي؟“
اهو ٻڌندي ئي سندس ليڻن ۾ لير پرجي آيو ۽ رڙهارڪي
ٿي چيائين ”شرمان جي! پنجاهه سال اڳ منهنجي مالڪن مون کي
شادي ڪرائي منهنجي پالهن ڪمس سونپي. انهيءَ ڏينهن کان
وٺي سڄا سارا پنجاهه سال هوءَ نه فقط مون سان نهايت قرب ۽
مهربانيءَ سان هليو آهي بلڪ منهنجي جيوَن جو سهارو ٿي
رهيو آهي. سندس اَجهي هيٺ مان پنهنجي زندگي نهايت

ڏينهن لئي ۽ ڪلاڪ سندس لاءِ ٻاهر ڪي والدو رکان جو ڪنهن
ڪنهن نازڪ گهرو معاملي ۾ منهنجي صلاح جي ضرورت هُئي.

هوءَ جڏهن مون وٽ پهتي ته هن پنهنجي جيون جي سموري ڪهاڻي ٻڌائي، جنهن تان مون کي نه فقط حيراني لڳي پر دک به ٿيو. چيائين ته ”اسان ٻنهي پتي پتنيءَ جي شاديءَ کي ٢٥ سال ٿيا آهن پر انهن ٢٥ سالن مان ٢٣ سال اسانجي جيون ڪُسجي رهي آهي. سماج ۾ نه ٻاهران ائين ڏيکاري ڏيون ٿا ته اسانجو هڪ ٻئي سان ڪافي ميل ميلاپ آهي. پر گهر ۾ اسين هڪ ٻئي سان هڪ گهڙي به سک پيار سان ڪين ٿا هلون. وڌيڪ گفتگو هيءَ ٿي:-

”ڇا اوهين اهي ٢٥ سال هڪ ئي گهر ۾ گڏ رهيا آهيو ۽ ساڳيءَ ميز تي روٽي کاڌي اٿو؟“

هائو. اسين ٻئي اهي ٢٥ سال ساڳئي گهر ۾ رهيا آهيون ۽ ڇهن سندر سنتان به اُتپن ڪئي اٿئون. شادي مراديءَ لئي ٻه گڏجي ويندا آهيون خواهه ڪڏاهن اچڻو وڃڻو پوي ته به گڏ ئي ويندا آهيون. جيتري قدر ٿي سگهيو آهي اسان سماج کي اهو پتو پوڻ نه ڏنو آهي ته اسين گهر ۾ هڪ ٻئي سان ڪتي ٻليءَ وانگر وڙهندا ٿا رهون.“

”ڇا اهو نمونو پنهنجي ٻارڙن اڳيان نه رکي سگهيا آهيو؟“

”ٻارڙن ۾ نه ڪي جهيڙا آهن. انهن کي نه اسانجي حال جي سموري خبر آهي. پر اها ڄاڻ انهن نه هو ڪڏهن به ڪنهن سان ان بابت ۾ ڪا ڳالهه ٻولهه ڪين ڪندا آهن.“

”آخر اوهانجي ناسازيءَ جو ڪارڻ ڪهڙو آهي؟“

”ناسازيءَ جو ڪارڻ فقط ٻار آهن جن جو جيتوڻيڪ اُن ۾ ڪوبه هٿ نه آهي.“

”اها پهيلي کولي ٻڌاءِ.“

”اسين ٻئي پنهنجي ٻارن کي گهڻو پيار ٿا ڪريون. پر انهن کي ڪهڙي نموني ۽ ڪهڙي تعليم ڏيون، انهيءَ ۾ اڪراھ

آرام سان گذاري سگهي آهيان. ڇا اهو مون لاءِ مناسب آهي
ته پيريءَ ۾ سندس لاءِ ٻه روٽيون به نه پچايان؟"

هن پرسن عورت جا اهي اکر ٻڌي منهنجو من ڀرجي
آيو. مونجهس جو شڪرگذاريءَ جو گڻ هو اُن منهنجي دل تي
گهرو اثر ڪيو. مان يڪدم پيرمرد وٽ ويس ۽ کيس سندس
ڌرمپتنيءَ جي ڀاونائن کان واقف ڪيم. پيرمرد جواب ڏنو
"شريمان جي! سندس اهڙن اُچ ڀاونائن لاءِ مان نهايت
شڪرگذار آهيان. مان چاهيان ٿو ته ڪو نوڪر رکان جو
اسان ٻنهي جي روٽي ڪري. پر مان جڏهن نوڪر رکي
نٿو سگهان ته مون لاءِ اهو مناسب نه آهي ته مٿس بار وجهان
۽ ٻنهي جي روٽي ڪرڻ جو ڪم ڪانئس وٺان. کيس ڪم ۾
گهڻو ڏسي سهي ڪين سگهندس، تنهنڪري شانتيءَ سان روٽي
کائي سگهندس." تنهن تي کيس عرض ڪيم ته هو ٻنهي جي
پتنيءَ سان گڏجي ۽ کيس ڪجهه دلداري ڏئي.

جنهن گهر ۾ اهڙو وهنوار آهي جو پتي پتني هڪ ٻئي
سان شڪرگذاريءَ سان هلن ٿا، اُتي ڇا ڪڏهن به ڪلڪل
اچي سگهي ٿي؟ هو ڪڏهن به سوارٿ وس ٿي هڪ ٻئي
جي گلا ڪين ڪن. اهڙو شڪرگذاريءَ جو ڀاوُ رکڻ وارا ماءُ
پيءُ ٻارن لاءِ هڪ ٻئي ۾ وشواس، شرڌا ۽ تياڳ جو واتاورڻ
پيدا ڪن ٿا. اهڙا سرشٽ ماءُ پيءُ نيڪ ڪٽنب ٿا ٺاهين ۽
نيڪ ڪٽنب وري نيڪ سماج قائم ٿا ڪن.

جتي شڪرگذاريءَ جو وهنوار، پريوار ۾ وشواس، وفاداري
۽ پريم پيدا ٿو ڪري اُتي ناشڪرگذاري پريوار کي دکي ۽
نرڪ جهڙو ڪري ٿي.

هڪ ڏينهن هڪ پڙهيل ڳڙهيل ۽ شاهوڪار گهراڻي جي
عورت جا هڪ چڱي عهديدار جي ڌرمپتني هئي ۽ جنهن
سان منهنجو چڱو رستو هو، مون سان گڏجڻ آئي. هن اچڻ
کان اڳيئي مونکي چرائي موڪليو هو ته مان اُنهيءَ مهل

۽ نئي اهڙي ڪا ممڪن هُئس جو ڪڏهن به اهو خيال نه آيو ته منهنجو پتي انهن ٻارن جو پيءُ آهي، جن ٻارن جي ڪارڻ مون کي خوشي ملي ٿي. پتيءَ جي ڪمائيءَ ۽ عزت ڪارڻ اسانجو وقت سک سان گذري ٿو. پر انهن ٻارن جي پيار ڪان مون کيس وانجهي رکيو آهي. نڪي مان ئي کيس پيار ڪريان نڪي ٻار. گهر ۾ ٻار ٻچا پيدا ڪرڻ منهنجو ئي فرض آهي ۽ انهيءَ فرض اَدائيءَ ۾ به مان ڳٺي آهيان.“

”مونکي اهو ٻڌي خوشي ٿي آهي ته تو پنهنجو فرض سمجهيو آهي. پتي پتنيءَ جو لاڳاپو اهڙو ته نزديڪ آهي ۽ اهڙو ضروري جو انهيءَ وچ ۾ ولوڙ هڻڻ جو ٻڌي حيراني لڳيو وڃي. جيون جا سمورا ڪم، پئسو، گهر، مترتا، سهوڳ، ڏک سک، ٻارن جو ليپاج ۽ ٻيون سڀ ڳالهيون ٻارن ڪارڻ ئي آهن. ماءُ پيءُ ڪئين ڪشٽ ڀت جو جيون گذارڻ برداشت ڪندا، جڏهن اهڙي جيون ڪري انهيءَ پرورش ٻارن جو آئينده خطري ۾ پئجي ٿو وڃي.“

اَها استري جڏهن مون سان ٻه ڪلاڪ گفتگو ڪئي، شڪرگذاريءَ جي ڀاوَ کان خالي هئي. هن کي پتيءَ کان هر پرڪار جو سک مليو پئي پر ڪڏهن به هن انجي احسانمنديءَ جو ويچار نه ڪيو. پنهنجي اَڌڪار ڪري هوءَ پاڻ کي پنهنجي پتيءَ کان مٿي پئي سمجهندي هئي ۽ انهيءَ اَڌڪار ڪري ئي پنهنجي پتيءَ جي سدگڻن ۽ اُپڪارن کي ڏسڻ جي ناقابل ٿي ويئي هئي.

هوڏانهن جتي پرسن عورت جي شڪرگذاريءَ جي ڀاوَ اُنهيءَ جيون کي آخري وقت تائين مٺو رکيو اُتي ناشڪرگذاريءَ جي ڀاوَ ڪري هيءُ پڙهيل ڳڙهيل جوڙو ٢٥ مان ٢٣ سال دکي زندگي بسر ڪندو رهيو. اُن جوڙي پوءِ ڇڱيءَ طرح جيون گذارڻ شروع ڪيو، ڇو ته اُن عورت جي من ۾ هميشه پتيءَ لاءِ عزت ۽ اَحسان جي ڀاونا جاڳي اُٿي هئي.

ته هن جي ڪارڻ اسان ۾ رنجش پيدا ٿي آهي. منهنجو
پتي چوي ٿو ته انهن کي ولايت پڙهڻ لاءِ موڪليو، پر مان
چوان ٿي ته نه، هتي ئي جيڪا تعليم ملي ٿي سا وٺن."

"ٻارن جو خيال ڇا آهي؟ هو ڪنهنجو چوڻ ٿا مڃين؟"

"هو منهنجي آگيا ۾ ئي رهڻ پسند ڪن ٿا جو مان سندن
ماءُ آهيان. ڪين گهڻو پيار ڪريان ٿي. جڏهن ڪو جهيڙو
ٿيندو آهي ته هو منهنجو ساٿ ڏيندا آهن."

"اوهان ٻنهي مان ڪير وڌيڪ پڙهيل آهي؟"

"منهنجو پتي مون کان گهڻو وڌيڪ پڙهيل آهي."

"ٻارن جي تعليم جي باري ۾ ڪير چڱيءَ طرح سوچي
سگهندو؟"

"برابر پڙهائيءَ جي وچار کان ته هو چڱيءَ طرح سوچي
سگهندو پر ماءُ جي ممتا ڪارڻ مان انهن جي ڀلائي بهتر نموني
سوچي سگهان ٿي."

"ڇا تنهنجي پتيءَ جو ٻارن تي ڪو به اڌڪار ڪونهي؟
٢٥ سال تون ساڻس گڏ ساڳيءَ جاءِ ۾ رهي آهين. سندس نيڪ
نامي ۽ عزت ڪارڻ تو عزت سان گذر ڪيو آهي. جيڪڏهن
تون ٻارن جي ماءُ آهين ته هو ٻارن جو پيءُ آهي. تون ٻارن
هن ڪارڻ پاڻ کي کڙي ۽ خوش نصيب سمجهين ٿي اهو
سڀ سندس ڪارڻ ئي توکي نصيب ٿيو آهي. اهو ڪڏهن
خيال ڪين ڪيو اٿئي ته ٻار ۽ تون سڀ هن جي سهاري سٺو
وقت گذاري رهيا آهيو. ڇا توکي ڪڏهن اهو خيال به آيو
آهي ته تنهنجو پتي ڪٽنب هوندي به پاڻ کي اڪيلو اڪيلو
سمجهندو هوندو ۽ شايد اُن ڏک ڪري چاهيندو هجي ته هو
زنده به نه رهي."

منهنجي هن وارتالاپ اُن تي تمام گهرو اثر ڪيو ۽ چيائين
ته "مونکي نهايت ڏک آهي. هيءَ سموري ڳالهه پهرين ئي
مونکي خيال ۾ ئي ڪين آئي. مان پنهنجي سوارٿ ۽ اهنڪار

جڏهن تون مون کان پري ٿي ٿين ته سڀ شڪ اُڏامي ويندا، منهنجي پاڪيزگيءَ ۾ تو کي به شڪ اُڏامي ويو." ڊاڪٽر پڇيس "ڪيترن ڏينهن کان اها حالت آهي؟" هن چيو "ٽن چئن سالن کان هن کي اهو وهم ورتل آهي. هميشه ته هن نوڪري به ڇڏي ڏني آهي. ڏينهن رات مون سان گڏ رهندو آهي. مان غسلخاني ۾ ويندي آهيان ته پهريان پاڻ وڃي ڏسي ايندو ته اندر ڪو ٻيو ته ڪونهي، ان بعد مون کي اندر وڃڻ جي اجازت ڏيندو ۽ جيسين مان ٻاهر اچان، هو در تي بيٺو هوندو. سندس موجوده حالت برداشت ڪرڻ کان ٻاهر ٿي ويئي آهي. هو مونکي هميشه پنهنجيءَ ڪمٽ ۾ وهاريندو آهي تڏهن به لڪڻ سان ڏسندو ته ڪو ڪمٽ هيٺان ته ڪونهي. منهنجي ٻنهيءَ منهنجي زندگي زهر ڪري ڏني آهي. هو ايتري ته گهڻي پيار ڪري ٿو پر هيءَ حالت برداشت ڪرڻ کان ٻاهر آهي."

منهنجي دوست ڊاڪٽر، ان استريءَ کي ٻئي ڪمري ۾ موڪلي سندس مڙس کي سڏ ڪيو ۽ تمام همدرديءَ سان ڪالهس پڇيو "سيٺ صاحب! اوهانجو پنهنجي زال جي چال چلت ۾ شڪ آهي ڇا؟ اهڙيءَ حالت ۾ هن کي ماءُ پيءُ ڏانهن ڇو نه موڪلي ڏيو ۽ ٻيءَ سان شادي ڪريو." هن جواب ڏنو "ڊاڪٽر صاحب! منهنجو منجهس پورو وشواس آهي پر خبر ڪانهي ته هوءَ جڏهن منهنجي نظرن کان پري ٿي ٿئي ته اهي ويچار ڇو نه اچي ويندا." "ڇا جڏهن شادي ڪئي تڏهن اوهانکي اهي ويچار هئا؟" "نه، منهنجي زال تمام سادي جوڳي آهي. جڏهن منهنجي شادي ٿي تڏهن منهنجو منجهس پورو وشواس هو، مان سندس ڏاڍي ساراهه ڪندو هوس. هڪ دفعي ڪنهن دوست "استري چرتر" ڪتاب پڙهڻ لاءِ ڏنو. جس ڪتاب پڙهندي ئي منهنجو سڀني زالن مان اعتبار نڪري

هڪ ٻئي ۾ وشواس

وواهت جيون کي آنند ۾ بتائڻ لاءِ پتي پتنيءَ جو هڪ ٻئي ۾ وشواس هڪ اُوليه ساڌن آهي. هڪ ٻئي ۾ وشواس هوندو ته گهر سرڳ ٿي پوندو پر اهو وشواس نه هوندو ته گهر نرڳ پيو ڀاسندو.

هڪ دفعي هڪ وچتر مثال ڏٺم جنهن منهنجي دل تي گهرو اثر ڪيو. هڪ هوشيار ڊاڪٽر کي هڪ دماغي مرض ۾ مبتلا ٿيل مريض جي حالت ڏسڻ ۽ پنهنجو رايو ڏيڻ لاءِ گهرايو ويو. هن ڊاڪٽر مونکي به ساڻ کنيو ۽ ٻئي وياسين. جنهن اسانکي گهرايو هو سو هڪ ڌنوان آدمي هو. هن اسان جي چڱي خاطرداري ڪئي ۽ پوءِ ٻاڙي مان هڪ استريءَ کي گهرايو، جنهن پنهنجي حالت هيئن ورڻن ڪئي—

”مان هڪ شاهوڪار ڪٽنب جي سڪيلڌي پٽ سان پرڻيل آهيان. منهنجي پتيءَ جو وهنوار بلڪل عجيب آهي. هو مون کي ڪڏانهن به وجهه نٿو ڏئي. مان هڪ دفعي پنهنجي پير واري ڳوٺ ۾ پنهنجي ڀيڻ جي شاديءَ تي ويس. اڃا آئي پهتيس ٽي مس نه ڏسان ته در تي منهنجو پتي بيٺو آهي. مونکي هٿ جوڙي چيائين ته ٻه ٽي منٽ ڳالهه ٻڌ. مان ونس ويس. مون سان اڪيلائيءَ ۾ ڳالهايائين ۽ منٿ ڪري چيائين ته ”پياري! مون سان گهر هل جيڪڏهن تون انڪار ڪندينءَ ته مان آپگهات ڪندس.“ پڇومانس ”توکي ٿيو ڇا آهي؟“ ته چيائين ”مان سمجهان ٿو ته تون جڏهن به مون کان پري آهين، سلامت نه آهين.“ پڇومانس ”ڇا منهنجو منهنجي چال چلت ۾ شڪ آهي؟“ ته چيائين ”جيسين تون مون سان گڏ آهين تيسين ته ڪو به شڪ ڪونه ٿو پوي پر

ڪوبه وسنو نه هو. اُن ڪمس پيدا ٿيو نه هوءَ هن مان ڪو ٻولي ٿي
هئي ۽ ٢١ سالن تائين اُن ٻار جي پالڻ پوشڻ جو ٻار ڪمس
کڻڻو پوندو. ڊاڪٽر عزت وارو ماڻهو هو. هن سمجهيو ته اُن
ٻار جي پالنا ڪرڻ سندس فرض آهي. جيتوڻيڪ ٻالڪ جي
ماتا سندس زال نه هئي. عزت رکڻ جي خيال ڪان هن سوچيو
ته ماڻهو نوڙي. هو سڌو پنهنجي مدد وٽ آيو ۽ اچي سموري
ڳالهه ڪري ٻڌايائين. هوءَ ڪمس ڇڱو پيار ڪندي هئي. هن
سندس سڀ ٻڌائڻ جي جرئت کي ساراهيو ۽ انجام ڪيو ته
جيڪڏهن ٻار ڄائو ته هوءَ ئي سندس پالڻ پوشڻ جو ٻار کڻندي.

ڊاڪٽر ڏاڍو خوش ٿيو. هن سموري ڳالهه سرهت سان
ڪئي جا ٻه ڏاڍي خوش ٿي پر قضا سان سرهت کي ڏهر
هو، گرڀ نه هو. ڪمس ڪوبه ٻار نه ٿيو ۽ ڊاڪٽر به اڪيلائ
ڪان ڇٽي پيو.

پر ڪا عجيب ڳالهه ٿيڻي هئي. ڊاڪٽر جي شادي ٿي
وئي. ٥-٦ سال نه سندس زال ماءُ ٿيڻ کان انڪار ڪيو.
هوءَ پنهنجو ليڊو ڀاءُ وٺي آئي ۽ اُن کي پٽ وانگر پالڻ لڳي.
هوُ جڏهن وڏو ٿيو تڏهن ڪنهن بدچال عورت جي اشاري
جو شڪار ٿي ويو. پيڻ جي ڪري گهر ۾ سندس هر ڳالهه
مڃي ويندي هئي.

اهو جوان ڪنهن حادثي ۾ موت جو شڪار ٿي ويو. هن
جي سرهت کي هن مان ٻار هو. هن کي خبر هئي ته ٻار جو
پيءُ نه گذاري ڇڪو آهي، پر ٢١ سالن تائين ٻار جو گذارو
ڪيئن ٿئي؟ سو هن هڪ رٿ سوچي- هن ڊاڪٽر تي اُن
ٻار جي پيءُ هئڻ جو الزام لڳايو ۽ ڪمس وٽ اُهي ڇپايون.
ڊاڪٽر هڪو ٻڪو رهجي ويو. ڪمس خبر هئي ته سندس
نيڪ اخلاق عام مشهور آهي ۽ هن مڪار عورت جي ڳالهه تي
ڪوبه اعتبار نه ڪندو. پر هن کي تڏهن به سخت ڌڪ لڳو.

ويو. ٻار پنهنجي ماءُ ۾ شڪ پوڻ لڳو. چڱو ٿئي ها جيڪڏهن مان اهو ڪتاب نه پڙهان ها ۽ اهڙن ڪتابن لاءِ پڻ شوق هجي ها، پر هاڻي ٿيندو. جيڪي ٿيڻو هو سو ٿي ويو. انهيءَ شراري اثر مون تي پنهنجي ڇڏيو، جڏهن منهنجي هن حالت تي منهنجي زال رنندي آهي تڏهن مون کي خود رنڻ اچي ويندو آهي. اسان ٻنهي کي اوهين مونکي هن مرض کان ڇٽائي سگھو ٿا. جيڪڏهن منهنجو علاج ڪري مونکي نيڪ ڪندا ته مان نهايت شڪرگذار رهندس. ٻين استرين ۽ پرشن کي، جنهنجو هڪ ٻئي ۾ وشواس آهي، ڏسي مون کي حسد ٿو ٿئي. پر جنهنجو هڪ ٻئي ۾ وشواس نه آهي انهن جي حالت ڏکدائڪ آهي. ۽ واقعي جيون نه هڪ ٻئي ۾ وشواس رکڻ بنا چڱيءَ طرح گذري نه سگھندو.

مان ڊاڪٽر سان واپس آيس. هن انهيءَ جو علاج نه شروع ڪيو پر شڪ اٿم ته ڪنهن کو فائدو ٿيو هوندو.

مٿين مثال کان سواءِ هڪ ٻيو مثال ٿو ٻڌايان جو به اهڙو ئي دردناڪ آهي. اُن مان به اهو ڏسڻ ۾ ايندو ته ڪامياب واقعي جيون لاءِ پتي پتنيءَ جو هڪ ٻئي ۾ وشواس هئڻ بلڪل ضروري آهي.

هڪ ڊاڪٽر پنهنجي شخصي جيون مان هڪ واقعي جو ذڪر ڪيو جو سچي ڪهاڻيءَ جي روپ ۾ ڇاپيو ويو هئو.

هيءَ ڊاڪٽر هڪ نيڪ استريءَ سان پيار ڪرڻ لڳو هو ۽ اُن سان سندس مڱڻو ٿيو هو. هن اهو اصول ٺاهيو هو ته هو پنهنجي ڪامي جيون جي ڪابه ڳالهه نه لڪائيندو. هن شاديءَ کان اڳ هڪ سريت رکي هئي ۽ اُنکي کليو چيو هئائين ته هو ساڻس شادي نه ڪندو.

مڱڻي کان ٻه ٽي مهينا پوءِ هڪ ڏينهن رستي تي هن کي اها سريت گڏجي وئي، جيتوڻيڪ اُن سان هميشہ سندس

مٿي ڏنل ٻن مثالن مان اُوشواس جو اُگرو نتيجو ڏسڻ ۾ ايندو. هاڻي ورِي ٻيو هڪ مثال ڏيو جنهن مان ڏسندا ته وشواس رکڻ ڪري جيوَن ڪيئن نه سُک ۾ ٿيو پوي -

هڪ مشهور ليڊي ڊاڪٽر هڪ ڏينهن موکي چيو ته "هن بيوقوف ساوتريءَ کي ڏس، هوءَ چوي ٿي ته سندس مڙس ۾ ڪوبه عيب نه آهي؛ هن جو اُن ۾ پورو وشواس آهي." مون جواب ڏنو "اُن ۾ حيرانيءَ جي ڪهڙي ڳالهه آهي؟ منهنجو خود پنهنجي زال ۾ پورو وشواس آهي."

ڊاڪٽرياڻيءَ جواب ڏنو "عورت لئي ته پورو اعتبار ڪري سگهجي ٿو پر مردن لئي نه." مون کيس چيو "مان اُن استريءَ سان گڏجڻ چاهيندس جنهن توکي اهڙو حيران ڪيو آهي."

آخر مان اُن نيڪ عورت سان گڏيس. هوءَ ٢٥ سالن جي هئي. کانئس پڇيم ته ڇا اِها حقيقت آهي ته پنهنجي مڙس ۾ سندس پورو اعتبار آهي. هن جواب ڏنو "جو ماڻهو سچو سون آهي اُن ۾ وشواس ڪيئن نه رهندو؟"

"توکي ڪهڙي خبر ته هو سچو سون آهي؟"

سندس جيوَن جي هر ڪاريه مان سچائي ٻکي ٿي. کنهن ٻيءَ عورت لاءِ ته کيس دل ۾ ئي ڪانهي. جيڪي زالون سندس واقف آهن اُهي سڀ مون سان حسد ڪندڙيون آهن ته موکي نهايت وفادار گهوٽ مليو آهي."

مون لئي سندس هن وارتالاپ چڱو اَثر ڪيو؛ کيس آشيرواد ڏنم. پڙهندڙن ٻه مثال اُوشواس ڪرڻ مان دکدائي حالتن جي پيدا ٿيڻ جي ڳالهه ٿا ٻڌائن ۽ آخرين مثال مان اهو سبق ٿو ملي ته وشواس مان ڪيترا نه لاڀ آهن. اهڙا ڪيترائي مثال ملندا.

دل جو ٻار هلڪو ڪرڻ لاءِ هو پنهنجي زال وٽ ويو ۽ ڪيس سمورو ڏک جو قصو ٻڌايو. زالس همدردي ۽ همدرديءَ جي ماڻهوءَ اُٿو ڪيس ٿي ٿلهي ٿڦرايو ۽ چيو "ٻارڙن به ٿو اهڙو ڪتو ڪم ڪيو هو. مون توکي معاف ڪيو جو تون ايماندار هئين. هن دفعي هڪ ته تو پاپ ڪيو آهي، ٻيو ڏوهه ٻاسڻ لاءِ تنهن پر اُلٽو پنهنجي غلطي محسوس نٿو ڪرين. منهنجو هيئنر تو ۾ اعتبار ڪونهي. پر جيئن ته تون ڊاڪٽر آهين ۽ مان تنهنجي زال آهيان، مان تنهنجي بدنامي نه ڪندس. ٻاهران ته اُئين پتي پتنيءَ واڱر هلنداسين پر خانگي جيون ۾ اسانجو پاڻ ۾ بلڪل واسطو نه رهندو. اڄ کان پوءِ اسانجو پتي پتنيءَ جو ناتو ٽٽو."

برابر ٢٠ سال اُن ٻار جي پالنا ٿيندي رهي ۽ هي زال مڙس بلڪل ڌارين واڱر پاڻ ۾ ورتندا رهيا.

٢١ سالن بعد هڪ ڏينهن ڊاڪٽر جي زال کي هڪ اسپتال مان تار آئي ته ڪو مريض ڪيس ياد ٿو ڪري. هوءَ اُتي ويئي. اُهائي مڪار عورت جنهن ڊاڪٽر تي ٻار جي پيءُ هئڻ جو الزام هنيو هو سا موت جي بستري تي پيئي هئي ۽ مرڻ کان اڳ هن پنهنجي ڪيل خطا جي معافي ٿي وٺڻ چاهي. هن کيس صاف ٻڌايو ته اُهو ٻار ڊاڪٽر جو نه، پر سندس (ڊاڪٽر جي زال جي) پاءِ جو آهي.

هن خبر ڊاڪٽر جي زال جو هوش حواس اُڏائي ڇڏيو. هوءَ ٽٽل دل سان گهر موٽي آئي ۽ پنهنجي پتيءَ کان اچي معافي گهرڻ لڳي. "هيئنر اِن معافيءَ جو ڪهڙو فائدو؟" ڊاڪٽر درد کان چلائي چيو "هيئنر پڇتائڻ مان ڇا ٿيندو. جڏهن تنهنجو مون مان وشواس نڪري ويو، منهنجي جيون کسجي ٿي ويئي." زال مڙس جو هڪ ٻئي ۾ وشواس ڪهڙو نه ضروري آهي!

جي برباديءَ جو ڪارڻ بڻي.

برابر هڪ سال اُها عورت اُن ٽنهي لئي بہ چُور رهي ۽ ڪاٻہ ڪل ڪالہ پيس تہ هن ٻہرئين گهر جي ڪمن لہ بربادي ڪئي هئي. اڪي اُنهجي ڪا يادگيري لئي ڪيائين.

هڪ سال ڪالهوءَ الجي مٿن بہ ٻارن جي يادگيري آئي ۽ اُنهنکي ٻہ خط لکيائين. هڪ پنهنجي پٽ ڏانهن ۽ ٻيو پنهنجي ڌيءَ ڏانهن. اُنهنکي نيازيءَ سان لکيائين تہ سندس غلطيءَ کي معاف ڪن ۽ کيس خط پٽ لکڻ جي اجازت ڏين. سندس پٽ کيس هي جواب موڪليو-

”پياري امڙ، مونکي مهرباني ڪري آئينده ڪوبہ خط پٽ لہ لکندي ڪر. مان نٿو چاهيان تہ مونکي ڪوبہ پنهنجي ذلت ڀريءَ جو ياد ڏياري ۽ ستل سُور جاڳائي. مان جڏهن پنهنجي پيءُ کي ڏسان ٿو تہ اُنهن ٿو محسوس ٿئي جڻ تہ ٿو هڪ معصوم ٻار کي نردئتا سان چماٽ هڻين آهي. منهنجي نيڪ پيءُ کي اها سزا ڏيڻي لو ليڪ نہ ڪيو آهي. باقي اسين ٻار رهياسين. تو پنهنجي وهنوار سان منهنجي مٿن بہ زالن جي وفاداريءَ ۽ پوترتا لاءِ ڪافي شڪ پيدا ڪيو آهي جو مان پنهنجي زال کي بہ اُن شڪي نظر سان ڏسان ٿو. سمجهي سگهين ٿي تہ اُنجو منهنجي دل تي ڇا اثر ٿيو هوندو. لان ڪري مهرباني ڪري اهو وساري ڇڏ تہ اسين ڪو زال هه آهيون. اسين بہ توکي وري ياد ڪين ڪنداسين.“

هن استريءَ جو گهوٽ ٽن سالن بعد گذاري ويو. اخبارن ۾ اهو لکيو ويو تہ هن نيڪ مرد جو موت سندس زال جي بي وفا ٿي پئجي وڃڻ جي ڪارڻ ٿيو.

ڇا اهي بي وفا انسان ڪڏهن اهو ويچار ڪن ٿا تہ هنن جي انهن ڪڌن ڪرتوتن ڪارڻ سندن ڪٽنب جي ڪيتري قدر بربادي ٿئي ٿي؟

وفاداري

پتي پتنيءَ جي هڪ ٻئي ڏانهن وفاداري بلڪل ضروري آهي. ڏک سک ۾ ساٿ ڏيڻ ۽ حال تي هلڻ ئي وفاداري آهي. جن جوڙن جي هڪ ٻئي سان وفاداري نه آهي اُنهن جو جيوَن نهايت ڏکي رهي ٿو.

مون هڪ سچي قبوليت پڙهي جنهن ۾ هڪ استريءَ پنهنجي بي وفائيءَ جي ڪهاڻي ڏني هئي ته ڪيئن نه هوءَ پنهنجي پتيءَ سان بي وفائي وڏيءَ عمر ۾ هڪ شاهوڪار ماڻهوءَ سان ڀڄي وئي. هن استريءَ پنهنجي غلطي محسوس ڪندي لکيو ته هن هڪ نيڪ مرد سان، جو سندس هم ڪلاسي هو ۽ کيس پيار ڪندو هو، تعليم ختم ڪري ساڻس شادي ڪئي ۽ ٻئي سک جو جيوَن گذارڻ لڳا. مرد هر ڳالهه ۾ سندس صلاح وٺندو هو. کين ٻه ٻار ٿيا. اُنهن مان هڪ ڌيءَ ۽ پٽ شادي ڪئي هئي، جن کي به هڪ هڪ ٻار ٿيو هو.

اُنوقت جڏهن سندن عمر به ڪافي هئي، هڪ شاهوڪار واپاري سندن گهر ۾ مهمان ٿي آچي رهيو. هن اَمير واپاريءَ کي ڪنهن ايماندار ايجنٽ جي اُن شهر ۾ ضرورت هئي. ڪنهن ٻئي واپاريءَ کيس ٻڌايو ته هيءُ نيڪ مرد ئي سندس لاءِ نيڪ ايجنٽ ٿيندو. هي اَمير آدمي ڪجهه هفتا اُتي رهيو. هنجي پتني اُن اَمير واپاريءَ کي خاص مهمان سمجهي سندس چڱي خاطرداري ڪرڻ لڳي. هي واپاري ۽ هن ماڻهوءَ جي زال هڪ ٻئي کي چاهڻ لڳا ۽ هڪ ڏينهن هو ٻئي ڀڄي نڪتا. هيءَ وچولي عمر جي استري ڪام واسنا وس ٿي پنهنجي نيڪ پتيءَ سان بي وفائي ڪري، پنهنجي سهيل ٻارن ۽ گهر

انگلنڊ نواسين ھن ھڪ عورت جي عزت ڪئي ۽ مانُ ڏنو.

وواھت جيون ۾ وفاداري ھڪ بلڪل ضروري گڻ آھي. شادي ته ساري عمر جو ناتو آھي انڪري جيئن زنده رھڻ لاءِ ساھ کڻڻ ضروري آھي تيئن وواھت جيون کي سک ۾ بڻائڻ لاءِ پتي پتنيءَ جي ھڪ ٻئي ڏانھن وفاداري به ضروري آھي. ماءُ پنھنجي ٻار کي انڪري پيار ڪري ٿي جو اھو سندس ٻار آھي، سندس لخت جگر آھي؛ نه انڪري ته ھوُ سھڻو آھي يا ھوشيار آھي يا ڪاڻاڻو پٽ آھي. مون ڏٺو آھي ته ماءُ پاڻ بيمار يا ڪمزور ٻار کي وڌيڪ پيار ڪري ٿي ۽ ٻين ٻارن جي ڀيٽ ۾ اُن سان وڌيڪ رھڻ پسند ڪري ٿي. ساڳيءَ طرح استري پنھنجي پتيءَ سان وفادار آھي، ڇاڪاڻ ته ھو سندس پتي آھي، سندس جيءَ جو جياپو ۽ زندگيءَ جو سھارو آھي. نه انڪري ته ھوُ شاھوڪار يا پڙھيل آھي. اھو اڪثر ڏٺو ويو آھي ته زالون پنھنجي لوڏن بيمار پتيءَ کي به ڏاڍو پريم ڪن ٿيون ڇاڪاڻ جو ھوُ ’سندن پنھنجو‘ پتي آھي. البت مون اھڙو به ڏٺو آھي ته ڪيترا ماڻھو پنھنجيءَ سانوريءَ، گھٽ پڙھيل ۽ ساديءَ زال کي به چڱيءَ طرح پيار ڪن ٿا جو ھوءَ ’سندن پنھنجي‘ زال آھي.

ھڪ ڪُندفھم ماڻھوءَ جي زال جي ڪھاڻي ٻڌو. ھڪ ڌنوان ماڻھوءَ کي ٻه پٽ ھئا. ھڪ ته چڱو سياڻو سگھڙ ھو ٻيو ڪندفھم ھو. ڇاڪاڻ ته ھوُ شاھوڪاري ٻار ھو، تنھن به ھڪ چڱي پتني ملي. ھن ڇوڪريءَ تن من سان پنھنجي ڪندفھم مڙس جي سيوا ڪرڻ ئي پنھنجي زندگيءَ جو مقصد سمجھيو.

ڪجھه وقت بعد سندس سھرو گذاري ويو ۽ گھر جو سمورو بار سندس سياڻي ڏير کي سنڀالڻو پيو. ھڪ ڏينھن ڪندفھم رنڊو پنھنجيءَ زال وٽ آيو ۽ چيائينس ته مونکي کيس خرچي

هڪ بيوقوف زال، جنهنجو ذڪر مٿي ڪيو ويو آهي، ٻار کي ڪوڙو آٿت ڏيڻ لاءِ چيو ته هوءَ جيئن نه اُن اُمر ماڻهوءَ کي پيار ڪندي آهي، سندس پهرئين پتيءَ سان شادي شده جيون ختم اُسي چڪو. ڇا اهڙن ڪوڙن دليلن سان ڪيل پاپ مٽجي ويندو؟

جڏهن طلاق جا دروازا کليل آهن تڏهن گهرو جيون جي وفاداريءَ کي هڪ ڀاري چوٽ رسي ٿي. جيون ساٿي هڪ ٻئي کي ڇڏين، اُنڪان وڌيڪ گهاتڪ ٻيو ڇا ٿي سگهندو!!

سنسار جي هر هڪ حصي ۾ وفادار زالون ۽ مڙس ملن ٿا جيتوڻيڪ اُهي تمام ٿوري تعداد ۾ آهن. وفادار پتي پتني هڪ ٻئي سان ساري عمر جڙيا رهن ٿا ۽ آخرين دم تائين پنهنجو ناتو نباهين ٿا. ڳالهه ڪندا آهن ته انگلنڊ جي پردان منتري مسٽر گليڊسٽن کي، جڏهن هُو ٩٠ ورهين جو هو، ڪو سڪر ماڻهو ملڻ ويو. هن ڏٺو ته مسٽر گليڊسٽن پنهنجا ٻئي هٿ پنهنجي وفادار پرسن عورت جي هٿن ۾ رکي ويٺو هو. هن ليڪ عورت نه فقط پنهنجي پتيءَ جي جوانيءَ ۾ شيوا ڪئي پر پيرائپي ۾ به سندس پورو ساٿ ڏنو. جڏهن گليڊسٽن جو ديهانت ٿيو تڏهن هيءَ سندس لاش سان ويسٽ منسٽر ايبي، جتي پراڻيءَ کي دفنايو ويو، تائين گڏ وئي. ڇون تا نه اُن دکدائڪ موقعي تي شاهي خاندان جي مردن به مسٽر گليڊسٽن جي استريءَ جا هٿ عزت وچان کوڏن ۾ ونهي چميا. شاهي خاندان جي مردن ڪانپوءِ اُمرن ۽ ٻين درٻارن خواهه تمام ماڻهن اُن ليڪ عورت کي اهڙيءَ طرح سر جهڪائي سجدو ڪري عزت ڏني، جنهن پنهنجي پتيءَ سان پوري وفاداري جو ٻين لاءِ هڪ مثال پيش ڪيو هو. هڪ اخبار ته لکيو ته "هوءَ وڌوا ٿي مسٽر گليڊسٽن جي لاش سان گڏ آئي ۽ هڪ لُوڙني وانگر عزت ۽ آبروءَ سان واپس وئي." انتري قدر

هڪ ٻئي جي عزت ڪرڻ

هر هڪ پتيءَ کي روزمره جي جيون ۾ پنهنجي پتنيءَ جي عزت ڪرڻ گهرجي ۽ هر هڪ پتنيءَ کي روزمره جي جيون ۾ پنهنجي پتيءَ جي عزت ڪرڻ گهرجي، جيڪڏهن ٻئي اهو چاهين ٿا ته سندن گهر ۾ سنمان ۽ شانتي رهي ۽ ٻار اُن واءُ منڊل مان ڪمال وٺن ۽ آدرشي انسان ٿين.

پتي ۽ پتنيءَ جو پاڻ ۾ گهاٽو سنبنڌ ٿئي ٿو. پتي پتنيءَ کي ساري عمر گڏ رهڻو آهي ۽ هڪ ٻئي لاءِ ئي جيئڻو آهي پر گهاٽي سنبنڌ ۾ نفرت پيدا ٿيڻ جو خطرو به رهندو آهي ڪجهه وقت بعد، تمام گهڻي گهرائيءَ سان هڪ ٻئي جي عزت جو پورو ويچار رکيو نٿو وڃي ۽ اهي پتي پتني هڪ ٻئي کي ڪنور وَچن چون ٿا ۽ ڪڏهن ته مرد پنهنجي شانتي کوهيو وهي ۽ ڪروڌ وَس ٿي پتنيءَ تي هٿ هلائي، مار ڪٽ ڪري اُن کي زبردست چوٽ ٿو پهچائي. وواهت جيون ۾ هڪ ٻئي کي ڪنور وَچڻ چوڻ، بي عزتي ڪرڻ ۽ مار ڪٽ ڪرڻ کان وڌيڪ ٻيو ڪو ڏکدائڪ واقعو ٿي نٿو سگهي.

هڪ ڏينهن مان گهر کان اسٽيشن ڏانهن وڃي رهيو هوس ته رستي ۾ هڪ عجيب واردات ڏٺم. هڪ پير مرد کي ٻه نوجوان ماري رهيا هئا. مان يڪدم ڏانهن ڊوڙي ويس. معلوم ٿيو ته اهو پير مرد جو زمين تي ڪريو پيو هو اُنهن نوجوانن جو پيءُ هو. مونکي ڏسي هُنن پيءُ کي ڇڏيو. مون هنکي اُٿاريو ۽ کيس سندس گهر وٺي ويس ۽ سندس پتنيءَ سان گڏيس. اُن کان پڇيم "هن جهڳڙي جو ڪارڻ ڇا آهي؟ توکي خبر آهي ته تنهنجي پٽن هنکي رستي تي ماريو پئي؟" هُن جواب ڏنو "مونکي ڏاڍو ڏک آهي. جيڪي ڪجهه ٿيو اُن لاءِ مان ڏاڍو اَشانت آهيان، پر اوهان کي اِها خبر آهي ته

ڏيڻ کان انڪار ڪيو آهي. سندس پٽ ورتا زال کي غصو اچي ويو. هوءَ همٿ ۽ اڪڻ کڻي پنهنجي پٽيءَ کي ساڻ وٺي آئيس ۽ پهتي ۽ صاحب کان پڇيائين هن جو سندس پٽيءَ کي جو سندس سيٺ هو، تنهن ڏيڻ کان انڪار ڪيو آهي؟

صاحب چيو "مولوي سيٺ صاحب اهڙو حڪم ڏنو آهي." هن عورت غصي ۾ اچي چيو "ڇا منهنجو پٽ سيٺ نه آهي؟" اهڙيءَ طرح هن اڻ صاحب جي چڱي ڪن مهٽ ڪئي ۽ پنهنجي پٽيءَ کي چيائين ته پٽي کولي کيس جهترو ڪيو ڪٽي. جڏهن وڏي ڀاءُ کي خبر پئي تڏهن هن ڀاڄائيءَ کي چيو. هن ليک عورت همت ڪري کيس ٿمڪائي چيو "ڇا منهنجو پٽ تنهنجو ڀاءُ نه آهي ۽ اڌ ملڪيت جو حصيدار نه آهي؟" "نه" سندس ڏير جواب ڏنو. عورت چيو "جيسين هن سڀيءَ ۾ ساهه آهي تيسين ڪو ۾ منهنجي پٽيءَ کي سندس حق کان والجهي نه سگهندو." انهن چئي هوءَ گهر هلي وئي ۽ لائق وڪيل ڪري مقدمو داخل ڪيائين. ڪيترن سالن بعد هن عورت کيس کٽيو. هي هڪ عجيب مثال آهي ته هڪ همت واريءَ زال ڪيئن نه پنهنجي سادي سوڌي ڪمذهم پٽيءَ لاءِ لڙي سندس لاءِ جيون جو سهارو ڪي رهي. ..

۾ ٻاهر اچي ويو. سندس اڳيان ٥ سالن جو پٽ بيٺو هو.
هن ماءُ کي ڳوڙها اُگھندو ڏسي اُن کي ڌيان سان جاچيو.

شام جو جوان آفيس مان واپس آيو. هو جڏهن به ايندو هو ته پهريان پٽ کي ڀاڪي پائي چمندو هو. اڄ به هُو پٽ کي ڀاڪي پائي چمڻ ويو ته پٽ چيس "مونکي هٿ نه لاءِ. اَڄ تو اَمان کي ڳالهايو، هن رنو هئو. مان توکي نٿو چاهيان."

هن جوان چيو ته مون تي ٻئي ڪنهن به سماج سڌارڪ جي وياکياڻ جو اهڙو اَثر نه ٿيو هو، جيترو هن ٻار جي معصوم طوطلي ٻوليءَ جو پيو. ان ڏينهن کانپوءِ مون اهو سبق سکيو ته "پنهنجي جيون ساٿيءَ کي ڀلي گهٽ پيار ڪجي پر اُنجي عزت گهٽ نه ڪرڻ گهرجي."

وواهت سنسار ۾ ڪيتري دکدائڪ گهٽنائون ٿيون آهن ۽ ٿيون ٿين جو ماڻهو سمجهن ٿا ته وواهت سنسار ۾ استري پُرش لاءِ صرف پيار ئي سڀ ڪجهه آهي. عزت جو اهترو وچار نٿو ڪيو وڃي. ڪن ماڻهن جو اهو وشواس آهي ته فقط پيار ئي وواهت جيون ۾ هئڻ کپي ۽ عزت جو وهنوار هڪ ٻئي جي سنبنڌ کي رسمي بڻائي پيار جي راهه ۾ رڪاوٽ آهي پر منهنجو خيال آهي ته عزت ئي پيار جي وڌائڻ ۾ مدد ڪندي ۽ عزت جي ڀاونا اُن پيار کي مضبوط ۽ پوتر بڻائيندي

مون کي هڪ ڇوڪريءَ جي ڳالهه ياد اَچي ٿي جنهنکي ڪاليج ۾ داخل ڪرائڻ لاءِ سندس ماءُ مون وٽ وٺي آئي هئي. ان ۾ ڪا خاص ڳالهه نه نه هئي، پر مونکي حيران لڳي جڏهن هڪ ڏينهن مونوٽ سندس پيءُ وٽان هڪ رجسٽرڊ خط آيو جنهن ۾ لکيل هو ته مان هن ڇوڪريءَ کي پنهنجي تعليم پوري ڪرڻ لاءِ رضامند ڪريان. هن مونوٽ سندس ٿالي ١٠،٠٠٠ روپيه رکڻ لاءِ تيار هو جنهن ڪيس خاطري رهي ته هو ڌيءَ جي بي. اي. پاس ڪرڻ لاءِ خواهان هو.

پر اهو ڪڏهن نه برداشت نه ڪندو ته سندس ماءُ کي ڪو ماري، پوءِ اهو ڪٿي سندن پيءُ نه ڇو نه هجي. منهنجو پٽ ڪنهن گهرو ڳالهه تي مون سان ڪاوڙيو هو ۽ جيئن مون جواب ڏنو، هن مون کي زور سان لت هڻي ڪڍي. منهنجا ٻار پنهنجي ماءُ جي اها بي عزتي برداشت نه ڪري سگهيا ۽ ان ڳالهه جي ڪارڻ پيءُ پٽن جي وچ ۾ جهيڙو پيدا ٿيو." مون کي جيئن ته اسٽيشن تي جلدي پهچڻو هو، مان هليو آيس، پر ساري سفر ۾ مونکان پوڙهي پيءُ کي جوان پٽن جي مارڻ وارو درشيه ياد اچي ٿي ته. "مڙس جي طرفان زال کي لت هڻڻ" مونکي سخت دک پهچايو. الهت اهو نه پتو پيو ته هوءَ زال پٺيان بلڪل چريو هو. هن نوڪري نه ڇڏي ڏني ته جئن هوءَ زال جي پرسان وٽو هجي. هوءَ هنکي پيار ضرور ڪندو هو پر انجي عزت نه ڪندو هو.

ڪجهه سالن بعد هڪ وڏي آفيسر منهنجي انهن اخلاقي اپديشن جو ذڪر ڪيو جيڪي مان ڪاليج ۾ ڏيندو هوس. هن چيو "ڇوڪرن" کي اهو پڙ سيکاريو ته هو پنهنجي پتنيءَ کي پيار ڪن پر انهيءَ کان وڌيڪ کين اهو سيکاريو ته هوءَ ان جي عزت ڪن. هڪ پتني جي عزت ڪرڻ ڪارڻ هوءَ ڪڏهن به آگرا اکو ڪم نه آڻيندا. هڪ پتني کي مارڪٽ ڪرڻ ته ڇڏيو پر هڪ پتني کي ڪنو وچن به نه چئي سگهندا. مان ته پنهنجيءَ زال کي چوندو هوس ته "مونکي پيار گهٽ ڪر پر منهنجي عزت زياده ڪر."

هڪ ٻيو مثال ٻڌو. هڪ چڱو پڙهيل ڳڙهيل جوان هو. هوءَ پنهنجي زال کي ڏاڍو پيار ڪندو هو پر سندس عزت گهٽ ڪندو هو. آفيس ۾ وڃڻ کان اڳ هوءَ ڪاوڙيو هو ۽ بدشد ڳالهائيندو هو. هڪ ڏينهن صبح جو آفيس وڃڻ کان اڳ ڪاوڙيو ۽ زال کي گهٽ وڌ ڳالهايئين. ويچاريءَ جي اکين

سخت بي عزتي ڪئي آهي.

هي نه هڪ اهڙو مثال آهي جنهن جهڙا گهڻا ڪي جوڙي ملن، پر اهڙا جدا جدا جوڙا به آهن. انهن جو فرض آهي ته هڪ ٻئي سان پيار هوندي به هڪ ٻئي لاءِ عزت جي ورتي ۽ وهنوار اپنائن.

مان هر هڪ نوجوان جوڙي کي اها صلاح ڏيندو آهيان ته جڏهن هنن کي ٻار ٿين تڏهن ته هو خاص طور سان هڪ ٻئي جي گهري عزت ڪن. مون اهو ڏٺو آهي ته ڪيترن اهڙن ٻارن جي جيون ري خطا برباد ٿي ويندي آهي جو نه سندن ماءُ پيءُ هڪ ٻئي جي بي عزتي ڪندا هئا. هڪ ڪتاب ياد اچي ٿو جنهن ۾ ذال مڙس فقط ٻارن ۾ متفق راءِ نه هئڻ ڪارڻ گهر تباهه ڪري ڇڏيو. انهن کي به ٻار هئا. هڪ پٽ ماءُ سان رهندو هو پر ڪمس پيءُ جي پيار جي به ضرورت هئي. هو پيءُ ڏانهن ويو ته پيءُ جي وچ ۾ ناهه ٿي وڃي. هنجو پيءُ هن سان خوشيءَ سان نه مليو، ٻاڪ ساڻس گهٽ وڌ ڳالهايائين. چون ٿا ته ان ڇوڪر دک ڪري سخت رنو ۽ پنهنجي من جي استرتا به کوهي وينو. ڪيترو وقت ته اهو ٻار ڇوڪرن جي اسپتال ۾ رهيو. اهڙي حالت ۾ ماءُ جي دل جي ڇا حالت ٿي هوندي. هن پنهنجي پتيءَ کي آزي نيزاري ڪئي ته هو سڀ وڇا وساري ٻارن کي هڪ سک روپ ايڪتا وارو گهر ڏئي پر پيءُ ٻڌيءَ نيل لڳو ٿي نه ڏني. آخر گهر تباهه ٿي ويو. انهيءَ ساري معاملي جو ڪارڻ به نه فقط اهو ئي هئو ته پتي پتني هڪ ٻئي جي عزت نه ڪندا هئا. نتيجو اهو نڪتو جو هو هميشه لاءِ هڪ ٻئي کان ڌار ٿي ويا ۽ ٻارن جي جيون برباد ٿي ويئي.

ان ڪري مان ماءُ پيءُ کي صلاح ڏيندس ته ٻارن جي ڀلي خاطر ۽ پنهنجي گهر جي سک سلامتيءَ خاطر پنهنجو وهنوار عزت تي آڌارت رکن.

مون ڇوڪريءَ کي گهرايو ۽ خط پڙهڻ لاءِ ڏنو، هوءَ روئي چوڻ لڳي "مان هن پئسن مان هڪ پائي به نه ڇهنديس. مان پنهنجي ماءُ لئي آڌارس آهيان ۽ رهنديس. منهنجو ماءُ پيءُ اڪيلا رهندا آهن. مون ماءُ سان اچي رهڻ جو فيصلو ڪيو آهيان ۽ ان سان گڏ رهندي آهيان."

مولڪي اهو ٻڌي سخت حيراني لڳي ته ڌيءُ پنهنجي پيءُ سان ڪوبه رشتو رکڻ لاءِ تيار نه هئي. جهڳڙي جو ڪارڻ اهو هو جو سندس پيءُ سندس ماءُ جي عزت نه ڪندو هو.

هڪ شخص، جو تعليم کاتي جو ڪم ڪندو هو، هڪ ڏهين مولوت آهي. هو هڪ نوجوان جي لاءِ رُچي رکندو هو جو هڪ اسڪول جو هيڊماسٽر هو ۽ هڪ ڪاليج ۾ به پروفيسر ٿي پڙهائيندو هو. هن چاهيو ٿي ته مان ان نوجوان جي اِي شاديِ ڪرڻ ۾ ڪوبه اعتراض نه ڏيکاريان. اهو مشڪل مسئلو هو. مان سڌي خواهه اڻ سڌيءَ طرح اِئين ڪيئن چوان ته هڪ مرد کي هڪ ڪان وڏيڪ شاديون ڪرڻ گهرجن. اهو جواب مون اُن شخص کي صاف صاف ڏنو.

اُها وارتا موجوده مضمون سان ڪافي لاڳاپو رکي ٿي. اِهو جوان پروفيسر نه فقط ڪافي پڙهيل هو پر سندر به هو. جوانيءَ ۾ هن ٿي هڪ سندر ڪنيا سان وواهه ڪيو هو. ڪجهه وقت بعد هنن جي وچ ۾ ڪٽ پٽ ٿي ۽ هن جوان هڪ ڏينهن پنهنجي پتنيءَ کي زور سان هڪ چماٽ هڻي ڪڍي. پتنيءَ کان هيءَ بي عزتي برداشت نه ٿي. هوءَ هميشه لاءِ گهر ڇڏي وئي. مڙس هزار حيلا هلايا، معافي گهري، يارن دوستن دوارا چاهيو پر اڪڙيل بات وري نه بڻي.

هيءَ ڪهاڻي ٻڌائيندي، اُن تعليمدان پڇيو، "هاڻي ٻڌايو ته ان ۾ هن نوجوان پروفيسر جو ڪهڙو قصور آهي؟ هو ته اُنکي گهڻوئي پيار ڪري پر هوءَ ڇوي ٿي ته هن سندس

ٻيءَ ڪاوڙ ۾ ڇوڪر کي چماٽ هڻي چيو، "ٻلاڪ ڇوڪري
نه ٻارن لاءِ زهر برابر آهي. ترس جيسين وڏو ٿئين."

هيءَ ٻيءَ نه هزارن ٻين والدين ٻارن سڌارڻ کان قاصر هو. اهڙا مائٽ پنهنجي ٻارن لاءِ شرابخوري، بي اعمالي، بدڪاري خواهه ٻين جهڙن جو مثال قائم ڪن ٿا.

هڪ دفعي هڪ ڏٻل ڪمزور نموني نوجوان، جو هڪ بي. اي. بي. ٽي پاس ڪيل نوجوان ڇوڪريءَ کي پيار ڪندو هو ۽ هميشه اُن جي ساراهه جو سرڪمون ٻڌندو هو، شادي ڪرڻ جو خيال ڪيو. مگر نه ٿيو ۽ هن شاديءَ کان ڪافي ڏينهن تائين ٽري لنگهيو. ڪجهه مهينن بعد ڇوري هو مون کي گڏيو ۽ پڇيومانس ته ڇا هن شادي ڪئي ته جواب ڏنائين ته هن شادي ڪرڻ جو خيال لاهي ڇڏيو هو. اسان جي وچ ۾ هيٺين گفتگو ٿي.

"تو مگر جو نوري ڇڏيو؟"

"مون کي خبر پئي ته ڇوڪريءَ جو پيءُ پنهنجي هڪ سرپرست سان گڏ ٻاهر ٻيءَ جاءِ ۾ رهندو هو. جيتوڻيڪ هو گهڻو وقت ڏينهن جو پنهنجي ناڻين حق ٻڌي زال ۽ ٻارن سان رهندو هو. پر راتيون هميشه هن سرپرست وٽ گهاريندو هو. مان اهڙي اخلاق کان ڪريل ماڻهوءَ جو ناتي ٿيڻ پسند ڪري نه سگهيس."

"ڇا هو پنهنجي ٻارن کي چڱي طرح پيار ڪري ٿو."

"هائو، هو پنهنجي ٻارن کي چڱيءَ طرح پيار ڪري ٿو پنهنجي زال کي چڱي عزت ڏئي ٿو."

"ڇا هو پنهنجي سرپرست کي زبردستيءَ گهر ۾ پنهنجي زال ۽ ٻارن جي روبرو وٺي اچي ٿو؟"

"نه، هوءَ ڪيس آئي نه وٺي ايندو آهي."

"جيڪڏهن توهان ڇوڪريءَ سان شادي ڪري هن کان

پاڪدامني، پوترتا ۽ ڌارمڪ جيون

وواهت جيون جو هڪ آدرش آهي سنتان اُتپن ڪري منش جاتيءَ کي زندهہ رکڻ. ماءُ پيءُ کي ڪڏهن به اهو وسارڻ نه گهرجي ته سندن ٻارن جو جيون سندن ذاتي ورتي ۽ شخصي وهنوار تي منحصر آهي. ٻار ته ماءُ پيءُ کي ئي پنهنجو آدرش سمجهن ٿا. هو ماءُ پيءُ تي فخر ڪندا آهن ۽ بداخلاق ماءُ پيءُ جي لاءِ شرمساري محسوس ڪندا آهن. ماءُ پيءُ کي اهو ياد رکڻ گهرجي ته ٻار سندن جيون جو ئي نقل ڪن ٿا. ان ڪري سندن فرض آهي ته پنهنجو جيون اخلاقي بڻائين جيئن سنتان کي چرترواني ٿيڻ ۾ سهائتا ملي.

ڪجهه سال اڳ بمبئيءَ شهر ۾ هڪ ڌرمشالا ۾ رهيو پيو هوس ته ڏٺم ته هڪ ٧ سالن جو ٻار پاسيرو لڪي سگريٽ ڇڪي رهيو هو. مون ڪانئس سگريٽ ڦري اڇلايو ۽ سندس ڪن مهٽ پڻ ڪئي. ٿوريءَ دير بعد جڏهن مان ٻاهر ويس ته ڏٺم ته اهو ساڳيو ڇوڪر پيءُ جي اڳيان بيٺل هو ۽ پٽس تمام گهڻو تماڪ ڇڪيندڙ پئي لڳو. کيس چيم "دوست توکي مهرباني ڪري تماڪ ڇڪڻ جي عادت ڇڏڻ گهرجي، جيڪڏهن پنهنجي خاطر نه ته هن ٻالڪ جي صدقي ئي ڇڏي ڏي. ڇاڪاڻ ته ٻار ماءُ پيءُ جو نقل ڪندا آهن." هن جواب ڏنو "مونکي سخت ڏک آهي جو مان تماڪ ڇڪڻ ڇڏي نٿو سگهان. پر منهنجو پٽ منهنجي نقل ڪرڻ جي همت ڪري نٿو سگهي." مون مشڪي کيس جواب ڏنو "دوست! بلڪل هاڻي جڏهن تنهنجو پٽ تو ڏانهن اچي رهيو هو تنهنکان اڳ، مون کيس سگريٽ ڇڪيندو ڏٺو ۽ مون ئي ته سندس واتان سگريٽ ڪڍي ڦٽو ڪري ڇڏيو."

ڇالاءِ خاطر تون گھر واپس هل ته هن ڇوڪريءَ گر جلدي جواب
ڏنو "منهنجي پيءُ جي خاندان جي عزت ٻڌڻ کان ڪڏاهين وڃي
ٿي جڏهن هو ونشانن کي گھر ۾ گھرائي ناچ گانا ڪرائيندو
هو؛ هتي بدڪار عورتن سان بي شرم ٿي ڇيڙ ڇاڙ ڪندو هو
۽ اسان کي ٻڌائيندو هو ته هو اُنهن ناچ گائي وارين رنن کي
پنهنجي گھر جي زالن کان، جيڪي سندس پيار لاءِ تڙپنديون
هيون، وڌيڪ ٿو چاهي اهو سڀ مون ڏٺو؛ ان فيصلي تي
آيس ته مردن جو پيار حاصل ڪرڻ لاءِ اهو ضروري آهي ته
ناچ گائي جو ڪم اختيار ڪجي. هڪ ٻلبل پکيءَ وانگر پڃرن
۾ ٻارن اندر قيد ۾ پيو سڙڻ کان اهو ڪم صدبار بهتر آهي.
مون ته هي رستو ان ڪري اختيار ڪيو آهي جو منهنجو پيءُ
ناچ گائي وارين زالن جي پنهنجن پاڪدامن؛ ٻولن زالن کان ته
وڌيڪ عزت ڪندو هو."

راءِ بهادر جي ڌيءَ ساري عمر ونهيا ٿي وتهاليه ۾ رهي.
ماءُ پيءُ اهو خيال نٿا ڪن ته هو ٻي ٻارن لاءِ آدرش آهن.
هتي جا خراب مثال ٻار نقل ٿا ڪن؛ اُنهن جو اثر ٻارن جي
ڪچڙن دلين تي تمام گھرو ٿو پوي. ان ڪري ماءُ پيءُ کي
ٻارن لاءِ اهڙو ڪو به مثال قائم نه ڪرڻ گھرجي جنهنجو برو
اثر ٻارن تي پوي.

مان ڪاليج ۾ ٿي هوس ته هڪ مختيارڪار جي هونهار
پٽ ايم. اي.، ايل. ايل. بي. پاس ڪري هاءِ ڪورٽ ۾ ڪم
ڪرڻ جي سند حاصل ڪئي. هن جو پيءُ ذاتو رشوتخور
هو؛ هن رشوت مان ڪافي پيسو ڪٺو ڪيو هو. هڪ ڏينهن
مان هنڪي سندس ڏورانهين ڪئمپ ۾ ڏسڻ ويس. موکي
چيائين ته مان ماءُ جي آسيس ڪارڻ ٿي اتيرو پيسو ڪمايان
ٿو. هن موکي هميشه اها آسيس ڪئي ته منهنجي کيسي ۾
هميشه سونهون مهرون هجن. سو هميشه منهنجا کيسا مهرن

گهڻو پري پنهنجو ڳوٺ ۾ رهڻ نہ ٿو ڏي کهڙو اُلو ٻولدو؟“
”شادي معمولي ٻار. مان اهو ٿو چاهيان تہ شاديءَ بعد جيڪي ٻار ٿين ان کي اها خبر هجي تہ سندن ڀاءُ اهڙو بدڪار ماڻهو آهي. مان اهو برداشت ڪري نہ سگهندس تہ اها بيماري منهنجي ڪٽنب ۾ ڦهلجي.“

هن جوان شادي نہ ڪئي. ڇوڪريءَ کي بہ خبر پئي تہ هُو شادي ڇو نٿو ڪري، اهڙيءَ طرح هڪ پري ڀيءَ پنهنجي پري مثال سان پنهنجي ڌيءَ جي چڱي شاديءَ ۾ وگهن وجهي ڇڏيو.

هڪ ٻيو ڀيءُ ڏٺم جو ڪيترن ٻارن جو ڀيءُ هوندي بہ برائيءَ جي راهہ تي وڃي پيو هو. جيتوڻيڪ هنجي پهرين زال جيئري هئي ۽ ان مان کيس ڪيترا ٻار بہ هئا تہ بہ هو ڪنهن ٻيءَ عورت سان ليڪن لڳائي ويٺو هو. ان سرشت کي اڳتي وڪان ڪري ڏنائين ۽ ان سان ئي رهڻ لڳو. هن ٻہ گهر رکيا، هڪ پنهنجي پهرين زال ۽ ٻارن لاءِ ۽ ٻيو سرشت لاءِ.

هڪ دفعي هڪ عجيب ڳالهہ ٿي. سندس هڪ شادي ڪمل پٽ ڪنهن ٻيءَ ڇوڪريءَ جي پيار ۾ ڦاسي ويو. اها ڇوڪري پنهنجي ماءُ ۽ ڀائرن سان گڏ رهندي هئي. ان ڇوڪريءَ جي ڀيءُ بہ پنهنجي پهرين زال ۽ ٻارن کي ڇڏي ڏنو هو. هِن ٻئي ڇوڪر ۽ ڇوڪريءَ کي پنهنجن گهرن جا ڏُرآچاري مثال نقل ڪري پنهنجي اخلاقي ڪراوت آڻڻ لاءِ ڪافي هئا.

هڪ دفعي جي ڳالهہ آهي تہ هند جي اُتر اولاهين سرحدي علائقي جي هڪ شهر ۾ حيراني ڇانئجي ويئي. سڀني جون اکيون ڏنڊيون لڳي ويون. شهر جي مشهور راهہ بهادر جي ڌيءَ ماءُ پيءُ کي ڇڏي ونشالي ۾ وڃي ويٺي هئي. جڏهن کي معتبر ماڻهو ونس ويا ۽ چيائونس تہ خاندان جي عزت

هڻڻ گهرجي.

هڪ ڏينهن مان سنڌو درياه جي ڪناري تي ويٺو هوس ۽ هڪ ماڻهو گڏيو جنهن چيو "جنهن جاءِ تي اوهين ويٺا آهيو اُتي هڪ عجيب دردناڪ حادثو ٿيو هو. ڪجهه ڏينهن اڳ هڪ نوجوان اُتان ٽپو ڏئي پنهنجي جيون جو انت آندو هو." مون هنڪان پڇيو، "اُنجو ڪهڙو ڪارڻ هو؟" ورائي ڏنائين "اُنجو ڪارڻ سندس ماءُ هئي جا گهر ڇڏي هڪ اَمير انسان وٽ وڃي گڏ رهي هئي. هن جوان ماءُ کي گهڻيون ئي منٿون ڪيون ته اهو ڪِنو رستو ڇڏي جو الڪري سندس ڏاڍي بدنامي ٿي هئي. پر سندس ماءُ اها عيش آرام جي زندگي ڇڏڻ پسند نه ڪئي. جوان کي غيرت اچي ويئي ۽ آپگهات ڪري پنهنجي جيون جو انت آڻي ڇڏيائين."

هڪ ڏينهن "سنٽرلسٽ" اخبار ۾ پڙهيم ته هڪ نوجوان پاڻ کي گولي هڻي پنهنجي حياتي ختم ڪئي. اُهڙي قدم جو ڪارڻ اهو هو جو ڪنهن خاطري ٿي ته سندس ماءُ پيءُ جي شادي ٿيل نه هئي بلڪ هيءُ اُنهنجي ڪام واسنا جو شادي کان پهرين جو اولاد هو. اُن ڪارڻ هن پنهنجي دوستن ۾ گهٽتائي سمجهي. اهو ٺيڪ آهي ته سندس پيءُ جو جنگ کان موٽي اچي هنجي ماءُ سان شادي ڪرڻ جو فيصلو ٿيل هو. پر هوُ جنگ ۾ ئي مري ويو. هن جوان پنهنجي نجات موت ۾ ئي حاصل ڪئي.

اهو ڪهڙو نه ضروري آهي ته ماءُ پيءُ کي پورو جيون گذارڻ گهرجي!

سان ٻريل رهن ٿا. انهن ڇهي پنهنجو ٻٽون ڪاٻي همت لئي خالي ڪيائين جو سڄو سولهن مهرن سان ٻريل هو.

مون کي خبر هئي ته هو رشوتخور هو. هن جي حال لئي رحم ايندو هو. هنکي ڇهن مهنن بعد رٽائر ڪرڻو هو انڪري جيترو ٿي سگهيس ٿي اوترو وڌيڪ رشوت وٺي هو ڌن ڪٺو ڪري رهيو هو. سرڪاري آفيسر جيڪي ڪيس سڀ سوڌو پڪڙڻ لاءِ ڪوشش ۾ هئا، سي نيٺ ڪيس پڪڙڻ ۾ ڪامياب ٿيا. هنکي گرفتار ڪيو ويو ۽ عارضي طور نوڪريءَ کان به لاٿو ويو. اُنس مقدمو هليو ۽ هن هزارين رپيا خرچ ڪيا. هنجو پٽ هميشه سندس طرف ڪٺندو هو. نتيجو اهو نڪتو جو پيءُ کي سزا ملي ۽ گهرو ڏنڊ ڏيڻو پيس. پٽ پيءُ جو نقل ڪندو هو. اُنکي به وڪالت جي ڊگري ۾ بد وهنوار جي ڪري سزا ڏني وئي ۽ سندس سند کسجي وئي.

ڪي ٿورا ٻيا ٻار آهن جي ماءُ پيءُ کي ڀڳوان والگو پوڄن ٿا. هڪ دفعي مون اخبار ۾ پڙهيو ته ڪيئن ڪئپٽن انگلينڊ جي وزير اعظم گليڊسٽن جي خانگي جيون جي بابين بابت ڪجهه لکيو. پرلوڪواسي گليڊسٽن جي پٽ اُن تي ڪيس داخل ڪيو ته ڪئپٽن جو هوش ٺڪاڻي اچي ويو ۽ محسوس ڪيائين ته گليڊسٽن تي مڙهيل الزامن کي ثابت ڪرڻ لاءِ وٽس ڪو ثبوت ڪونه هو، ان ڪري ڪيس پنهنجي لکڻيءَ لاءِ سزا نصيب ٿيندي. هن ڪورٽ کي عرض ڪيو ته لارڊ گليڊسٽن جي پٽ کي چوائي ته ڪيس معاف ڪري. هن چيو ”نه، مان هن مامري کي معاف نه ڪري سگهندس. هن منهنجي شاهاڻي پيءُ جي بي عزتي ڪئي آهي. مونکي فخر آهي ته منهنجي ماءُ پيءُ جو ٻالڪ ۾ نيتيءَ انوسار بلڪل پورو وهنوار هو.“ لائق ماءُ پيءُ پنهنجي ٻارن لاءِ عمدا مثال ٿا پيش ڪن ۽ اهڙي ماءُ پيءُ لئي ٿي هرهڪ ٻار کي ناز

مولکي شادي ڪرائي هڪڙي سونهن. جتي هي رهندو آئي مان رهندو هيس. جڏهن هي ٽڙن رهيو ته غريبيءَ جي ڏک ۾ ڪيس آئت ڏيندو هيس، جي ڪيس زندگيءَ ۾ ڪاميابي نصيب ٿي ته سندس پيار ۽ عزت جو فائدو ماڻيندو هيس. ان ڪري مولڪي روڪ نه ۽ مولڪي هن سان گڏ وڃڻ ڏي."
انهن چئي هوءَ همٿ لهي آئي ۽ پنهنجي پتيءَ جي، جنهنکي سندس پائرن ٻي عزتو ڪري ڪيو هو، پنيان هلڻ لڳي.

ڇوڪريءَ جي ماءُ ۽ پائر ڳوڙها ڳاڙي روئڻ لڳا ۽ مون کي چيائون ته "ڇا هيءَ ڇوڪري بيوقوفي نه ڪري رهي آهي جو هڙو عيش آرام ڇڏي هنجي پٺيان ٿي وڃي؟" مون چيو "سندس اهو قدم ساراهڻ جوڳو آهي. شادي ڪرڻ سان ٻن آتمائن جو پيار ۽ ميلاپ ٿئي ٿو ۽ ٻئي ڏک سک، لتيءَ ٿڏيءَ ۾ هڪ ٻئي سان همدم رهن ٿيون. ڏک سک، غريب امري تندرستي خواه بيماري انهنجي اٽل پريم جي راه ۾ رڪاوٽ ٿي نٿا بڻجن."

ٻن سالن بعد مان وري انهن سان گڏيس ۽ ماءُ ۽ پارڙن کان هنن جي ڌيءَ ۽ سندن لياڻي جو حال پڇيم. هنن ڏاڍي انساه مان ٻڌايو "هن ڇوڪريءَ ته پنهنجي پتيءَ کي سست بنائي ڇڏيو آهي. هو هڪ مندر جو مهنت ٿي ڏاڍو مشهور ٿي ويو آهي. پنهنجو ۽ ڪتاب جو ٻ نالو ڪيو اٿس."

جڏهن اهو نوجوان گڏيو ته چيومانس "تنهنجي ڪاميابيءَ تي مان ڏاڍو خوش ٿيو آهيان." هن چيو "مان ته پنهنجي زال جو ڏاڍو شڪرگذار آهيان جنهن مولکي ماڻهو بنائي ڇڏيو. هوءَ جيڪڏهن انوقت مون سان ساٿ نه ڏئي ها ته مان تباه ٿي وڃان ها. انهيءَ موقعي تي سندس نيڪ وهنوار مولکي برباديءَ کان بچائي ورتو ۽ نئون جيون ڏنو."

نيڪ عورت، جا مرد سان ڪلهي سان ملائي ڏک

٦

پتي-پتني سمبنڌ کي هميشه اڳرائي ڏيڻ گهرجي

شاديءَ بعد اهو بلڪل ضروري آهي ته پتي پتني هڪ ٻئي سان دائم سمبنڌ رکڻ جو پورو خيال رکن. هڪ دفعو به اُن جو ويچار نه ڪيو ويو ۽ جيڪڏهن اهو ناتو ٽوڙيو به گهٽيو يا هڪ ٻئي مان سڪ ۽ شرڌا گهٽي ته گهرو مصيبت چالو ٿيندي.

هڪ ڏينهن مان هند جي اتر اولاهين سرحد جي هڪ شهر ۾، جتي منهنجا مائٽ رهندا هئا، ويس. اتي پهچندي ئي هڪ عجيب نظارو ڏٺم. منهنجا ٻه مائٽ، جي واپاري هئا، پنهنجي پٽوٽي سان، جو انهن وٽ ئي ڪم ڪار ڪندو هو، نهايت ڪروڌ ۽ غصي مان ڳالهائي رهيا هئا. سندن پٽوٽي، اها پنهنجي بي عزتي سمجهي ۽ نوڪري ڇڏڻ جو دڙڪو ڏنو. هن مالڪن هنکي چيو "تون ڪڏهن لاءِ اسان تي دارو مدار ٿو رکين ۽ نه اسين توتي." هن جي پٽوٽي جواب ۾ چيو "مان بک مري ويندس پر اوهان کان هڪ ڪوڏي به ڪڏهن لاءِ نه وٺندس." ائين چئي هو پنهنجا ٽپڙ کڻي مٿل جهڙي آفيس ڇڏي روانو ٿيو.

آفيس مان نڪرڻ کان اڳ مون هڪ ٻاوينهن سالن کن جي استريءَ کي زور سان چوندو ٻڌو "سائين مهرباني ڪري ترسو، مان به اوهان سان گڏجي هلندس." سندس ماءُ هي حال ڏسي دنگ رهجي ويئي ۽ هن کي چيائين "ڌيءَ، جيڪڏهن هن جي پٺيان ويندينءَ ته بک مري ويندينءَ پر جي تون هت رهندينءَ ته شايد نوڪريءَ جي ضرورت ۽ تنهنجو پيار هنکي هتي وري واپس وٺي اچي." استريءَ ڏاڍو عجيب جواب ڏنو، "اَمان مان جيون سان جدا نٿي ڪيڻ چاهيان،

۾ ۽ هميشه گڏ اچن ٿا. جڏهن هنجي پتني روئي ڪندي آهي تڏهن ٻه هي هنجو ساٿ ڏيندو آهي ۽ هنجي شيوا ۽ ڪم جي سارا ڪندو آهي ۽ ڌنيواد ڏيندو آهي."

هن خوش نصيب جوڙي جو مثال ڪيترن لاءِ رهبريءَ جو ڪم ڏيندو رهيو جو هنن خوش زندگي گذاري. هنجي خوشيءَ جو راز اهو آهي جو هو فقط هڪ ٻئي لاءِ جيئندا رهيا هڪ ٻئي جو ساٿ ئي سندن لاءِ نعمت هو. هو هڪ ٻئي جو مانُ ڪندا هئا. هوُ ڪفايت سان رهي پنهنجي ٿوري آمدنيءَ مان ٻه ڪجهه نه ڪجهه بچائيندا هئا.

مان اڪثر ونن ويندو هوس. انهنجي سادگي، سچائي ۽ گڻن جي سارا ڪندو هوس ۽ ٻنهي کي ٻه اهنجو پنهنجي اپديشن ۾ مثال ڏيندو هوس.

جيڪي پتي پتني انهيءَ ڳالهه کي نظر انداز ٿا ڪن، اهي پنهنجي گهرو جيون برباد ڪيو ڇڏين. هڪ شادي ڪيل زال هئي جا هميشه پنهنجي ماءُ جو طرف ڪندي هئي ۽ ڪيس مڙس کان ٻه زياده چاهيندي هئي. سندس پتي پڙهيل هو ۽ کيس ڪافي پيار ڪندو هو ۽ خوش رکڻ چاهيندو هئو. هوءَ استري پنهنجي ماءُ وٽ، جا ساڳئي شهر ۾ رهندي هئي گهڻو تڻو ايندي هئي. ڪجهه وقت نه سڀ ٺيڪ پيو هلندو هو. پر ٿوري وقت بعد جڏهن اُهنکي ٻار ٿيا تڏهن هوُ ٻارن جي جدائي برداشت ڪري نه سگهيو، خاص ڪري جڏهن هوُ ڪم تان موٽندو هو ته چاهيندو هو ته ٻار گهر ۾ موجود هجن. وقت آيو جڏهن سس لائيءَ کي چيو ته هو زال ۽ ٻارن کي مهنو ڪن ونس رهڻ جي موڪل ڏئي. نهايت دکي دل سان لائيءَ اهو قبول ڪيو. پر مهنو پوري ٿيڻ بعد ٻه زال واپس نه آئي. جڏهن سندس پتي کيس وٺڻ آيو تڏهن هن ڪيس چيو ته ١٥ ڏينهن پيا ٻه موڪل ڏي جو سندس ماءُ بيمار

سک ۾ ساٿ ڏني ٿي سا اهڙيءَ طرح مرد کي مصيبت کان بچائيو وٺي.

هڪ ٻئي جوڙي سان گڏبس. ٻئي منهنجا شاگرد هئا. مون کي حيراني لڳندي هئي جڏهن ڇوڪر مونکي پنهنجي زال جي ساراهه ڪري ٻڌائيندو هو. "هوءَ ته هڪ ديوي آهي. سندس ڪارڻ ئي مان زنده رهي سگهيو آهيان." ڇوڪرو مانس ته آخر هن پنهنجي پتنيءَ ۾ اهڙو ڪهڙو گڻ ڏٺو هو جو سندس ساراهه مان ئي نه ٿي ڍاپيو. هن چيو "هوءَ مون خاطر رهي ٿي. هر مشڪلات جي سمي ۾ هن منهنجو ساٿ ڏنو آهي. هوءَ ڪڏهن به شڪايت نٿي ڪري ته منهنجي ڪمائي ٿوري آهي. مان رشوت هرگز ڪين ٿو وٺان. هوءَ منهنجي ٿوريءَ ڪمائيءَ مان به منهنجي جيون آنندمئه ڪري ٿي. هوءَ قيمتي زيور ڪين گهري. ڪڏهن به منهنجي غريبيءَ کان بيزار ٿي پنهنجي امير ماءُ پيءُ وٽ نٿي وڃي. هوءَ ته هميشه ائين چوندي رهي ٿي: "منهنجي جاءِ ته تنهنجي چرنن ۾ آهي. جيڪڏهن تون راجا آهين ته مان تنهنجي راڻي. جيڪڏهن تون ڪنگال ٿي رهين ته اها به ترتا جي جيون رهنديس ۽ ان حال ۾ به مون کي فخر رهندو."

مون انهيجو گهرو جيون به ڏٺو آهي ۽ مان چئي سگهان ٿو ته سک ۽ شردا واري پتني به سچ پچ وڏي نعمت آهي.

هڪ ڏينهن مان گُرديو وٽ ويٺو هوس ته هڪ وڏو آفيسر ان مهل سندس درشن لاءِ آيو. ان وقت گرديوءَ وٽ هڪ غريب ڪٽنب به ويٺو هو جنهنجي ڪل آمدني مهني ۾ سٺ رپيا هئي. هن گزيٽيڊ آفيسر گرديوءَ کي هٿ جوڙي چيو ته "سائين مان سوين رپيا پگهار ٿو کڻان پر هن غريب جوڙي جي ڀيٽ ۾ ڪک جيترو به خوش نه آهيان. هو ٻئي گڏ سڪول ۾ پڙهائڻ وڃن ٿا. سڪول تان اچي گڏجي گهمڻ ٿا وڃن. ستسنگ

مٿي آهي. مڙس کان ٻه وڏيڪ پيسو پيارو هئڻ گهرجي. سو هن مڙس کي اهڙو نه چئبي ته سوگهو ڪيو جو جيڪا به پائي کيس ملندي هئي سا هڪدم آڻي ڏيندو هو. پنهنجي ماءُ جي غلط راهه تي هليءَ ته سمورو پيسو زيورن ۾ لڳائيندي رهي. چون ٿا ته کيس اٽڪل ٣٠٠٠٠ هزارن کن جا زيور هئا.

اتفاقن سندس مڙس ڪنهن ڪيس ۾ اڙجي ويو ۽ سندس آفيسر کيس چيو ته هڪدم ١٠٠٠٠ رپيا حوالي ۾ جمع ڪري ڇڏي ته هو ڳالهه کي لٽ مٽي ڪري ڇڏيندو. هن پنهنجي آفيسر جي مهرباني هڪ قدرتي مهرباني سمجهي. سو هو گهر ويو ۽ سمورو قصو زال کي ڪري ٻڌايائين ۽ چيائينس "رپيه ١٠٠٠٠ ڏي ته سزا کان بچي پوندس ۽ نوڪري به قائم رهندي." پر زال تي ڪوبه اثر ڪين ٿيو. هن چيو "ڀلي جيل آهو ته ڇا ٿيو. ١٠ هزار رپيه روز روز ته ڪونه ملندا." هن پتيءَ سمجهيو ته هاڻي بچڻ جي ڪا راهه ڪانهي ۽ انڪري هن پاڻ ڪورٽ جي حوالي ڪيو. کيس ٻه سال سزا آئي.

سندس بيوقوف زال ۽ سس جيئن ٻيڙيءَ ۾ شهر ڇڏي وڃي رهيون هيون ته ٻيڙي درياهه ۾ اونڌي ٿي پيئي ۽ سندس سموري ملڪيت واري پيتي سڻ درياهه ۾ وهي وئي. اهڙي طرح هن زال پتي به وڃايو ته دولت به گنوائي.

اهڙا هزارين مثال ملندا جيڪي هن سچائيءَ جي تصديق ڪندا ته ڪيئن وواهت جيون ۾ پنهنجي ساٿيءَ کي دل ۾ پهرين جڳهه نه ڏيڻ سان پريوار نشٽ ٿي ويندا آهن. منهنجو اهو پڪو راءِ آهي ته شاديءَ ڪانپوءِ پتي پتنيءَ کي هڪ ٻئي ۾ پيار وشواس، وفاداري، شرڌا ۽ نيائي کي پهرين جڳهه ڏيڻ کپي، جنهن ڪري هن کي پنهنجو پريوار ۽ جيون سرڳ سمان ڪرڻو آهي!

هئي. مرد لاچار ڏکي دل سان واپس آيو. ٥ ڏينهن بعد وري کيس وٺڻ ويو ته ڏٺائين ته هوءَ ساڻس گڏ نه آئي. اهو سڀ فقط ماءُ جي ڪري ٿيو. مرد آخر ڇا ٿي ڪري؟ هيٺين گفتگو انهن جي وچ ۾ هلي.

”هينئر تون واپس نه هلندينءَ ته مان وري ڪڏهن به توکي وٺڻ نه ايندس.“

”توهان کي اهڙي ئي مرضي آ ته ڪرڻ گهرجي. منهنجي ماءُ جو مون تي ڇا ڪو به حق نه آهي؟“

”انهيءَ جو توکي حق آهي ۽ مان چوان ٿو ته هوءَ هميشه لاءِ توکي پاڻ وٽ رکي.“

ان وقت سندس جيڪي مهمان اکر ٻڌي ورتا ٻاهر نڪري آيو ۽ چيو ”پٽ اهڙو ڦٽو نه ٿيءُ. جيڪڏهن تون هنکي سڄي عمر مون وٽ ڇڏڻ لاءِ تيار آهين ته مان توکي مدت ڪين ڪنداس ته هن کي وٺي وڃ. تون بيشڪ هن کي مون وٽ ڇڏي وڃ ۽ تون وڃي ٻي شادي ڪر.“

مرد ٻارن کي وٺي گهر آيو ۽ زال کي سس وٽ ڇڏي ويو. مولوي کيس ٻڌايو ته زال ويهن سالن تائين مڙس وٽ نه ويئي. هن بيوقوف زال غلط قدم کنيو. آخر جڏهن ٻار وڏا ٿيا تڏهن وڃي انهن ٻارن هنجو سمجهوتو ڪرايو.

هن جوڙي جي مثال مان، مان ان راءِ جو آهيان ته وواهت جيون ۾ زال کي پنهنجي مڙس کي سڀني رشتيدارن ۽ دنيا جي شين کان مٿي دل ۾ ... ڏيڻ گهرجي ۽ انهيءَ ٻئي خيال ڪرڻ کپي.

هڪ استريءَ جي ڳالهه ڪندا آهن ته هن هڪ سرڪاري ملازم سان، جنهن جي چڱي پگهار هئي، شادي ڪئي. هو رشوتخور هو، انڪري سندس آمدني گهڻي هئي.

هن زال کي ماءُ اهو سبق سيکاريو هو ته پنهنجو سڀ ڪان.

هن وڏوا جواب ڏنو ”راجا صاحب، اوهان جيڪا آڄ ڪئي آهي اُن لاءِ تمام نورانئي آهيان پر مون کي هي هڪ ٿي ٻار آهي جو منهنجي جيون جو سهارو آهي. مان هن کان اَلڳ رهي نه سگهندس. اُن هوندي اوهان جي آڄ ڪيس ٻڌائيندس ۽ جيڪو جواب ڏئين تنهن کان اوهان کي ٿورن ڏينهن ۾ واقف ڪندس.“

راجا مات ڪري ڪين ويٺو. ڪيئي ٻيا ڇوڪر کي ڏنائين. ڇوڪر آئينده جي سبز باغ جي لالچ ۾ اچي ويو.
آخر هيءَ شادي ٿي ۽ ڏاڍي عزت سان ڇوڪر کي ڪنوار پنهنجي گهر وٺي ويا.

ڇوڪر ٻه ڄڻيءَ طرح محبت ڪندو رهيو مشرڪ ۾ ٻه ڦرلون لمبر آيو ۽ اِنڌو ٻه ڄڻي دوجي سان پاس ڪيائين. سندن جيون خوشيءَ سان گذري رهيو هئو. آخر آڪاش ۾ ڪجهه ڪارا بادل آيا جڏهن ڇوڪر جي آئينده کي خطري ۾ وجهي ڇڏيو. آهستي آهستي سندس زال کي هيءَ خبر پيئي ته سندس مڙس جو دارو مدار اُنس آهي. اِهو سمجهڻ جي بدران ته اِها مدد سندن لاءِ سوڀاڳيه آهي جو هوءَ پنهنجي ساليءَ جي ڪم اچي سگهي ٿي، هوءَ اُلٽو ٻناڻ کي سرس سمجهڻ لڳي. چوندا آهن ته اَهڙي حالت ۾ رهڻ ڏکيو ٿي پوندو آهي. هنجي پتيءَ ڪوشش ڪئي ته اِها زال جي طرفان بي عزتي برداشت ڪري جو ڪيس سهوليتون ڪافي ملهون ٿي. آخر هڪ اَهڙو ڏينهن آيو جو هوُ وڌيڪ بي عزتي برداشت ڪري نه سگهيو ۽ هن زال کي چيو ”پياري، مونکي اِهو محسوس نه ڪراءِ ته مان هڪ ڀيڪاري ۽ گهٽ درجي جو ماڻهو آهيان. آخر مان تنهنجو پتي آهيان. گهٽ ۾ گهٽ جيتري زال کي پنهنجي پتيءَ کي عزت ڏيڻ گهرجي اوتري جو حقدار آهيان. جيڪي سهوليتون تنهنجي پيءُ ڏنيون آهن تن

هڪ ڀيڻ جي شيوا هڪ سوڀاڳ آهي

هن صديءَ جي شروع ۾ هڪ ڪتاب هٿ لڳم جنهن ۾ هڪ وچتر ڪهاڻي پڙهم جا نه فقط روچڪ هئي پر نصيحت واري پڻ.

هڪ تمام امير زميندار کي، جنهن کي ماڻهو 'راجا' ڪري سڏيندا هئا، هڪ اڪيلي ڌيءَ هئي. جڏهن هوءَ وڏي ٿي ته کيس اُن لاءِ هڪ ٺيڪ ور جي ڳولا ڪرڻي پيئي. جيئن ته کين ٻيو ڪو به اولاد ڪونه هو اِن ڪري سندن مرضي هئي ته نياڻيءَ لاءِ پنهنجي ذات مان ڪو اهڙو ور ڳولهي جو هميشه لاءِ ساڻن گڏ رهي.

زميندار اهڙي ور جي ڳولا ۾ لڳو جو غريب پر ذهين هجي ۽ جنهن جا مائٽ هن کي اجازت ڏين ته هو ساهري گهر ۾ ٿي رهي. هن ڪن چڱن اسڪولن ۾ اهڙي ڇوڪر جي ڳولها ڪئي. خوش نصيبيءَ سان هن کي هڪ غريب ڇوڪر مليو جو اسڪول ۾ پهريون نمبر ايندو هو. هيڊ ماستر کي به ڇوڪرو پسند هو. زميندار هن کان گهر جي حالن بابت پڇيو ۽ گهر جو پتو ورتائين. اهو ڇوڪر هڪ ودوا جو پٽ هو. زميندار هڪ ڏينهن اُن ودوا وٽ ويو ۽ سڄي ڳالهه ٻڌايائينس ۽ چيائينس ”شريمتي جي، مون تنهنجو پٽ ڏٺو آهي ۽ پسند ڪيو آهي. تمام لائق ڇوڪر آهي. مون کي چڱو پيسو آهي. مان کيس هندستان جي اعليٰ تعليم ڏيندس. جيڪڏهن ولايت پڙهڻ جو شوق هوندس ته مان کيس پاڻ سان وٺي ويندس ۽ عزت سان رهڻ وغيره جو پربنڌ ڪندس. جيڪڏهن تون پٽ کان الڳ ٿيڻ قبولين ته اسين سندس زندگي بڻائي سگهنداسين.“

چوڪيدار کي چيائين ته راڄڪماريءَ کي ڇوري ته سندس
تي ڪيس ڏسڻ آيو آهي. ڇوڪري جا هٿڙ بلڪل نماڻي
ي وٺي هٿي ڊوڙندي آئي ۽ اچي سندس پيرن تي ڪري
چيائين ته هن هڪ ٻئي جي جيون لاءِ جا مصيبت آندي
هي اُن لاءِ ڪيس معاف ڪري. سندس مڙس چيو، "مان
منهنجو غريب گهر توکي اچڻ آيو آهيان. توکي ماءُ پيءُ جو
گهر ۽ سڀ سامان ڇڏي هلڻو پوندو. جيڪي مان ڪمايان ٿو
ن مان جيڪي ڪپڙا ميسر ٿيندا سي پائڻا پوندءِ، جيڪا
روٽي ملندي، کائڻي پوندءِ ۽ جيڪا جهوپڙي ٿاهي اَلم اُن
ر رهڻو پوندءِ. اهو سڀ توکي منظور هجي ته مون سان هل.
ان منهنجي لاءِ جان به ڏيڻ لاءِ تيار آهيان."

هي اڃا ڳالهائي رهيا هئا ته ڇوڪريءَ جا ماءُ پيءُ به
اچي پهتا ۽ هنن اهي پويان اکر ٻڌا. ڇوڪريءَ ماءُ پيءُ کي
صاف صاف چيو "منهنجو پتي آيو آهي. مان هاڻي هن سان
جيڏانهن به وٺي هلي ويندس. جڏهن هي راجا آهي ته
مان راڻي، جي هي فقير ته مان فقرياڻي آهيان." ٻئي هڪدم
محل ڇڏي روانا ٿيا.

جڏهن هي جوان زال کي وٺي گهر آيو تڏهن سندس زال
کي پتو پيو ته هن اڳيو وقت ته وڃايو هو. هن پنهنجي جيون
بڻائي هئي. هو هڪ مشهور وڪيل هو. ان بعد اها مصيبت
جا ڇوڪريءَ جي هٿ ڪارڻ پيدا ٿي هئي پوري ٿي ۽
هٿڙ ڇوڪريءَ کي سمجهه ۾ آيو ته هڪ ٻئي جي شهوا ۽
مدد ڪرڻ ته سوڀاڳ جي ڳالهه آهي ۽ نه گهمنڊ ڪرڻ جي.

هن ڪهاڻيءَ ڪالسواءِ هڪ ٻي به عجب ڪهاڻي جنهن
مون کي ڏاڍو متاثر ڪيو سا ٻڌو-

هڪ شادي ڪيل نوجوان هو جنهن اچي منهنجي ڪاليج
۾ داخلا ورتي. مون کي خبر هئي ته هن ڇوڪر جا ماءُ پيءُ

لاءِ مان سندس شڪرگذار آهيان پر ٿورڪي خبر هجي ته تنهنجي پيءُ پاڻ منهنجي ماءُ سان اها ٻول ڪئي هئي. مان هميشه اُهيءَ لاءِ شڪرگذار رهيو آهيان ۽ تنهنجي عزت ڪندو آيو آهيان. پر جيڪڏهن تون منهنجي عزت نه ڪندين ته مان آخرين قدم اهو کڻندس جو اوهان سان بلڪل رشتو ٽوڙي ڇڏيندس." سندس پٽيءَ جواب ڏنو "جيڪڏهن اسان سان ناتو ٽوڙي ويندين ته ڇا ڪندين؟ هيڪاري بک مرندين." هن چيو "هميشه جي ڪلڪل کان بک مرڻ بهتر آهي." هن بيوقوف ڇوڪريءَ جواب ڏنس "جيڪي وڻئي سو ڪر مون لئي ڪو به اثر نه ٿيندو. مان سمجهان ٿي ته اسان سان گڏ رهڻ ڪري ته راجائن وانگر ٿو رهين، سو اها اميري زندگي نه وسارج." "نه مان هرگز نه وساريندس ۽ تون نه اَڄ جو ڏينهن ۽ اَڄ جي هيءَ ڳالهه هرگز نه وسارج." ائين چئي جوان گهر ڇڏي هليو ويو.

اُهيءَ رات جو ۴ بجي جڏهن ڇوڪري جاڳي ته ڏسي ته سندس پٽيءَ جو بسترو خالي پيو هو. هوءَ ماءُ وٽ وئي ۽ روئي رڙي چيائين ته "سندس مڙس ڪٿس ڇڏي ويو آهي." جڏهن ماڻس چوڪيدار کان پڇيو ته هن ڪٿس گهر ڇڏيندي ڏٺو هو ته چوڪيدار سموري ڪهاڻي ڪري ٻڌائين ۽ ڇوڪر جو اڪيل خط سندس زال کي ڏنائين. اُن خط ۾ هن ڪٿس پڪين ڏنل هو ته جي ڪڏهن به هو واپس آيو ته هر حالت ۾ پنهنجي جي لحاظ کان به اُنجي لائق هوندو.

وقت گذرندو ويو. ڇوڪريءَ جو هوش ٺڪاڻي اچي ويو. هوءَ هاڻي زمين تي سمهڻ لڳي. سادي روٽي کائي گذر ڪرڻ لڳي ۽ سڀ ولس وڳا ڇڏي ڏنائين ۽ جوڙيل جهڙا ڪمڙا پائڻ لڳي.

هڪ ڏينهن هڪ ماڻهو پراڻن ڪپڙن ۾ محل ۾ آيو ۽

جيوَن جا اوچ اُديش

وواهست جيوَن جو آخر اُديش ڇا آهي؟ منهنجي گروديو
ن سوال جي اُتر ۾ نهايت سهڻو جواب ڏنو آهي. ”ساڌارڻ
واهست جيوَن جو آڌار ڪام واسنا جي ترپتي آهي. گهڻو
ڪري گهومڻ ۽ ڪدوار جا خيال ۽ ڪرم اُن واسنا ۾ اليجست
ا ٿين. هنن جي سامهون وواهست جيون جو ڪوئي اوچ آدرش
ڪولهي. اُهي پنهنجي آلمڪ جيون جي وڪاس جي وشيه
ـي ڪو ويچار اُني ڪونه ڪندا آهن. هو پاڻ ۾ ملي اهو
ڪڏهن نه سوچيندا آهن ته پنهنجي جيون جي اوگڻن کان
ڪيئن موڪش پائين. اُهي پاڻ ۾ ملي ويچار نه ڪندا آهن ته
ـو پنهنجو سنبنڌ ڪيئن ڌارمڪ ڪن ۽ پنهنجي پرِوار ۽ جيوَن
ـي ڪيئن اوچ ۽ سرشٽ ڪن. گهومڻ ڪدوار جا ٽالا ٻولر
ڪيئن ٿيندا ۽ اوچ جيون جي خيال ۽ اُديش کي جيون ۾
ڪيئن جاء ڏيندا، جڏهن هو فقط هڪ ٻئي ڏانهن سارو وقت
ڪامي نگاهن سان نهارين ٿا! هنن جو سنبنڌ سرشٽ ڪيئن
ـو ٿي سگهي. جڏهن هنن جي ڳالهه ٻولهه، کل مسخري،
ڪام مولڪ آهي.“

هڪ ٻئي هنڌ گروديو چيو آهي ”ڪام واسنا ۽ اُن جي
رپتيء جو ويچار ازخود برو نه آهي. ڇاڪاڻ جو اُن ٻنا نه
ـش سماج جي اُپتي، واڌارو ۽ قائم رهڻ ٿي مشڪل ٿي
ولدو. پر ڪام جي وس ٿي اُنجو غلام ٿي رهڻ سان ماڻهو
نهنجو عقل ۽ اخلاق ڪوهي ٿو وهي. ان ڪارڻ ٿي ڪي
ـرا ماڻهو آهن جي جوانيء جو آلد ٿورو وقت ٿي مس ٿا
ـاڻي سگهن. اسانجي ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين جو ڇاهي زالن ۽
ـدن جو ڪهڙو نه برو حال آهي. اهڙن ڪمزور ۽ ڏربل

هن جي پڙهائيءَ جو خرچ نہ ڏئي سگهندا. مون کيس چيو تہ "پٽ تون ان سال تائين ڪاليج ۾ ڪيئن گذر ڪندين ؟" هن جواب ڏنو "منهنجي زال ٽرينڊ ٽيچر آهي. کيس نوڪري آهي ۽ هن ئي مون کي چيو تہ مان پڙهان. پاڻ منهنجي مدد ڪري رهي آهي." پڇيومانس تہ جڏهن هوءَ توکي مدد ڪري ٿي ۽ هنکي خبر آهي تہ تون هن لئي نوڪر آهين تہ ڏهن ورسان سندس ڪهڙو رستو آهي. ڇا هوءَ ائين ڪين سمجهي تہ تون اُنس بوجهہ آهين ۽ هوءَ توکي مدد ٿي ڪري؟ هن جواب ڏنو "نہ، هوءَ اهو خيال من ۾ بہ ڪين آڻي. جڏهن کيس هر مهيني پگهار ملي ٿي تہ اچي منهنجي قدمن ۾ رکي ٿي ۽ چوي ٿي تہ مهرباني ڪري سوڪار ڪريو ۽ سوڪار ڪري مون کي خوشي پردان ڪريو."

مون هن ديويءَ جو درشن ڪيو. ڌن هئي. همٿ سرگواس ٿي ويئي آهي پر سندس مثال هميشه اکين اٿم ۽ جڏهن ياد ايندو اٿم تہ کيس شردانجلي ڏيندو آهيان.

وواهت سنسار ۾ ڪيترا مثال ڏٺا اٿم. جيڪي پتي پتني هڪ ٻئي جي خدمت ڪرڻ ۾ پنهنجو سؤڀاڳيہ سمجهن ٿا اهي پنهنجي گهريلو جيون کي سرڳ بنائين ٿا. پر جيڪي هڪ ٻئي کي مدد ڪرڻ ڪري گهٽ ٿا ڏيکارين ۽ اڳلي کي گهٽ ٿا سمجهن سي وواهت جيون کي نرڪ ڪري ٿا ڇڏين.

ڌرميتيءَ جي اُڇانڪ موت جي ڪارڻ ٿيو آهي. اُهڙيءَ ليڪ ۽ پولر استريءَ جو اُڇانڪ موت، جنهن استريءَ جاليءَ لاءِ ڪافي ڪجهه ڪيو هو، نه فقط لوهان لاءِ يا مون لاءِ بلڪ ساري پنجاب جي استري جاليءَ لاءِ به وڏو گهاٽو ۽ ڏک جو ڪارڻ آهي."

ڪيتن هڪ اَڻ پڙهيل ڇوڪري جنهن جو جنم ۽ پالڻ پوشڻ هڪ ڪٽر سناتن برهمڻ جي گهر ۾ ٿيو، جا سخت پردي ۾ رهندي هئي، جنهنڪي زالن جي وديا پرائڻ خواهه اُنهنجو سماج ۾ ڪليو هلڻ سخت ناپسند هو، قوم جي اُنهن روشن ستارن مان هڪ ٿي سگهي هوندي، اها ڳالهه سڪيا کان خالي نه آهي. مهنجو گروديو سائنس کهڙو رستو وٺندو هو ۽ کهڙو آتمڪ رستو اُنهن جو پاڻ ۾ هو، اُن مان ٿي ڏسڻ ۾ ايندو ته هنجو پاڻ ۾ اوچ آتمڪ سنبند هو.

گروديو سچ چيو هو ته "هر هڪ ودوان مان اهائي آشا رکجي ته هوءَ پنهنجي گيان جو فائدو ٻين کي ڏيئي وديا ڦهلائي. پر عام طور ڏسبو ته اهي ڪٽر ماڻهو جي پاڻ پڙهيل آهن سي پنهنجي تنگ خياليءَ جي اَثر هيٺ پنهنجي استريءَ کي نٿا پڙهائين. تنگ دل هندو عورتون اُڪي پاڻ ٿي پڙهڻ پسند ڪنديون آهن تڪي ٻين جو ٿي پڙهڻ پسند ڪنديون آهن."

اُهڙي ڪٽر زماني ۾ گروديو پنهنجي استريءَ شرمتي ليلاوتيءَ کي پاڻ هندي ۽ بنگالي پڙهڻ سيکاري ۽ انگريزي لاءِ به اَلڳ ماستر رکي ڏنو.

جيڪي به گروديو کي گيان هو، سو سڀ هن پنهنجي پتنيءَ سان ونڊيو. اُن ڪارڻ سندس استري نه صرف ڌرمي، راڄنيتي ۽ سماجڪ ڳالهين ۾ ڪافي اڳڀري ٿي ونئي هئي بلڪ ڪيترن هزارن ماڻهن کان هنجي گيان جو دائرو وڌيڪ هو. هن پنهنجي وديا کي پاڻ تائين محدود نه رکيو پر استريءَ

ماڻهن جي سنتان دنيا ۾ اچڻ بعد ڇا ڪري سگهندي؟ ان ڪري برهمچريه پالڻ ڪنواري هوندي بلڪل ضروري آهي ۽ وواهت جيون ۾ به اُنجو پالڻ ڪرڻ نهايت لاڀدائڪ آهي. هر هڪ کي واسنا جي غلاميءَ کان بچڻ جو يتن اوس ڪرڻ گهرجي. ڪام واسنا کان آزاديءَ بنا ماڻهو وواهت سنبنڌ ڪڏهن به ايڪ ۽ پورو نه ڪري سگهندو. نڪو ئي ماڻهو استري جاتيءَ کي سچو سنمان ڏيکاري سگهندو ۽ نه ئي پنهنجي سنبنڌ ۾ اوچ ۽ سريشٽ وولي اُهن ڪري سگهندو.

هڪ ليکڪ لکيو آهي ته ڪنهن به جاتيءَ جي سڀيتا جو اندازو ان مان لڳائي سگهبو ته مردن جي دلين ۾ زالن جي لاءِ ڪيتري عزت آهي ۽ هنن سان سنبنڌ جو آڌار ڪهڙو آهي. وڌيڪ اندازو ان مان به لڳائي سگهبو ته هو ڪيتري قدر هڪ ٻئي جي جيون کي اوچ بڻائڻ ۾ سهيوڳ ڏين ٿا.

منهنجي گروءَ نه فقط اهڙا سکيا ڏني بلڪ ان موجب هلندو به هو. سندن شادي اُنوقت جي رواج موجب ننڍي عمر ۾ ٿي هئي. هي ١٢ سالن جو ۽ سندن استري ١١ سالن جي هئي. هوءَ بلڪل اڻ پڙهيل هئي. اُن جو جڏهن ١٨٨٠ ۾ ديهانت ٿيو لڏهن ملتان مان هڪ سکر ماڻهوءَ لکيو ”هوءَ اُنهن اوچ آتمائن مان هئي جيڪي استري جاتيءَ جي اُپڪار لاءِ ڪم ڪن ٿيون ۽ جن کي جيڪر استري جاتيءَ جو آڌار ڪندڙ چئجي ته به اُن ۾ ڪو وڌاءُ نه ٿيندو.“

هڪ ٻئي لکيو ”هوءَ ساڌارڻ استري نه هئي. سندس اچانڪ ديهانت ڪارڻ ديش جو ڪافي نقصان ٿيو آهي. هن مان اُميد هئي ته هوءَ جاتيءَ جي اُنتيءَ ۽ ديش جي ڀلي جي ڪم ۾ ڪافي هٿ ڏني ها.“

هڪ شخص گروديو کي امبالا مان لکيو ”مونکي پنهنجي استريءَ جي موت جو ايترو ڏک نه ٿيو ها جيترو اوهانجي

٩

ڌيءَ جي رشتيدارن سان

نِسوارت هلت

شاديءَ بعد ڪيئا پنهنجي ڌيءَ جي گهر ڪي ني پنهنجو ڀانئي اُلي الهيءَ جي مائٽن ۽ سيڳن سان رهي ٿي. انڪري هن مان اها آشا رکجي ٿي ته هوءَ ان گهر ۾ سک ۽ شانتيءَ جي استاپنا ڪندي.

مون وٽ ڪاليج ۾ پڙهندڙ هڪ ڇوڪريءَ کي سندس ڀاڄائيءَ هڪ خط لکيو جو مون پڙهيو هو. ڇوڪريءَ جو ڀاءُ الهيءَ ڪٽنب جي پالنا ڪندو هو جو هوءُ ئي سڀني ڪان وڏو هو. پنهنجي ڀيءُ جي ڪٽنب جي سنڀال ڪرڻ ۽ پنهنجي ڀاءُ ڀيڻ کي پڙهائڻ، جن مان ڪي ڪاليج ۾ پڙهندا هئا، تن سڀني جو ٻار هن تي هئو. شاديءَ ڪالپوءِ ان ڳالهه جو دارومدار لڇمن ڪنوار تي هئو ته هوءَ ڌيءَ کي پنهنجن ڀائرن ۽ ڀيڻن جي پالڻ ۽ تعليم ڏيڻ لاءِ همٿائي يا اُنهن ڪان ڪنارو ڪرڻ لاءِ مجبور ڪري. هن لڇمن ڪنوار پنهنجي ٽران کي جيڪا مهنجي ڪاليج ۾ پڙهندي هئي خط ۾ هي لکيو:

”مان توهانجي گهر ۾ خدمت ڪرڻ ۽ ڪٽنب جي ڀلائي لاءِ آئي آهيان. مون پاڻين کي چيو آهي ته هنجو پهريون فرض آهي اوهان سڀني ٻارن جي پڙهائيءَ جو وچار رکڻ ۽ سار سنڀال لهڻ. تنهنجي ڀاءُ جي پگهار لڻ ڪري اسان اهڙي طرح وراهي آهي جيئن ڪٽنب جو چڱي طرح عزت آبروءَ سان گذارو ٿئي. اسان پنهنجي لاءِ بلڪل ٿورو رکيو آهي. سو تون پنهنجو خرچ جيترو ضروري هجي ٻنا حساب جي اُڪي موڪلج. مان ڪوشش ڪري اُن جي پوراڻي ڪنديس.“

جاليءَ جي سڌاري ۾ لڳايو. شريمتي ليلاوتيءَ آدرش جيون گذاريو. هن جي پتيءَ گرو دت جي اها اڇا هئي ته هن جي آتما کي اوچ آدرش تي پهچائين. اُن ۾ هن پورو ساٿ ڏنو ۽ اوچ جيون کي وڌايو ۽ بلند ڪيو.

گرو دت سندس لاءِ نهايت وفادار ۽ پيار ڪندڙ پتي هو ۽ هوءَ به پنهنجي پورن پريم، وفاداريءَ ۽ شرڌا سان پنهنجي پتي گرو دت جي تمام ڪٺن مارگ ۾ سهائڪ بڻجي هڪ آدرش پتني ثابت ٿي.

گرو دت کي به اُن جي مرڻ جو ڪافي ڏک پهتو. هن لکيو "١٨٨٠ جي آخر ۾ مون تي هڪ وڏي مصيبت آئي. مان پنهنجي هڪ اهڙي ساٿيءَ کي وڃائي ويٺس جو منهنجو اَريل دوست، ساٿي ۽ ڏک سک ۾ گڏ هلندڙ هئو. اها هئي منهنجي ڌرمپتني. ڪهڙو نه ڀاري نقصان آهي منهنجي لاءِ، جو اوچ جيون جو لالائي ۽ اڪيلو مسافر آهي اُن لاءِ اهڙيءَ پتنيءَ جو مرڻ ڪهڙو نه دل ٽوڙيندڙ ڏک آهي. جيڪا منهنجي لاءِ هڪڙي ئي جيون سفر جي ساٿي هئي ۽ قدم قدم تي مون کي سچو دلاسو ۽ سرشٽ اُتساهه ڏيندي هئي ۽ جا منهنجي سچي وفادار مِتر هئي. هن نه پوري ٿيڻ واري نقصان منهنجي دل کي وڏي ڌڪ سان پري ڇڏيو آهي."

ڪهڙي نه شرڌانجلي گرو دت پنهنجي اوچ آتما واري ڌرمپتنيءَ کي ڏني.

منهنجي اها اڇا ۽ ڪامنا آهي ته گهڻي ۾ گهڻا وواهت جوڙا اهو سچ ڄاڻن ۽ محسوس ڪن ۽ اپنائين ته وواهت جيون آتما جي اوچ آدرشن تي ٻڌل هئڻ کپي.

شادي ٿيڻ سان ئي هن ڇوڪريءَ پتيءَ کي چيو ته هڪ رستو وٺي. ڪجهه ڏينهن بعد پتيءَ پنهنجي پتنيءَ کي اداس ڏٺو. پڇيائينس ته سندس اداسيءَ جو ڪهڙو ڪارڻ آهي. ڇوڪريءَ جواب ڏنو ته گهر ۾ فقط رستو آهي جو فقط ڪاري جو ڪم ئي مشڪل ڪري ٿو سگهي. ٻيو ته ڪيتروئي گهر ۾ ڪم ڪار رهي ٿو، جنهن ڪارڻ هوءَ ٿڪجي ٿي پوي. جيئن ته هي جوان ڪنهن ڏاڍو پيار ڪندو هو ۽ سندس خوشيءَ لاءِ سڀڪجهه ڪرڻ لاءِ تيار هو. هن يڪدم سندس ڳالهه مڃي ۽ هڪ ٻيو نوڪر رکي ڏنائينس.

سال کن کان پوءِ ڇوڪريءَ جو هڪ ڀاءُ واپار ۾ ناڪامياب ٿيو هو ونس آيو ۽ چيائين ته مون کي زور آهي ته هزار پائونڊ وٺي ڏي. هن خود غرض پتنيءَ اهو ويچار ڪيو ڪيو ته سندس پتي اهترو پيسو ڪٿان ڏئي سگهندو پر هن عورت کي ته پنهنجي ڀاءُ جي مرضيءَ رکڻ سان مطلب هو. پتيءَ جي لاچاريءَ ۽ انڪار ڪرڻ جي باوجود به هن پتيءَ کي مجبور ڪري ٢٠٠٠ پائونڊ ڀاءُ کي وٺي ڏنا. ان ڪارڻ پتيءَ جو همت ٽٽڻ ئي پيو.

آخر هڪ ڏينهن هن پنهنجو حال پتنيءَ سان اوريو ۽ چيائين ته هو ڏاڍيءَ مشڪلات ۾ آهي. جي گهر جو خرچ گهٽائي آمدنيءَ اندر رکيو ته گاڏو هلي سگهندو. پر هن پتنيءَ سندس ڪا به ڳالهه نه مڃي ۽ ڪمائيءَ کان به وڌيڪ خرچ ڪندي رهي.

ڪجهه وقت بعد هن پتنيءَ جي ڀيڻ جو مڙس گذاري ويو. هن اُن کي پاڻ وٽ ڪجهه ڏينهن لاءِ گهرايو. هوءَ پٽ سميت آئي ۽ رهڻ لڳي. پر وڃڻ جو نالو ئي نه وٺي. اها ڳالهه اڃا رهي ته وري سندس ڀاءُ آيو جنهن ڪنهن ڇڏيو ته پتيءَ کي وري به زور آهي ١٠٠٠ پائونڊ ٻيا وٺي ڏي. هن پتنيءَ پنهنجي پتيءَ جو ڪوبه ويچار نه ڪري پنهنجي ۽ پنهنجي

هن خط ساري ڪٽنب ۾ خوشيءَ ۽ شڪرگذاريءَ جي لهر آڻي ڇڏي. هن ڇوڪريءَ جي اکين ۾، جنهن ڏانهن هي خط لکيل هو، ڳوڙها ڀرجي آيا ۽ چيائين ته اها ڪهڙي نه خوش قسمتي آهي ته گهر ۾ اهڙي ديوي روپ وڏي ڀاڄائي هجي. لئمن زال لاءِ اهو نمونو آدرشي آهي.

هڪ لئمن شادي ڪيل ڪنوار جي اجوڳي وهنوار جو پتو هن آکاڻيءَ مان پوندو جا هڪ پتيءَ "ٽرو سٽوري" (سچي ڪهاڻي) اخبار ۾ شايع ڪئي هئي.

هن لکيو ته هو البت شرميلو جوان هو. اڪري عورت ذات کان ڀري ڀڄندو هو. هو ڪڏهن به ڪنهن سماجڪ اُلسو، جتي زالون مرد گڏ هجن نه ويندو هو. مردن جي سنگ ۾ هو بلڪل چڱيءَ طرح هلي سگهندو هو پر زالن جي سامهون پاڻ کي نهايت مجهيل ۽ ملول پائيندو هو.

هڪ دفعي هن کي ڪنهن اهڙي سماجڪ اُلسو ۾ وڃڻ ٿيو جتي زالون ۽ مرد ڪٺا هئا. اتي هڪ ڇوڪريءَ هن جي ملول هئڻ جو ڪارڻ ڀانپي ورتو ۽ ساڻس همدرديءَ ڏيکارڻ جو ويچار ڪيو. هوءَ وٽس ويٺي ۽ کيس ڳالهائڻ ۾ مشغول رکيائين. آهستي آهستي هو کِهرا لڳندا ويا ۽ هن ڇوڪريءَ هن کي ناچ جو سندن ديش ۾ عام رواجي هئو، سيکاريو ۽ کيس اهڙن موقعن لاءِ ڪيئن ملول محسوس نه ڪجي سو به سيکاريو.

هي جوان اُن ڇوڪريءَ جو نهايت شڪرگذار ٿيو. کيس پنهنجي نموني ٻڌايائين ته هو ساڻس شادي ڪرڻ ٿو چاهي. ڇوڪريءَ اها ڳالهه مڃي ۽ ٻنهي جي شادي ٿي گذري. هو هر ممڪن ڪوشش ڪري، اُن ڇوڪريءَ کي خوش رکڻ لڳو.

پر ڏک جي ڳالهه آهي ته هيءَ ڇوڪري خودغرض هئي. سندس هلت پنهنجي لئين گهر ۾ سڀني سان بلڪل اجوڳي هئي. هن خودغرضيءَ کان ئي ڪم وٺڻ شروع ڪيو.

اهڙن ڏکدائڪ واقعن لاءِ اهڙيون لهر ئي ذميوار آهن جيڪي جاڳي واري پتيءَ کي باقي پريوار کان جدا ڪري پاڻ سان جوڙينديون آهن ۽ هن جو ٻيو ته پنهنجي ۽ پنهنجي پيڪي گهر جي سوارٿ ۾ لڳائينديون آهن.

مان هڪ وضاحت جوڙي کي سڃاڻان. جتي پتيءَ پنهن جي پتنيءَ کي صرف ان ڪري ڇڏي ڏنو هو جو هن اهو چاهيو ٿي ته هن جو پتي ماءُ پيءُ ۽ ڀاءُ ڀينرن کان الڳ ٿي ساڻس جدا رهي ۽ هو ماءُ پيءُ ۽ ڪٽنب جي ڪا پرواهه نه ڪري. هن پتنيءَ جي هميشه اها شڪايت هئي ته هو سندس چوڻ نٿو مڃي. هن جو جواب ۾ چوڻ هو ته "مان ڪيئن پنهنجي ماءُ پيءُ جو ساٿ ڇڏيان جن مون کي پاليو، لاليو، پڙهايو ۽ وڏو ڪري هن درجي تي پهچايو. انهن جي مدد بنا ته مان هرگز هن درجي تي پهچي ڪين سگهان ها، هنن کان سواءِ مان سک ۽ شانتيءَ سان نٿو رهي سگهان."

اها خبر نه آهي ته ان ۾ ڏوهه ڪنهنجو آهي؟ پر جيڪڏهن پتني پنهنجي پتيءَ کي مجبور ڪري ته هو پنهنجو گهر ۽ مائٽ ڇڏي الڳ رهي ته اهو غلط آهي. جيڪڏهن پتي ۽ پتنيءَ کي پنهنجو گهرباءُ سک نه آهي ته ان ۾ زال جو قصور آهي جو هوءَ خود غرضيءَ وس ٿي پتيءَ کي مجبور ٿي ڪري ته هو مائٽن سان فقط کيس خوش ڪرڻ لاءِ ڦٽائي ڏار ٿئي.

هڪ نام ڪٿي ليکڪ سماج جي هيءَ مشڪلات مٽائڻ ٿي چاهي. هن پنهنجي هڪ مشهور ناٽڪ ۾ مائٽي ماءُ ناٽڪا بنائي. ناٽڪا غريب ماڻهوءَ جي ڌيءُ هئي ۽ هڪ امير سان، جنهن کي پهرين زال مان هڪ ڌيءَ ۽ هڪ پٽ هو ۽ پاڻ به ڪافي عمر جو هو، ان سان شادي ڪئي. هنن ٻارن پنهنجي مائٽي ماءُ جي ڪا پرواهه نه ڪئي ۽ ان کي نه چاهيندا هئا.

ٻئي ڪٽنب وارن جو سوچي اهڙو نہ ڪيو ٻڪڙو مڇائو جو مڙس کي لاچار ١٠٠٠ پائونڊ ڪڍي ڏيڻا پيا.

آخر مرد تنگ ٿي ڪنهن ڇمهيني ۽ هڪ ڏينهن هن کي اڪيلو ڇڏي هليو ويو

اهو هڪ پتنيءَ جو پنهنجي پتيءَ ڏانهن خواه اُن جي ڪٽنب ڏانهن غلط رخ آهي. اهڙي غلط رخ ڪارڻ گهر جي سک شانتي سڀ موڪلائي ويندي آهي.

گهڻا ڪيترا اهڙا مثال ملندا جتي ڪنوار فقط پنهنجي گهوٽ جو نہ، ويچار ڪندي آهي پر پنهنجي ساهري ڪٽنب جي ٻين پاتين ڏانهن لاپرواه رهندي آهي.

هڪ مثال ياد ٿو اچم جنهن مون کي ڪافي دکي ڪيو.

هڪ نوجوان، جو چڱيءَ آمدنيءَ وارو هو، شادي ڪئي. سندس پتني ڪنهن پيار نہ ڪندي هئي پر اهو نہ چاهيندي هئي تہ سندس پتيءَ تي ٻيو ڪوئي حق جمائي. سو آهستي آهستي هن پتيءَ تي اثر هلايو تہ هو ماءُ جو پاڻ تي حڪم هلڻ نہ ڏئي. ماءُ لاءِ ڏکيا ڏينهن اچي ويا. هوءَ اهو سهاري نہ سگهي تہ هميشه ننهن ۽ پٽ ڪنهن ٽوڪيندا رهن. آخر اُن جي جهڙن برداشت ڪرڻ کان ٻاهر ٿي پيئي ۽ پنهنجي پٽ جي اهڙي هلت سبب گهر ڇڏي هلي وئي. هن ڪي هاڻي پنهنجو گذارو پاڻ ڪرڻو پيو. هوءَ امير مائٽن جي گهرن ۾ ٻاهري ٻيري گذران ڪرڻ لڳي. پاڙيوارن ڪنهن ان حال ۾ ڏٺو ۽ سندس ننهن کي نندڻ لڳا. پر هن پنهنجي پيسي جي زور تي پاڙي وارن کي وس ڪري ڇڏيو. ڇو تہ ٿا نہ هيءَ غريب ماءُ هڪ مسواڙي ڪمري ۾ اڪيلي مري وئي. ڪو بہ سندس سنڀال ڪرڻ وارو ڪونہ هو، جيتوڻيڪ سندس پٽ ۽ ننهن ٻہ ڪافي ملڪيت وارا هئا. اهڙن ٻين جا مثال بہ ڪيئي ملندا.

جي پيتي کڻي آئي ۽ اچي سنڌس هٿ ۾ رکيائين. ڪيس چيائين ته ”هيءُ زيورات تنهنجي ماءُ جي آهي. ساري زيورات جا مون ٻه حصا ڪيا هئا. هڪ حصو تنهنجي ڀاڄائيءَ کي ڏنم ۽ هي هڪ حصو تنهنجو آهي جو تون کڻ.“ ليڪن ٻڌايو ته لساوت رهڻ ئي گهريلو پريشانين ۽ جهيڙي جو علاج آهي.

اها ته هڪ ڪهاڻي هئي جا مون پڙهي هئي ۽ مونکي هڪ سچي واقع جو تجربو به آهي.

هڪ امير کي چار پٽ هئا. سڀئي شاديءَ کان پهرين سک شانتيءَ سان گڏ رهندا هئا. جڏهن چئني شادي ڪئي ته چئني نهرن گهر ۾ اچي جهيڙو وڌو. آخر پيءُ چئني پٽن کي ڌار ڪرڻ جو فيصلو ڪيو. ڌار ٿيڻ جي تاريخ به مقرر ٿي ۽ اچانڪ سنڌس هڪ ننهن گذاري وئي. ڌار ٿيڻ کي تيسين مهمل ڪيو ويو جيسين اهو پٽ وري شادي ڪري. آخر هن جي وري شادي ٿي.

شاديءَ کان اٽڪل ٻن سالن بعد اها نئين ننهن بيمار ٿي پئي. سڄو ڪٽنب هن جي چنتا ۾ چور ٿي ويو. ٻين سڀني پٽن ۽ نهرن هن ڇوڪريءَ جي سيوا ڪرڻ ۾ ڪا به ڪسر ڪانه ڇڏي.

مون وڏيءَ ننهن کان پڇيو ”ڇو اوهين سڀئي هن ڇوڪريءَ جي بيمار هئڻ ڪارڻ ايڏا ڏکي آهيو؟“ هن جواب ڏنو ”اوهان کي خبر آهي ته هن ڇوڪريءَ جي اچڻ کان اڳ چئني ڀائرن ڌار ٿيڻ جو فيصلو ڪيو هو، ۽ جڏهن کان هن ڇوڪريءَ گهر ۾ قدم رکيو تڏهن کان گهر جي حالت ئي بدلجي وئي. هن پنهنجو مٺو ممدي، ڪُڙو اٿو اسان نٺهي ڏيراڻين جي حوالي ڪري ڇڏيو. اسين سڀ واري سان گهر جي روٽي ڪندا هوسين. پر هن ڏيريءَ سمورو ڪم

هوءَ مائيلي ماءُ نهايت ڏکي ٿي ته سندس شادي اهڙي ڪٽنب
۾ ٿي هئي جتي ڪيس اهو سمان ۽ پيار ڪونه ٿي مليو. پر
هن پنهنجي پيار ۽ شيوا سان پنهنجن مائيلن ٻارن جي دل فتح
ڪرڻ چاهي ۽ پنهنجي روزمره جي جيون جو وهنوار ٻارن
سان اهڙو ته رکيو جو انهن کي اهو محسوس ٿئي ته هوءَ
سوارٿڻ نه پر سچي سڄڻ ۽ سيوڪ هئي. هن پٽ کي نه پنهن
جي وس ڪري ڇڏيو. جڏهن هن شادي ڪئي ته ڇوڪري
جي سڳي ماءُ جي ڀيڻ جو اُن سندس ڪنوار کي ڏنائين. پر
هن انهن کي سندس مٽن مائٽن مائيليءَ سس خلاف ڀڙڪايو
هو جنهن ڪري هوءَ مڙس جا ڪن ڀرڻ لڳي. هڪ رات
جڏهن هوءَ مڙس جا ڪن ڀري رهي هئي تڏهن مڙس کي
اهڙو ته غصو آيو جو ڪمرو ڇڏي هليو ويو. هيٺ لهندي
هن کي پنهنجي مائيليءَ ماءُ جي ڪمري وٽان لنگهڻو پيو.
مائيلي ماءُ هن کي هيٺ لهندو ڏسي ورتو ۽ سندس پٺيان
ٻاهر روم ۾ آئي. پٽ پنهنجي ڏک جو ڪارڻ کيس ٻڌايو.
مائس پڇيو ته "ڪيس منهنجي خلاف ڪهڙي شڪايت آهي؟"
پٽ جواب ڏنو ته "منهنجي زال ٿي چوي ته جيئن ته گهر جي
ڪنجين جو ڇڳو هميشه تو وٽ ٿو رهي، تنهن ڪري هنجو
الهنده سلامت نه آهي." مائيلي ماءُ يڪدم مٿي وئي ۽ انهن
کي سڏ ڪري کيس ڀاڪر پائي چيو "هي وٺ ڪنجين جو
ڇڳو. سموري گهر جو ڪم ڪار تون سنڀال. مان ڏاڍي
خوش ٿيندس." هن ڳالهه جي هلت ڇوڪريءَ جي من
تي گهرو اثر ڪيو ۽ هوءَ اُڇي ... ۾ چڪي. هن ڪنجين
وٺڻ کان انڪار ڪيو ۽ چيو "مان ڪڏهن به انهن جي
ڳالهين ۾ نه ايندس."

آخرين قدم جو هن مائيليءَ ماءُ ورتو سو هي هو-
جڏهن هنجي مائيليءَ ڌيءَ جي شادي ٿي تڏهن هڪ زيورات

خسيس خسيس ڳالهيون وواهت جمون کي برباديءَ کان بچائي سگهن ٿيون

ڪي اهڙيون به خسيس پر سنيون ڳالهيون آهن جي جيڪڏهن وواهت استري خيال ۾ آڻي ته، ڪيترا گهر برباديءَ کان بچي پون ؟ سو هيٺ بيان ڪجن ٿيون.

هڪ ڏينهن مون اخبار ۾ هڪ ڪهاڻي پڙهي جنهن جو عنوان هو "مون ڪيئن پنهنجي گهر کي برباديءَ کان بچايو." ليکڪا ان ليک ۾ لکيو هو-

"مان هڪ نوجوان کي ڏاڍو پيار ڪندي هيس ۽ ساڻس شادي ڪيم. اسان جا پهريان ۱۲ مهينا ته ڏاڍي آنند سان گذريا پر ان بعد مون ڏٺو ته هن جي ورتاءَ ۾ ڪافي فرق اچي ويو هو. اهو پهريون سڪ پريم نه رهيو. مون سخت ڪوشش ڪئي ته مڙس جي دل نرم ڪريان، پر جيئن جيئن ڪوشش ڪيم تيئن ڪم وڌيڪ بگڙندو. آخر مون فيصلو ڪيو ته مان مڙس کي چوان ته مون کان الڳ ٿئي. پر مان پنهنجي مڙس کان الڳ ٿيڻ ان کان اڳ اهو ضروري سمجهيم ته پاڙي ۾ رهندڙ هڪ پيرسن عورت جا نهايت سمجهو ۽ همدرد هئي ان سان صلاح ڪريان. مون پنهنجي دل جو حال ساڻس ڪيو ۽ کيس ٻڌايم ته مون پنهنجي پتيءَ کي ڪيئن نه خوش ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي، پر ڪامياب ڪين ٿي هيس. هن مونکي شانتيءَ سان ٻڌو ۽ مون کان پڇيائين ته جڏهن منهنجو مڙس دفتر مان گهر واپس ايندو هو، تڏهن مان سندس سواگت ڪيئن ڪندي هيس. مون جواب ڏنو ته "مان، جن شين جي گهرج هوندي هئي تن جي لسٽ سندس اڳيان رکندي هيس ۽ کيس اهي خريد ڪرڻ لاءِ هڪدم مارڪيٽ موڪليندي

پنهنجي ڪلهن تي کنيو. جڏهن اسان کي ڪمري لاءِ، مٽي
ميڻيءَ جي ضرورت پيئي ته هن هڪدم ڪيڏي ڏنو. هيٺئين
ته بلڪل بدلجي ويا آهيون ۽ اسين ڏار ٿيڻ نٿا چاهيون.
ڪيس سخت بيمار ڏسي منهنجي سهري جي دل کي وڏو
صدمو رسيو آهي ۽ چوي ٿو ته جيڪو هن کي چاڪ ڪندو
ان کي اڌ ملڪيت ڏيڻ لاءِ تيار آهيان."

دک جي ڳالهه آهي جو هوءَ چاڪ نه ٿي ۽ گذاري ويئي.
هيءَ ديوي جا سهڻي کي پنهنجي اسوارت پاو ڪري پڏيءَ
۾ گڏ رکي ويٺي هئي ان جي گذاري وڃڻ بعد سڀ هڪدم
ڏار ٿي ويا ۽ وري نه گڏيا.

ڪيترا ڪٽنب نه ان ڪري برباد ٿيو وڃن جو انهن گهرن
۾ اهڙيون چوڪريون اچن ٿيون جي صرف خود غرضيءَ جو
سڀاءُ ۽ وهنوار رکنديون آهن.

انجي جواب ۾ مون چيو "ٽوڪي لسٽ ڏيندس ۽ جڏهن ٺيڪ وقت هوندو."

هن پيار جي لحظي ۾ چيو "پياري اڄ توکي خبر نه آهي ته تو مون کي ڪيتري قدر خوش ڪيو آهي. اڄ تو مونکي منهنجي گهر ۽ گهر جي راڻيءَ کي بچائي ورتو آهي."

هن ڪهاڻيءَ ڪيترن کي آنند ڏنو. ڪيترا ليکڪ زالن کي صلاح ڏيندا آهن ته هو گهرن کي ڪيئن سندر بڻائين. هڪ پادريءَ برٽيل استرين کي هڪ سندر صلاح ڏني آهي جنهنجو مان هيٺ حوالو ڏيان ٿو.

"پهريان ضروري ڳالهه اها آهي ته هر هڪ پتنيءَ کي پنهنجو گهر صاف سٿرو ۽ ترتيب ۾ رکڻ گهرجي. مرش استريءَ جي بنسبت گهر کي وڌيڪ صاف سٿرو ڏسڻ چاهيندو آهي ڇو ته هو گهر کي پنهنجي لاءِ ٿوري دير جي لاءِ آرام ۽ خوشيءَ جي جڳهه سمجهندو آهي. جيڪڏهن گهر جون شيون سندر ترتيب سان رکيون وڃن ۽ گهر ۾ سورج جي روشنيءَ ۽ تازي هوا جو واس هجي ته گهر جو وايو منڊل راحت بخشيندڙ ۽ دلپسند ٿي پوندو.

مان پنهنجي آزمودي مان اهڙين صلاحن جي فائدن لاءِ ڪافي مثال ڏئي سگهندس. مان هڪ دفعي پنهنجي ڪنهن مائٽ وٽ ويس ۽ انهنجي گهر ۾ ڪافي گوڙ گهمسان ڏسي دنگ ٿي ويس. مرد زال سان واڪا ڪري ڳالهائي رهيو هو ته زال وري مرد کي ٽُڪا جواب ڏئي رهي هئي. انجو ڪارڻ هي هو ته گهر جو سامان پکڙيو پيو هو. مرد چيو "اڄ آرتوار آهي. مان ڪم تي ڪونه ويندس ۽ سارو وقت گهر ۾ هوندس. مان اها اميد رکان ٿو ته ان ڏينهن ته گهٽ ۾ گهٽ گهر صاف سٿرو رهي جو مان وڌيڪ آرام ته ڪري سگهان، پر تنهن بدران ڏسان ٿو ته ٿيءُ ٽڙيا پکڙيا پيا آهن ۽ گهر گندو

هئس." ٻچيائين ته ڪيس روٽي ڪڏهن ڏيندي هئين؟ ته چيو "جڏهن هو مارڪيٽ مان واپس ايندو هو، تڏهن ڪيس روٽي ڏيندي هئس."

اها ٻوڙهي زال ڏاڍي سياڻي هئي. هن ٻيو ڪجهه ڪين چيو، فقط ايترو چيائين ته سياڻي تنهنجي گهر ايندس، جنهن وقت تنهنجو گهوٽ ڪم لئي هليو ويندو آهي. مان تنهنجي گهر ۾ ڪي ٻچائي سگهنديس. عجب فقط اهو آهي ته اوهان جو گهر ايترا ڏينهن ڪيئن هلي سگهيو آهي.

ٻئي ڏينهن اها ٻوڙهي زال منهنجي گهر آئي ۽ منهنجي گهرو نوڪرن جي مدد سان سڄي گهر کي بدلي صاف سٿرو ڪيائين. اُن کان پوءِ هن ڪالي جي ڪمري کي سجايو ۽ ڪالي جي ميز کي سينگاريو. هن سهڻا سهڻا گل ۽ ٻيون شيون نهايت چڱيءَ طرح صفائيءَ ۽ ترتيب سان ٺاهي رکيون ۽ مون کي چيائين ته "تمام صاف سهڻا ڪپڙا ڪر ۽ چست ڏيکاري ڏي." ڪجهه ڪلاڪن جي ڪم بعد هن مون کي چيو "هاڻي جيئن ته آفيس مان واپس اچڻ جو وقت اچي ٿيو آهي ۽ تنهنجو گهوٽ به اچڻ تي آهي. تون ٿورو اڳيرو وڃي ڪيس گهر وٺي آءِ. ڪيس پنهنجي ڳالهائڻ سان تنگ نه ڪج، پر ڪيس ڳالهائڻ ڏج. هن کي سڌو ميز تي وٺي وڃج ۽ ماني ميٽ ۾ ڪيس کارائج. ڪڏهن به غلطي ڪري گهر کي صاف رکڻ نه وسارج نڪي ميز کي گندو رکج، نڪي ٻار گندا ڪپڙا ڪج. ان بعد تون مونکي اچي ٻڌائج ته ان جو نتيجو ڪهڙو نڪتو." مونکي اهو سڀ ڪجهه سمجهائي اها ٻوڙهي عورت موٽي گهر هلي وئي.

جيئن هن مونکي صلاح ڏني هئي، مون ائين ئي ڪيو. جڏهن هن چڱيءَ طرح چانهه پيتي، ته مٺي مشڪراهٽ مان پڇيائين "پياري اڄ تنهنجي است ڪئي آهي؟"

کي ۽ چڱي طرح ڪپڙا ڪرڻ سيکاريو ته مان ۽ سڄو آهس مان گھر ونس ٿي ايندس."

مون هن نوجوان جي شڪايت واجبي سمجهي. ڪيترا نوجوان لاچار ٿي پنهنجي استريءَ هوندي ۽ ٻين استرين وٽ وڃڻ پسند ٿا ڪن جو گھر ۾ هنن جون زالون نڪي گھر کي صاف سٿرو رکن نڪي ٻارڻ کي، پوءِ چاهي هو پنهنجي مرد سان ٿي اڪيليون ڇو نه هجن.

ٽين صلاح جيڪا هن هڪ پادريءَ پتنين کي ڏني، سا هيءَ آهي:-

"توهان کي پنهنجي پتيءَ جي سڀني اهڙن خيالن لاءِ جن کي هو وزن ڏيندڙ آهي، نڪا نڪتي ۽ وروڌ نه ڪرڻ کپي. پر سندس هر هڪ خيال کي توهان سوچيو، سمجهو ۽ ممڪن حد تائين پورو ڪيو. زالن کي فقط پنهنجي من مان ئي ائين ڪرڻ گھرجي."

اها ۽ نهايت عمدي صلاح آهي. هڪ دفعي هڪ عزت واري عورت، جيڪا چڱي گھر جي وڏي هئي، لکي ٿي موڪلي چيو:-

منهنجي هڪ پٽ تازو شادي ڪئي آهي. ڪنوار ۾ هڪ وڏو عيب آهي جو هوءَ گھر ۾ سڀني جي مخالفت ٿي ڪري. هوءَ ڏاڍن سان گڏجي ۽ اسانجي وشواس لي نوڪرازي ٿي ڪري. اهو نٿي سمجهي ته ساهرن جي گلا ڪرڻ سان ۽ انهن جي خلاف ڳالهائڻ سان هوءَ پنهنجي ئي گھٽتائي ٿي ڪري ۽ ان ۾ پنهنجي مڙس جي ڪا ڀلائي نٿي ڪري. اهو نٿي سمجهي ته هوءَ ۽ گھر جو انگ آهي. گھر جي عزت ۾ سندس عزت آهي. پنهنجي گھر جي گھٽتائيءَ ۾ ڪنهن ۽ ته انجو حصو ملي ٿو. هوءَ اهو نٿي سمجهي ته هوءَ پنهنجي پتي دل جي گھٽتائي ۽ گلا ڪرڻ سان ڪيتري قدر آهستي ۾ ٽڪي

لڳو پيو آهي. مان ڪٿي وڃي ٿي گهڙيون آرام ۾ رهان؟"
زال وراڻي ڏني "توهان الاجي هيئن نوڪراڻي جو ٿي پيا آهيو!
منهنجي گهر کي ڇا ٿيو آهي. جنهن گهر ۾ ٻار هوندا آتي ته
ٽپڙ ٽپڙا پکڙيا پيا ٿي هوندا. هر گهر ۾ جتي ٻار ٻالد رولد
ڪندا اتي اهائي حالت هوندي."

مون سمجهيو ته مرد جيڪي چوي ٿو سو ٺيڪ آهي، پر
سندس زال کي ڪجهه نه چيم ڪين.

هيءَ صلاح جيڪا ان ننڍڪ پادريءَ ڏني سا هيءَ آهي.
"هر هڪ استريءَ کي هميشه صاف ۽ سٺي رهڻ گهرجي.
گهٽ ۾ گهٽ هوءَ پنهنجي مرد ساڻ اڪيلي هجي ته به پنهنجي سندرتا
جو پورو ويچار رکي. هر هڪ مرد اهو چاهي ٿو ته سندس
زال سندر هجي ۽ سندر لڳي. اهو هر استريءَ جو فرض آهي
ته پنهنجي پتيءَ جي نظر ۾ پاڻ کي سندر بڻائي رکي. عام
طرح ڪيتريون استريون ته فقط ٻين استرين کي ڏيکارڻ ۽
خوش ڪرڻ لاءِ ڪپڙا ڪنديون آهن، جنهن ڪري هو تمام
گهٽا ڪپڙا خريد ڪنديون آهن. هر هڪ زال کي پنهنجي مرد کي
پسند ايندڙ ڪپڙا پائڻ گهرجن، نه ڪي ٻين کي پسند ايندڙ."

اها به هڪ بلڪل واجب صلاح آهي. هڪ دفعي هڪ
چست پڙهيل لکيل نوجوان جنهن کي پنهنجي زال سان پورو ڀا
رهڻ جي الزام ۾ لعنت ملامت پئي هئي، وٺي غصي ۾
اچي چيو "مهربان اوهان منهنجي زال کي گهر ۾ ڏٺو آهي؟
هوءَ بلڪل بي پرواهه، ميرا ۽ گندا ڪپڙا ٿي گهر ۾ پائي ٿي.
مان جڏهن ڪنهن ڏسان ٿو ته اهڙي نه ڀان ٿي اچي جو لاچار
اچي ونشاليءَ ۾ پناهه ٿيو وٺان. انهن ونڊائن کي جنهن کي خراب
عورتون سمجهيو ٿو وڃي، انهن کي ڪجهه صفائي جي سمجهه ۽
ڪپڙي پائڻ جو ڍنگ آهي. هو ڪپڙا ته اهڙي طرح ڪن
ٿيون جو ڪنهن ڏسندي دل پئي خوش ٿئي. منهنجي زال

11

ايرکا

مَنش ۾ ڪي اهڙا ٻہ ڀاوَ آهن، جنجي اچڻ سان وواهت جيون نهايت دکدائي ٿيو پوي. انهن ڀاوَن مان هڪ آهي ايرکا يا حسد جي آڳ.

هڪ عورت پنهنجي ڪمل غلطيءَ جو داستان لکندي ٻڌايو تہ هن ڪيئن نہ پنهنجي لاءِ وڌوائڻو ۽ گهر جي بربادي پنهنجي هٿن سان خريد ڪئي.

هن هڪ نوجوان سان، جنهنکي هن هر حالت ۾ پورن يوگيہ سمجهيو هو، شادي ڪئي. هوءَ جڏهن هن سان پيار ڪرڻ لڳي تڏهن هن جوان پنهنجي گذريل جيون جي ڪهاڻي ڪيس ٻڌائي. هن ڪيس صاف صاف ٻڌايو تہ هو ٻالڪ اوستا کان هڪ ڇوڪريءَ جا سندس هم ڪلاسي هئي اُنکي پيار ڪندو هو. هو گڏ رهندا، راند ڪندا، پڙهندا ۽ پيار ڪندا هئا ۽ آخر هو وڏا ٿيا پر هُن پاڻ ۾ شادي نہ ڪئي جو هُن سمجهيو تہ سندن پيار پاڪ پريت وارو هو ۽ اهڙي پوتر پيار کي هو شادي ڪري ڪام واسنا سان اپوتر ڪري ڪين ٿي سگهيا. جڏهن هي خيال اُنهنجي من ۾ پڪو ٿي ويا، تڏهن هن ڇوڪريءَ ان جوان کي چيو تہ جڏهن ڪيس مرضيءَ مطابق ڇوڪري ملي تہ هو اُن سان شادي ڪري. هينئر جيئن تہ هنکي لائق ڇوڪري ملي هئي. هن اُن کي پنهنجي پريت سان ملاقات ڪرائي ۽ سموري ٻالڪپڻ جي وارتا ٻڌائي ۽ ڪيس ٻڌايو تہ "ڪابہ ڳالهہ اَسانجي پاڻ ۾ شاديءَ ۾ رڪاوٽ نہ هئي. اسين جيڪڏهن شروع ۾ ئي پاڪ پريت وانگر هڪٻئي کي پيار نہ ڪريون ها تہ شادي ڪري سگهون ها. پر جيئن تہ اَسين هڪ ٻئي کي آجا ۽ پاڪ پريت جي نالي اَهڙيءَ طرح پيار ڪريون ٿا، اسانجو پيار

هن جي نظر ۾ گهرائي رهي آهي. اهڙي نموني ٻنهيءَ جي عادت گهر جي شانتي ناس ڪيو ڇڏي ۽ وواهت جيون جو پيار، محبت ۽ سلوڪ سڀ ناس ڪري ڇڏي."

هي ٽئي ننڍيون ڳالهيون ڏسڻ ۾ ته عام ۽ خسيس آهن پر انهن جا نتيجا نهايت ڀيانڪ آهن. جيڪڏهن نوڪريون خواه ٻيون سڀ پتنيون انهن ڳالهين جو ڌيان رکنديون ته ڪيترا گهر برباديءَ کان بچي پوندا.

هڪ دفعي مون وٽ منهنجا ٻار دانهون ڪندا ڊوڙندا آيا. جڏهن پڇيومان ته هو ڇو ٿا رڙن ته انهن هڪ پاڙيسريءَ جو نالو وٺي چيو "بابا هن پنهنجي زال کي پڪڙ ڪري چماٽ هنئي آهي ۽ هوءَ اڱڻ ۾ ڪري پئي آهي." هنن ڪڏهن به پنهنجي زندگيءَ ۾ ڪنهن استريءَ کي مار کائيندو نه ڏٺو هو انڪري هو روئي رهيا هئا.

مون ان پاڙيسريءَ کي گهرايو ۽ حقيقت پڇي مانس. هو منهنجو شاگرد هو. هن چيو "سائين منهنجي زال کي وچ ۾ ڳالهه ڪٽڻ ۽ گهڻي ڳالهائڻ جي عادت آهي. مان جڏهن ڪنهن دوست سان پيو ڳالهائيندس ته هيءَ به وچ ۾ ڳالهائيندي. کيس گهڻيئي دفعا سمجهايو اٿم ته جڏهن مان ڪنهن دوست سان ڳالهائيندو هجان ته هيءَ ماٺ ۾ رهي ۽ کيس سمجهايو اٿم ته هلڪي ڳالهائڻ ٻيا ٻڌڻ گهرجي. پر هن تي ڪو به اثر ڪونه ٿو ٿئي. اڄ مان پنهنجو پاڻ روڪي نه سگهيس. غصو اچي ويو. کيس ماريو اٿم ان لاءِ ڏاڍو ڏک اٿم پر مان بيوس هوس."

ڪيترن ئي مردن ۽ زالن لاءِ هن ڳالهه جي شڪايت ڪئي آهي. البت مان چاهيان ٿو ته هر هڪ عورت کي وچ ۾ ڳالهائڻ جي عادت نه هئڻ گهرجي ۽ گهٽ ڳالهائڻ کان وڌيڪ ٻڌڻ جي عادت هئڻ گهرجي. اها ڳالهه مردن سان به لاڳو آهي.

دارومدار آهي. پاڻ هڪدم زال جي ڪمري ڏانهن ڊوڙندو ويو ۽ اُن کي ڳراٽڙي پائي سندس ڪيل مهربانيءَ جو شڪر مڃائين ۽ کيس چيائين ته سندس هن مهربانيءَ سندس جان بچائي ورتي.

پيٽ پاڻ وٽ شايد ايڏو وقت ڪونهي جو هن امريڪا پرايل پتيءَ واسطي برداشت ڪرڻ کان ٻاهر هو ۽ سندس من ۾ وري گمان اچڻ لڳا. هن مڙس کي چيو ته پيٽ کي ڇڏي ته هوءَ هاڻي واپس گهر وڃي ۽ وري ڪجهه وقت بعد واپس اچي.

هوءَ گهر هلي وئي ۽ گهڻن ئي ڏينهن واسطي پري رهي. وري پاڻ بيمار ٿيڻ لڳو. سندس پيٽ جي جدائيءَ جو ڏک ڏينهون ڏينهن ڏاڍو وڌندو ويو. پتيءَ ڏٺو ته معاملو وڌندو ٿو وڃي، پتي ڀوڳيو پوندو ٿو وڃي ۽ حالت زياده خراب ٿيندي ٿي وڃي، سو هن پتيءَ کي چيو ته کيس معاف ڪري ۽ پيٽ کي وري گهرائي. بيشڪ هن کي جيترو وقت وٽي، رهي پيا هميشه لاءِ رهي ۽ کيس ٻئين ڏيارائين ته هوءَ بلڪل خوش رهندي.

پيٽ گهر آئي ۽ ڪوشش ڪيائين ته پنهنجو وهنوار ٺرڊوش ٻڌي وارو رکي. وقت گذرندو ويو. پيٽ هر حالت ۾ گهر جي مالڪڻ کان صلاح وٺندي رهي.

پر قسمت کي ڪجهه ٻيو منظور هو. هڪ ڏينهن پاڻ پيٽ شيل شڪار لاءِ جهنگل طرف نڪري ويا ۽ منجهي پيا. ساري رات هو رستو ڳوليندا رهيا پر ڳولي نه سگهيا ۽ صبح جو مس رستو هٿ آين. زال کي ساري رات چنتا رهي ٻو سبب کان وڌيڪ سندس دل ۾ اهو ٿي شڪ جو ناڪر ڏنگ هڻڻ لڳو ته هن جو پاڻ ۾ پاڻ پيٽ جو ناتو آهي، هي فقط ڪوڙو بهانو ٿا ڪن.

هن صبح جو سندن سلامت گهر پهچڻ تي، انهن جو

آسانکي پنهنجي وواهت سانئيءَ سان بيوفا ٿيڻ جو ڪارڻ نه ٿيندو.

هن هئڻ واري ڪنوار پنهنجي هئڻ واري گهوٽ کي ٻٿين ڏٺو هو نه سندس اُن ۾ پُورو اعتبار هو ۽ هوءَ پاڻ پڻ جي مڙڻ ۾ ڪابه رڪاوٽ نه وجهندي هنن کي جڏهن جڏهن وڻي ۽ جتي وڻي، پاڻ ۾ گڏجندا رهن.

آخر هنن جي شادي ٿي وئي. پهريون سال نه اُنهن جو سک شانتيءَ سان گذريو ۽ هي ٻئي پڻ پاڻ ۾ چڱي طرح گڏجندا رهيا ۽ خوشيءَ ۾ هنن جو وقت گذرندو رهيو. آخر اهڙو وقت آيو جو حسد روپي ناڳ هن استريءَ جي دل ۾ پنهن جو اثر ڏيکارڻ لڳو ۽ هن جي حالت ۾ ڪافي ڦيرو اچڻ لڳو. پڻ اهو پاڻيپي ورتو ۽ آئينده خطرو سمجهي پنهنجي پاڻ وٽ اچڻ وڃڻ هڪدم بند ڪري ڇڏيو. پاڻ هميشه پڻ وٽ اچڻ لڳو، پر پڻ کيس هن خطري کان آگاهه ڪيو ۽ کيس ٻڌايائين نه سندس خيال موجب پاڇائي منجهس شڪ ڪري ٿي ۽ هو خيال رکي چو نه سندس زال هنن جي ناتي کي اهڙو ٻيو ٿي سمجهي.

پاڻ کي خبر پيئي نه سندس زال جي من ۾ شڪ برابر آهي ان ڪري هن پڻ سان گڏجڻ ڇڏي ڏنو. هيءَ لمبي جدائي ذاتي ڏک ڏيڻ واري ثابت ٿي. پاڻ نهايت اڪيلي ۽ غمگين جيوَن رهڻ لڳو. سندس زال جڏهن هيءَ تبديلي ڏٺي نه ان کي ڏاڍو ڏک ٿيو. محسوس ڪيائين نه ڪيئن هوءَ انڪا ۽ شڪ ڪارڻ پنهنجي پتيءَ جو پيار ۽ خوشي وڃائي ويٺي هئي. سندس پڻ کي هن خط لکيو ته هوءَ گهر اچي. هن خط جي لکڻ جو پنهنجي مڙس کي ليسين نه ٻڌايو جيسين پڻ سندس گهر پهتي. پاڻ کي سخت خوشي ٿي ۽ سندس اوچتي اچڻ جو ڪارڻ پڇيائين. هن کيس ٻڌايو ته سندس پتيءَ کيس اچڻ لاءِ لکيو هو نه هنجي اچڻ ٿي ٿي سندن سک ۽ آرام جو

سنتن جي سبب کان واقف آهي.“ اُن ماڻهوءَ منهنجي وڏو اچي چيو ته، هن زال جي سبب کي ڏسي ٻيون ڪيتريون ته حسد ٿيون ڪن. پر ڪين هن جي دک جو ڪوبه پتو ڪونهي! تنهن تي مون پڇيو ته هنکي ڪهڙو ڏک آهي؟ هن جواب ڏنو ته هن جو سڀ کان وڏيڪ دک جو ڪارڻ آهي ته هوءَ ٻين کي اولاد ٿيڻ جي خبر به سهي نٿي سگهي. جنهن ڏينهن ڪنهن ڪنهن جي ٻار ڄمڻ يا ڳرڀوتي ٿيڻ جي خبر ٿيوي ته اُن ڏينهن هوءَ روٽي به ڪين کائي سگهي. گهر کي دوزخ بڻائيو ڇڏي. سندس مڙس کيس ڏاڍو پيار ڪندو آهي ۽ هن کيس ڪيترا دفعا چيو آهي ته هو ڪنهن ٻار کي ڪڇي ڪري پالي پر هوءَ ڪنهن ٻئي جي ٻار کي پنهنجو بڻائڻ لاءِ به تيار نه آهي. سندس گهوٽ چوي ته کيس سنسار جا سڀ سک آهن پر هن زال جي حسد سندس سمورو سک ناس ڪري ڇڏيو آهي.

هڪ ڇوڪريءَ پنهنجي جيون جي سچي ڪهاڻي ٻڌائي جيڪا مان پنهنجي شبدن ۾ ورڻن ڪيان ٿو.

هن چيو ”اسين ٻه ڀينر آهيون ۽ مان ننڍي آهيان. منهنجي وڏيءَ ڀيڻ ڪيترائي انعام کٽيا آهن، پر مون هڪ به نه کٽيو آهي. مان پنهنجيءَ ماءُ جي لاڏلي هيس. مان هميشه پنهنجي ماءُ کي چوندي هيس ته اهي ڪتاب ۽ ٻيون شيون جيڪي منهنجي ڀيڻ کي انعام مليا آهن، سي سندس مرضيءَ خلاف به مونکي آڻي ڏئي. منهنجي ڀيڻ جي اُنهن کي ڏيڻ جي مرضي اصل ڪين ٿيندي هئي. حقيقت اها هئي ته مونکي پنهنجي ڀيڻ جي انعام حاصل ڪرڻ تي حسد ٿيندو هو. مان سندس سندر صورت، لياقت ۽ لوڪپريتا تي ايرکا ڪندي هيس.

”منهنجي وڏي ڀيڻ پنهنجي سندرتا ۽ گڻن سان هڪ چرلو واري ۽ لائق جوان کي پاڻ تي موهت ڪري ڇڏيو هو ۽ مان جڏهن ڪاليج ۾ هيس تڏهن هن ٻنهي جو مڱڻو ٿيو. اُنهن

سوانت ڪرڻ جي بدران اُهن کي نهايت بريءَ طرح ڇنڀيو. سرد کي هن جي اُکرن نهايت دک پهچايو. هو اُهيءَ گهڙيءَ ئي پنڌ کي موٽر ۾ وٺي سٽيشن تي اماڻي آيو ۽ جڏهن گهر واپس پهتو ته سندس زال، جا ابرڪا جي آگ ۾ جلي رهي هئي وري ڪنهن ڇنڀيو. هو اِهو برداشت ڪري نه سگهيو ۽ موٽر ۾ چڙهي هميشه لاءِ گهر ڇڏي هليو ويو. جوش ۾ نهايت تيز رفتار سان هلڻ ڪارڻ موٽر هڪ وڻ سان ٽڪر جي ٽڪر ٽڪر تي وٺي ۽ هن جو تُرت ئي موت ٿي ويو.

هن جي وڃڻ بعد هن زال جو هوش ٺڪاڻي آيو ۽ ڏاڍو پڇتائڻ لڳي. پنهنجي هلت تي ڪنهن سخت اُرمان ٿيو ۽ هن جي واپس اچڻ لاءِ واجهه وجهڻ لڳي. پر اچڻ جو ته هميشه سوال ئي ڪين هو. جڏهن ڪنهن هن حادثي جي خبر پهتي ۽ سندس پتيءَ جي لاش کي گهر کڻي آيا ته سندس دل ٽٽي پئي، پر ڏڪ ڪير ٽڪن ۾ ڪيئن پوندو. جهڪي ٿيڻو هو سو ٿيو.

سندس حسد ۽ شڪ سندس پتيءَ، جنهن کي هوءَ جان کان به وڌيڪ پيار ڪندي هئي، کان وانجهي ڇڏيو. هن اُن وقت دردناڪ آواز ۾ چلائي چيو "جڏهن اسين اُهن پيارن جو ايترو آدر ڪيون جيترو هنن کي مٽي پڇاڻان ٿا ڏيون ته ڪيترن دکن ۽ مصيبتن کان بچي پئون. اڄ جيڪڏهن منهنجو پتي زنده واپس اچي ته مان سندس چرنن جي داسي ٿي گذاريان ۽ هڪ به ڪٺو اکر وائان نه ڪيان."

هڪ ڏينهن مان هڪ چوسول وٽ بيٺو هوس ته هڪ سهڻي گهوڙي گاڏي اچي لنگهي. اُن ۾ هڪ سهڻي زال مٺين مٺين سان سجيل ويٺي هئي. هڪ استري جا اُلي بيٺي هئي تنهن چيو "هيءَ زال ڪهڙي نه خوش نصيب آهي! ڪنهن جيون جا سڀ سک سهنج موجود آهن جن جي اسان ڪامنا ڪندا رهندا آهيون." پرسان بيٺل چيو ته "ڪنهن سڀ سک آهن، پر

ڪسي واڪا ڪري هيسايو ۽ پٽ پاراتو ڪيو ۽ جوش وچان جيئن هٿ ڪڍي اُنهن کي هڻڻ جي ٿي ڪيم ليئن پير کسڪي ويم ۽ هيٺ ڪري پيس. منهنجي ٽنگ ڀڄي پيئي ۽ مونکي اسپتال ۾ کڻائي آيا.

هڪ ڏينهن منهنجو پيءُ اسپتال ۾ آيو ۽ منهنجي پرسان اچي ويٺو ۽ چيائين "پٽ تو پنهنجي حياتي هن حسد جي آگ ۾ جلائي ڇڏي آهي. تو وڏيءَ ڀيڻ جي هٿان واري گهوٽ کي انهيءَ حسد ڪارڻ پنهنجي پيچ ۾ آندو. توکي ڪڏهن به وواهت جيون خوشيءَ سان گذاري نه سگهندينءَ جو تنهنجي پتيءَ کي تنهنجي عيبن جو پتو آهي. تنهنجي واسطي اهوئي چڱو ٿيندو ته تون پنهنجن ورن ڪرمن کان ڪنارو ڪر." مون کيس جواب ڏنو "پيءُ تون جيڪي چوين ٿو سو سڀ سچ آهي. مان ڪڏهن به خوش رهي نه سگهنديس. ايرکا جي آگ هميشه جلائيندي رهي ٿي. تون ٻڌاءِ ته مان هن ايرکا جي باهيءَ مان ڪيئن نڪران؟" منهنجي پيءُ چيو "تون پنهنجي گهوٽ کي اجازت ڏي ته هو توکي طلاق ڏئي ۽ وڏي ڀيڻ سان شادي ڪري. ائين ڪرڻ سان توکي من جي شانتي ملندي ۽ بگڙيل ڳالهه به انهيءَ نموني ٺهي ويندي."

هن ڇوڪريءَ پنهنجي پيءُ جو چوڻ مڃيو ۽ آخر ۾ لکيو "جڏهن کان وٺي مون پنهنجي ڪيل غلطيءَ کي سڌاريو تڏهن کان منهنجي من ۾ شانتي اچي وئي آهي. هينئر مان جڏهن به پنهنجي ڀيڻ جي گهر ويندي آهيان ته هوءَ هميشه منهنجو سواگت ڪندي آهي. مان اهو خاطريءَ سان چئي سگهان ٿي ته جيڪو ٻين کي دکي ڪري پنهنجي جيون سکي ڪرڻ چاهي ٿو، سو ڪڏهن به پنهنجي جيون سکي ۽ آنند واري بڻائي نٿو سگهي."

جي شاديءَ جي تاريخ به مقرر ٿي. پر شاديءَ کان اڳ قضا سان منهنجو پيءُ سخت بيمار ٿي پيو ۽ کيس سئنيٽوريم ۾ وٺي وڃڻو پيو. منهنجي وڏي ڀيڻ شادي ملتوي ڪري پيءُ سان گڏ سندس شيوا لاءِ سئنيٽوريم ۾ وئي. مان جڏهن گهر آيس ۽ مون کي هن شاديءَ جي ملتوي ٿيڻ جو پتو پيو ته مون کي ڏاڍو ڏک ٿيو پر مون جڏهن پنهنجي ٿيڻ واري ڀيڻوئي کي ڏٺو ته مون من ۾ هڪو فيصلو ڪيو ته مان پنهنجي ڀيڻ جي ٿيڻ وارو پتي پنهنجي لاءِ چوري ڪيان.

پنهنجي ڀيڻ کي اهڙو ڳڻوان پتي ملندو ڏسي مان کيس حسد کان ڏڪارڻ لڳس. مون ڪو نڪو طريقو اختيار ڪري هن کي پاڻ سان ڦاسايو. هينئر هن لاءِ مون سان شادي ڪرڻ بنا ٻيو ڪو به رستو نه هو جو پنهنجي عزت بچائي سگهي. مون جڏهن هن کي پنهنجي چنبي ۾ چڱيءَ طرح ڦاسايو تڏهن کيس مجبور ڪيم ته يڪدم شادي به ڪري. منهنجي ماءُ جو مون تي انڌو پيار هو. هن مون کي هر ڪار جي مدد ڪئي ۽ هن اسان جي شاديءَ ۾ ڪو به عيب نه ڏٺو ته مان ڪيئن نه پنهنجي ڀيڻ جي ور کي ڪانئس قبوليو ٿي!

منهنجي ماءُ منهنجي شاديءَ جو احوال منهنجيءَ وڏيءَ ڀيڻ کي ڏنو. منهنجي ڀيڻ کي به هن انياءَ جو نهايت سخت ڏک ٿيو ۽ منهنجو پيءُ انهيءَ ڏک ۾ ئي گذاري ويو.

مون وڏيءَ ڀيڻ جي منگيندي سان شادي ڪئي. منهنجو حسد اڃا ختم نه ٿيو. مون پنهنجي گهوٽ کي پنهنجي چنبي ۾ صرف سوگهو ئي نه رکيو پر مان اهو به برداشت نه ٿي ڪري سگهيس ته هو ڪڏهن به منهنجيءَ وڏيءَ ڀيڻ سان ڳالهائي ٻولهائي.

هڪ ڏينهن مون پنهنجي گهوٽ کي پنهنجي وڏيءَ ڀيڻ سان ڏاڍي چاهه مان ڏاڪڻ وٽ ڳالهائيندو ڏٺو. مون انهن

هن استريءَ جي ڀاءُ پنهنجي ڀيڻ کي چيو ته هو هن جي وچ ۾ نه پوي، هو پنهنجو فيصلو پاڻ ۾ ڪندا. هوءَ ڇوڪري مار کائي جلد ڇڏائي گهر ڀڄي ويئي. هيءَ وارداتا گهڻن ماڻهن ته ڏٺي، پر هن ڌر آچارڻ لئي ڪو به اڳ نه پيو. ڪجهه ڏينهن بعد هن (ڇوڪريءَ ۽ هن استريءَ جي پتيءَ) پاڻ ۾ شادي ڪئي. اهڙي انياءَ جو ڪم جو هن پتورس لاري سان ٿيو، اُن جو ڪارڻ اهو هو جو ان وقت هندن ۾ هڪ کان وڌيڪ پتيون رکڻ قانوني گناه نه هو. عام طور ولچارڻون هندو زالون ڏکه ڌرڌ سهنديون به پتيءَ جو ڌر ڇڏڻ ڪين، جو هو سمجهن ٿيون ته اهو ڌر ئي سندن لاءِ سندن ٻارن جو سهارو آهي.

هڪ ٻيو به اهڙو ڏکدائڪ مثال مهنجي ذاتي تجربي ۾ آيو. هڪ وواهت جوڙو ڪيترا سال ڏاڍي آنند سان پريم پوروڪ رهيو. پتيءَ جي قسمت جو ستارو به زور ٿيو جو هو هڪ ساڌارڻ ڪمائيءَ ڪمائڻ واري مان ڪافي آمدنيءَ وارو ۽ مشهور ماڻهو ٿي پيو. شاهوڪاريءَ جي وقت هو هڪ پڙهيل نوجوان استريءَ جو واقف ٿي ويو ۽ هن ان سان وواه ڪرڻ جو خيال ظاهر ڪيو. سندس پتورت استري، جا ڪيترن ٻارن جي ماءُ هئي، پنهنجي قسمت جو ستارو غروب ٿيندو ڏٺو ۽ پنهنجي گهر کي برباد ٿيندو ڏسي نهايت ڏکي رهڻ لڳي. هنجي مِنٿ ۽ زاريءَ جو هنجي پتيءَ تي ڪو به اثر نه ٿيو. پتيءَ ڪليو ڪلايو چيو ته هن ڪافي وقت ساڻس گڏ گذاريو آهي. جيڪڏهن هو شانتي پوروڪ هنکي شادي ڪرڻ ڏيندي ته هو کيس ۽ ٻارن کي مدد ڪرڻ لاءِ تيار آهي، ٻيءَ حالت ۾ اگر هوءَ هنجي شاديءَ جو وروڌ ڪندي ته هو هنکي ڇڏي ويندو ۽ ڪائي مدد نه ڪندو.

تهن ٻي شادي ڪئي. ڇو جو قانون خواه رواج ٻنهي هنجي

جهڙي تي جهڙي شادي

هندن خواه مسلمانن ۾ هڪ کان وڌيڪ زالن سان شادي ڪرڻ کي پاپ نہ سمجهيو ويندو آهي *هندو چاهي مسلمان جهڙي ٻي جهڙي شادي ڪري سگهندو آهي. پر هندو خواه مسلمان عورتون هڪ کان وڌيڪ مردن سان شادي ڪري نٿيون سگهن. انهن قانونن ڪري هولنڊ وارا هندو خواه مسلمان هڪ کان وڌيڪ عورتن سان شادي ڪن ٿا.

هڪ ڏينهن مون اخبار ۾ پڙهيو تہ هڪ شادي ڪيل استري هڪ نوجوان ڇوڪريءَ کي عام رستي تي ڏاڍو ماريو ڇو جو اُن استريءَ جي پتيءَ جو اُن ڇوڪريءَ سان پيار ٿي ويو هو ۽ هيءَ ڇوڪري اُن استريءَ جي پتيءَ سان هر روز شام جو گهمڻ ويندي هئي. پتيءَ کي اها ڳالهہ پسند نہ هئي ۽ هن پتيءَ کي بہ سمجهايو، پر اُنس ڪوبہ اثر نہ ٿيو. اِن ڪري هوءَ نهايت دکي رهڻ لڳي. هن استريءَ پنهنجي دل جو درد پنهنجي هڪ مائٽ کي ٻڌايو. هن کي اها خبر هئي تہ هو ڪيڏي مهل شام جو گهمڻ ويندا آهن. هوءَ پنهنجي ساٿ سان وڃي اُن رستي تي اهڙيءَ ڪنڊ تي بيٺي، جتان هو روز شام جو لنگهندا هئا. هن جاءِ کان جيئن اها ڇوڪري ۽ هن استريءَ جو پتي اچي لنگهيا تہ هن استريءَ اُن ڇوڪريءَ کي ڌڪ ڏئي ڇڳي ماروڪٽ ڪري پٽيو ڪڍيو.

---

* هيءَ ليک ١٩٥١ ۾ لکيو ويو هو. هاڻ هڪ پتنيءَ جي هوندي ٻيءَ سان شادي ڪرڻ قانونن جائز هئي. اڄ بہ مسلمانن لاءِ هڪ کان وڌيڪ شاديون جائز آهن. —پرڪاشڪ

ٻلڪ واڄي ۾ به ماهر هيون. هنجي ننڍي ڌيءَ نهايت سندر ٻالڪا هئي. هوءَ ۱۲ سالن جي هئي جڏهن هن ٻاڙي ۾ آئي هئي. ٻن سالن ۾ ئي هن تمام شاهوڪار ڪٽنب جي هڪ جوان گرئجوئيٽ سان شادي ڪئي. هر هڪ اهو چاهيو ته شل هنن ٻنهي جي پياري جوڙ تائين نڀي. پر قدرت جا ڪارناما عجيب ۽ ڪم ڄاڻي ته سياڻي جي پردي پٺيان ڇا لڪل آهي. اٽڪل ۱۰ سالن بعد ساري ٻاڙي ۾ حيراني ڇانئجي ويئي. هن پتورت چوڪريءَ جي گهوٽ هڪ رنگيلي عورت سان شادي ڪئي ۽ هن غريب چوڪريءَ جي بدنصيبيءَ تي هر هڪ کي ڏک ٿيو. هر هڪ جي هن سان همدردي ۽ سندس پتيءَ لاءِ نفرت هئي. ماڻهو حيران ٿي ويا ته جڏهن هنکي پنهنجي اهڙي پرم سندري استري هئي ته هن هڪ رنگيليءَ سان ڪيئن شادي ڪئي.

پر هن ۾ حيرانيءَ جي ڪا ڳالهه ڪانهي. واسنائون انڌيون ٿينديون آهن. اهي ماڻهوءَ کي ڪڪرم ۾ ڦٽڪينديون آهن ۽ ٻين جي ڏک جو ڪارڻ بڻائي ڇڏينديون آهن. هن نوجوان جي ٻيءَ شاديءَ ديويءَ جهڙي پتنيءَ کي شاريرڪ روڳ ۾ مبتلا ڪري ڇڏيو ۽ اُن ئي ڏک ۾ هوءَ مري ويئي. هن مان صاف ظاهر آهي ته ٻيءَ شاديءَ ڪري هيءَ چوڪري بي موت اَجل جو شڪار ٿي ويئي.

هڪ زميندار جنهنکي پهرين زال مان ڪيترا وڏا ٻار هئا، هڪ نوجوان چوڪريءَ جي پريم وَس ٿي پنهنجي زال جي مخالفت ۽ پنهنجي وڏن ٻارن جي ڪروڌ کي نظر انداز ڪري اُن چوڪريءَ سان شادي ڪئي. ڪجهه سالن بعد اهو زميندار جنهن ڪام واسنا وَس ٿي پنهنجي پتورت استريءَ کي ٺڳيو ۽ ٻارن جي واهپار کي ڇڏي ٻي شادي ڪئي هئي تنهنکي شاهي رستي تي خون ٿيل ڏٺو ويو. ڪن جو چوڻ

حق ۾ هئا. جيڪڏهن ٻي شادي ڪرڻ جو اُن وقت قانوني جرم هجي ها ته ٻئي اهڙو ڪم نه ڪري سگهي ها. هن هڪ کان وڌيڪ شاديون ڪرڻ جي برائيءَ ڪيترن گهرن جي بربادي ڪئي آهي.

جيئن ته هڪ کان گهڻين زالن سان شادي ڪرڻ انوقت گناهه نه هئو، ان ڪري ڪيترن جا گهر برباد ٿي ويا. ڪيترا سال اڳ مهنجو ممبئيءَ وڃڻ ٿيو. اُنهن ڏينهن ۾ ممبئيءَ جي ڪن اخبارن هڪ انوکي خبر شايع ڪئي هئي ته هڪ گزيٽيڊ آفيسر ڇوڪريءَ مميلا ۾ هڪ چڱي عهدي تي ڪم ڪندڙ پڙهيل لکيل ڇوڪري سان شادي ڪئي هئي. هڪ اخبار ۾ لکيو ته هن نوجوان ڇوڪريءَ کلم کلايو چيو ته هوءَ ان نوجوان آفيسر کي پيار ڪندي هئي ۽ نوجوان به هن کي پيار ڪندو هو، ان ڪري انهي لاءِ شادي ڪرڻ جائز هئي. جڏهن ڪنهن پڇايو ويو ته ان جوان جي پهرين شادي ڪيل آهي ۽ ان مان ٻار به آهن ته هن جواب ڏنو ته جيئن ته هو ان استريءَ کي پيار نٿو ڪري ان ڪري اها شادي رد سمجهڻ گهرجي.

هن جي ويچار ۾ ڪرتويه ۽ اوچ چرتر وواهه سنبنڌ ۾ تُڇ شيون آهن. جنسي پيار ئي سڀ ڪجهه آهي. اهڙن واسطي بيقصور پتورت استرين ۽ نردوش ٻارن تي ڪُڪرم ڪو پاپ ڪونهي. جيڪڏهن هڪ کان وڌيڪ شاديون ڪرڻ ڪو گناهه ليکيو وڃي ها ته اهڙيون ڇوڪريون کلمو کلايو پنهنجي ڪُڪرم کي جائز نه سمجهن ها ۽ بيدرديءَ سان اَبلا استرين جا پتي چوري نه ڪن ها.

١٩٠٨ يا ١٩٠٩ ۾ اسانجي پاڙي ۾ هڪ انوکي خبر ڦهلجي، وئي ته هڪ آفيسر، جو پرانتڪ سرڪار ۾ ملازم هو، هڪ بنگلو خريد ڪيو. هن آفيسر جي ڪٽنب جا سڀ ماڻهو نهايت سيبه هئا. سندن ڌيئر نه فقط سنڌ ۾ پڙهيل لکيل

مدد ڪري. وڏي پيءُ ٻارن جي ماءُ هٿي ڪيس اهو خيال
ٻہ نہ آهو لہ لنڊي پيءُ سندس پٽيءَ کي پهنجي پيار جي
چار ۾ ڦاسائي ڇڏيندي. تنهنجو اهو لڪتو جو هن جي ٻي
خبريءَ ۾ هنجي لنڊي پيءُ سندس مڙس ٻانڪ ۾ پيار ڪرڻ
لڳا. هنن جي ٻانڪ ۾ شادي ٿي. وڏي پيءُ اچانڪ ٿي هن
دوگهڙنا بعد لهايس دکي جمون ۾ ڏڪيلجي ويئي. سندس
ان ٻارن جو ڪهڙو حال ٿيو اهو آئينده هلي پتو پوندو.

هو ته اُنهيءَ خون ۾ سندس ئي هڪ پٽ جو هٿ هو. اُنهيءَ ڪجهه به ثابت نه ٿي سگهيو. پر اهڙو وسواس ڪيو پيو وڃي ته هر هڪ ٻاپ جو پنهنجو پاپ آهي ۽ ٻاپيءَ کي ڏک ٿي پوڻو پوي ٿو.

جڏهن به ڪو اهڙي شادي ڪندو آهي ته هلچل مچي ويندي آهي. سڄي سماج ۾ اهڙي گهٽنا لاءِ حيراني ٿيندي آهي. هڪ چڱي گهر جي ڇوڪري جي شادي هڪ امير گهراڻي جي ڇوڪريءَ سان ٿي. ڪمس چڱو اولاد ۽ چڱو پيسو ۽ دنيا جون سڀ نعمتون ميسر هيون. پر بد قسمتيءَ سان اهو جوان ڪنهن ٻيءَ جوان نعلم ناهت ڇوڪريءَ جي نگاهن جو شڪار ٿي ويو. نتيجو اهو نڪتو جو هوءَ پهرين زال کان الڳ ٿي ويو ۽ هن کان ٻار به کسي ورتائين. جنهن مون کي هن ٻيءَ شادي جي خبر اچي ڏني اُن کان سوال ڪيم ته جڏهن هن پهرين زال جا ٻار وڏا ٿيندا ۽ اُنهڪي خبر پوندي ته هنن جي ماءُ سان ڇا سلوڪ ٿيو آهي ته پوءِ هن ماڻهوءَ جي ڪٽنب جو ڇا حال ٿيندو؟ مون کي جنهن ڳالهه جو ڀؤ هو سو ٿي ٿيو. هن ماڻهوءَ جي وڏي پٽ کي آهستي آهستي خبر پيئي ته هيءَ ٻي زال هنجي اصلي ماءُ نه آهي ۽ هيءَ سندس اصلي ماءُ جي ڏک جو ڪارڻ آهي. اُن خبر تي هنن ٻارن جو ٻيءَ ۽ ماڻيءَ ماءُ سان سمبنڌ ختم ٿي ويو.

هڪ کان وڌيڪ شادي ڪري ڪيترا اڳرا نتيجا نڪرن ٿا! اهڙي حالت ۾ ٻي زال پنهنجي خوشي ٻين جي ڏک ۽ آنسن تي ٻڌائي ٿي. پر ڪن حالتن ۾ ته اُهي آنسون سندس ٿي پٽن جا آهن. اهڙي پٽ پنهنجي سک لاءِ پنهنجي پيءُ ئي کي قتلائڻ کان به نه ٿي گسي.

هڪ دفعي وڏي پٽ جي بيماريءَ وقت ننڍيءَ پٽ کي ونس خدمت لاءِ موڪليو ويو ته جيئن گهرج مهل هوءَ ۽ ڪمس

ويو ۽ ڇوڪر ٻئي هنڌ شادي ڪئي. صرف اجائي گهمنڊ ڪارڻ هن ڇوڪريءَ پنهنجو دلپسند گهوٽ هٿان وڃائي ڇڏيو. مون ٻڌو آهي ته ڇوڪريءَ شادي نه ڪئي آهي.

اهنڪار به ڪيترن گهريلو مصيبتن جو ڪارڻ آهي.

هڪ ڪٽنب جا ماڻهو منهنجا واقف هئا. زال مڙس پاڻ ۾ پيا وڙهندا هئا. جهيڙي جو ڪارڻ اهو هوندو هو ته هو پنهنجي اهنڪار ڪري هڪ ٻئي کي سنمان نه ڏيندا هئا. اتفاق سان مان انهن جي گهر ويندو هوس، انهن جي وچ ۾ منهنجي سامهون جهيڙو ٿيو. زال مڙس کي ڪاوڙ ۾ اچي چيو ”مان ڪو تنهنجو ڪمين ٿي ڪان جو ڇو ٿو چوين. اڄ کان مان پنهنجي روزي پاڻ ٿي ڪمائان لڳندس ته تون مون سان اهڙي گستاخيءَ سان ٿو ڳالهين. تون ڪمائين ها ته شايد گهر مان ڪڍي ڇڏين ها.“ اهي اکر ٻڌي مون هڪ پاڙيسريءَ کان انجو ڪارڻ پڇيو. هن چيو ”جيڪا عورت نوڪري ڪري پنهنجو گذران ڪري سگهي ٿي اها ڪوبه پتيءَ جو چوڻ چائڻ برداشت نه ڪندي. هيءَ نوڪري ڪندي آهي ۽ انجي ڪارڻ هميشه ڪاڪل ڪندي رهي ٿي.“

اهو ٻڌي مون کي هڪ مسلمان ڇوڪريءَ جي ڳالهه ياد آئي. جنهن مون کي چيو ”زال واسطي پنهنجي پتيءَ لئي پيار رکڻ ۾ ئي بهتري آهي. پنهنجو پاڻ ڪمائڻ سان هوءَ پنهنجي پيار قائم نٿي رکي سگهي.“ هن مٿين ذڪر ڪيل پريوار مان ٿي اهو سبق کنيو ته اهنڪار گهر جي سک شانتيءَ لاءِ گهاتڪ سمان آهي.

سوال اٿندو ته ڇا هميشه جيڪي زالون نوڪريون ڪن ٿيون تن سڀني جو پنهنجي مردن سان اهڙو وهنوار آهي. اهڙيون به ڪيتريون زالون آهن جيڪي چڱن عهدن تي آهن ۽ چڱي پگهار ڪمائينديون آهن، پر هو پنهنجي پتيءَ ۽ گهر

اهنڪار

ڪيترا نه گهر ان ڪري برباد ٿيا آهن جو ووهٽ ساٿين ۾ اهنڪار گهڻو هوندو آهي. جيڪڏهن انهن ۾ اهو ننڍو ڀاؤ نه هجي ته گهر برباديءَ کان بچي پون.

هڪ ڪٽنب کي مان سڃاڻندو هوس، جو ڏاڍو ٻمتل ڪٽنب هو. سڀ ٻار نهايت چڱا پڙهيل ۽ سکيل هئا. هڪ گريجوئيٽ ڇوڪريءَ جو هڪ گريجوئيٽ جوان سان مڱڻو ٿيو. جيترو وقت هو مڱيل هئا انهن هڪ ٻئي لاءِ چڱي عزت ۽ سڪ ڏيکاري ۽ هر هڪ ائين سمجهيو ته هي جوڙو ڏاڍو سکي رهندو. ڪجهه وقت بعد جڏهن مون کي اها خبر پئي ته اها مائٽي ٽٽي وئي آهي ته ڏاڍو ڏک ٿيم. جيڪي به ان ڇوڪري ڇوڪريءَ جي پرِوار کي سڃاڻندا هئا، ان ڳالهه جي خبر پڌي ڏاڍا حيران ٿيا. معلوم ٿيو ته ان جو ڪارڻ ٻيو ڪونه فقط وڏائي هئي. ڇوڪريءَ کي آشا هئي ته سندس گهوٽ سندس لاءِ سڀ ڪجهه ڪندو. ان ڪري هن گهوٽ جي صلاح کان سواءِ شادي اهڙيءَ جاءِ لاءِ رکي جا گهوٽ ۽ هن جي مائٽن لاءِ هر حالت کان سهوليت واري نه هئي. هن اعتراض ورتو. هن ڇوڪريءَ کوڙ ڪري چيو ته جيڪڏهن تون منهنجي هيءَ خسيس مرضي به شاديءَ کان اڳ رکي نٿو سگهين ته شاديءَ کان پوءِ ڇا ٿيندو؟

ويچاري مرد هنکي گهڻوئي سمجهايو، پر هيءَ به پنهنجي ضد تي ته شادي ڪنديس ته، ان شهر ۾ ڪنديس نه ته نه.

ڇوڪريءَ چيو ڪين مڃيو ۽ نڪي ڇوڪرو مائٽن جي مرضيءَ خلاف هلي سگهيو. انهنجي مرضي هئي ته شادي اُتي ڪن، جتي سندن ذات جا ماڻهو رهندا هئا. مڱڻو ٽٽي

آهي ۽ سندس هڪ انگريزي نه پڙهيل پتنيءَ سان گڏ رهڻ به
بي عزتي آهي. ماڻهن هن جوان کي سندس پتنيءَ جي بدليل
ويچار ۽ وهنوار جي باري ۾ خبردار ڪيو، پر مرد پنهنجي
پيار ڪري هن ۾ ڪو به عيب ڏسي نه سگهيو. هن بي. اي
پاس ڪرڻ بعد سائنس رهڻ کان انڪار ڪيو. معلوم ٿيو ته
پتي پتني هڪ ٻئي کان ڌار رهڻ لڳا. هن آخر ايم. اي پاس
ڪئي ۽ ڪنهن چڱي پڙهيل ماڻهوءَ سان شادي ڪئي. اهو
اهنڪار جي بري نتيجي جو ئي مثال هو.

اهو فقط زالن کي ئي مرض نه آهي ته جڏهن ڪن اوچي
تعليم ملي ٿي تڏهن اهنڪار جو شڪار ٿين ٿيون، پر ڇون ته
نه هڪ امير ماڻهوءَ پنهنجي ڌيءُ جي شادي هڪ هوشيار
غريب ڇوڪري سان ڪئي. هيءَ ڇوڪري هڪڙي اساڌارڻ
پيار ڪندي هئي. هن پنهنجي ماءُ پيءُ کي مجبور ڪيو ته
هو اُن کي اوچي تعليم ڏين جا هن ولڻ ٿي چاهي. هن جڏهن
بي. اي چڱيءَ طرح پاس ڪئي ته ڏوري زال کي چيائين ته
مائٽن کي چوي ته کيس اوچ سکيا واسطي ولايت موڪلين.
پيءُ کيس گهڻو ئي چيو ته "ڌيءُ هڪڙي ولايت نه موڪل
سندس دماغ خراب ٿي ويندو ۽ لوڪي ڏکه ڏسڻو پوندو."
پر هن اهو نه مڃيو. هن کيس هر حالت ۾ اُتي ڪندو ڏسڻ
ٿي چاهيو. هن اهو نه سمجهيو ته غريب ماڻهن کي جڏهن
ڪجهه وڏيڪ درجو ۽ تعليم ملندي آهي ته هو پوءِ جهلي نه
سگهندا آهن. آخر سندس مائٽن اُن کي ولايت موڪليو. اُتي
جڏهن پڙهيو ته سندس دماغ ۾ اهڙو خيال آيو، جو هن
هندستاني زال سان رهڻ پسند نه ڪيو ۽ هڪ انگريز ڇوڪريءَ
سان شادي ڪري آيو.

جڏهن زال کي هيءَ خبر پئي تڏهن دک ۾ ٻڏڻ لڳي،
پر هن حالت ۾ ماءُ پيءُ به سندس ڪا مدد ڪري نه سگهيا.

کي ڏاڍو پيار ڪندئون آهن ۽ اُن سبب هو اُهنڪار جي لوڀتيءَ واسطي پيار ۽ سڪ تي قربان ڪرڻ لاءِ تيار نه آهن.

مان هڪ نوجوان ڇوڪريءَ کي سڃاڻان جنهن جو هاڻي ڏيهانت ٿي چڪو آهي. هوءَ پنهنجي پتيءَ جي پڙهائيءَ تي خرچ ڪندي هئي. هنکي جڏهن پگهار ملندي هئي ته هوءَ پنهنجي پتيءَ جي چرڻن ۾ آڻي رکندي هئي ۽ چوندي هئي "مان ڀاڳ کي خوش نصيب ٿي سمجهان، جو اوهان جهڙي پياري پتيءَ جي سيوا ڪري سگهان ٿي. مهرباني ڪري منهنجي هن خدمت کي منظور ڪريو."

هاڻي ڏسو ته خوش قسمتيءَ جو اسان تي ڪهڙو اثر پوي ٿو. اڪثر اسان ۾ اهنڪار ٿو پيدا ٿئي يا نماڻائي. ڇا استري جڏهن ڪمائي ٿي ته هوءَ اُنکي پنهنجو سوڀاڳيه ٿي سمجهي جو کيس پنهنجي پتيءَ جي خدمت ڪرڻ جو موقعو ٿو ملي. يا هوءَ اهو ٿي چاهي ته ان ڪارڻ سندس پتي هميشه کيس هٿ جوڙيندو رهي؟

هڪ ٻيو مثال ڏيو ته ماڻهو اهنڪار جي وس ٿي ڪيئن نه اخلاقي گراوٽ جو شڪار ٿي وڃي ٿو.

هڪ اَمير نوجوان ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي، جنهنکي پڙهڻ جو ڏاڍو شوق هو. هي جوان کيس ڏاڍو پيار ڪندو هو. سندس پتنيءَ کيس چيو ته کيس ڪنهن چڱي سڪول ۾ تعليم ڏياري. هن جوان کيس هڪ هاسٽل واري سڪول ۾ پڙهڻ موڪليو، جتي هن تي ڪافي خرچ ڪرڻ لڳو. هيءَ ڪافي هوشيار هئي. هن ڇوڪريءَ مئٽرڪ پاس ڪئي ته کيس ڪاليج جي تعليم لاءِ به موڪليائين، پر کيس اها خبر نه هئي ته هو پنهنجن پيرن تي ڪهاڙو هڻي رهيو هو. هن جون مهربانيون سندس لاءِ مصيبتن جو ڪارڻ بڻيون. آخر وقت آيو، جڏهن هوءَ سمجهڻ لڳي ته هوءَ ڏاڍي اوچ استري

بدلي جي جوالا

بدلي ونڻ جي پاونا ۾ ڏاڍي دکدائي آهي. هيٺ هڪ بلڪل سچي ڪهاڻي ڏجي ٿي.

هڪ ماڻهوءَ جيئري ئي جيئري شادي ڪئي؛ ٻي زال کي گهر ۾ وٺي آيو. پهرينءَ زال کي اهڙو ته ڏکو آيو جو هن انهن کان بدلي ونڻ جو ويچار ڪيو. هن بدلي ونڻ جو هڪ عجيب رستو ڳولهيو. ساري پاڙي ۾ حيراني ڇانئجي ويئي جڏهن سڀني کي اها خبر پيئي ته هن جي پهرينءَ زال پرلڏڻ بعدين سان پنهنجون اکيون ڪڍي ڇڏيون. ماڻهو سندس مدد لاءِ دوڙيا پر هن ته اکيون ختم ڪري ڇڏيون هيون. ڪجهه ڏينهن بعد ڪن ماڻهن هن کان پڇيو ته هن پنهنجون اکيون ڪڍي پاڻ کي انڌو ڇو ڪيو؟ هن هڪ عجيب جواب ڏنو؛ چيو ”هينئر مان انڌي ٿي آهيان. منهنجي پهاڄ کي خواه منهنجي پتيءَ کي هميشه منهنجي سنڀال ڪرڻي پوندي الڪري هو سک سمهي نه سگهندا. هوءَ ٻه ڪو سک ماڻي نه سگهندي.“ ڪهڙو نه بدلي ونڻ جو عجيب نمونو آهي.

هڪ ڏينهن مان ڪنهن گهر ۾ ويس ته عجيب وارادت ڏٺم. زال مڙس هڪ ٻئي سان لڙائيءَ سان ڳالهائي رهيا هئا. چلهي ۾ باهه ڪانه ٻاري هئائون. ٻئي سارو ڏينهن بکيا رهيا. زال مرد جي ته مرد زال جي گلا ڪري رهيو هئو. مرد چيو ته ”هن ڇاڻي ٻڇي روٽي پچائڻ کان انڪار ڪيو آهي ته مان بک مران.“ ۽ زال چوي ته ”هي مرد ماڻهو آهي ۽ اڪيلو هوٽل ۾ وڃي کائي سگهي ٿو، پر مان ته اڪيلي زال ڪيڏانهن وڃي به نٿي سگهان. لڪي مرن وقت پنهنجو ڇڏيو اٿس جو اڪيلي وڃي ڪٿي ڪجهه ولي کائي سگهان.“ ڪنس چيم

کھڙي نہ ڏک جي ڳالھہ آھي، جو ھن جوان پنھنجي پتنيءَ جو ٽورو وساري ڇڏيو. اھنڪار وس ٿي اھو بہ ڀلائي ويٺو تہ ڪيئن اھڙي اوچي تعليم وغيره ڏيارڻ واري سندس پتني ھئي. ان اھنڪار روپي انڌڪار ۾ ھو تہ پتنيءَ جون ڪيل ڀلايون ڀلائي ويٺو ۽ ھنجي شرڌا، پيار ۽ تياڳ وساري ڇڏيائين.

سڀني کان دردناڪ واقعو جو مون پنھنجي زندگيءَ ۾ ڏٺو، اھو ھيءُ آھي جو ھڪ اَڻ پڙھيل ڇوڪريءَ جو ھڪ غريب ماڻھوءَ سان وواھ ٿيو. ھو ھڪ سڪول ۾ پٽيوالو ھو. پر سندس اھا زبردست خواھش ھئي تہ سندس زال پڙھي. آخر ھن زال کي پڙھايو ۽ ٽريننگ ڏيارائينس. ھڪ وقت آيو جو ھن ڇوڪريءَ نوڪري ڪئي ۽ اُن سڪول ۾ جتي ھي جوان پٽيوالو ھو، اُن اسڪول جي ھيڊ ماستريڻي مقرر ٿي.

پر سندس پتنيءَ ھن سان ڪو چڱو ورتاءُ نہ ڪيو. ھوءَ ھن سان اھڙي ھلت ھلندي ھئي، جھڙي ڪنھن پٽيوالي سان ۽ ھوءَ ھن لئي ٽورانتي لـ ٿي، جو ھن ڪيئن اُن درجي تي پھچايو ھو، بلڪ سندس زندگي زھر ڪري ڇڏيائين. آخر ھي ويچارو جلد ئي راہ رھائي وٺي ويو. ماڻھن چيو تہ ھي ويچارو زال سان ڀلائي ڪرڻ خاطر شھيد ٿي ويو، ڪن چيو تہ ھي موت ئي سندس لاءِ ڇوٽڪارو ھئو.

ڪي اھڙيون ۽ سياڻيون زالون آھن جي پنھنجي پوري شڪتيءَ ۽ لياقت سان مردن جي غلطيءَ کي سڌارڻ جي ڪوشش ڪن ۽ ڪي نه وري اھڙيون آھن جي مردن جي غلطيءَ کي نظر ۾ رکن ٿيون ۽ اُنھن کان بدلي وٺڻ جي ڪوشش ڪن ٿيون.

ھڪ ماڻھوءَ ڪنھن سندر چوڪريءَ سان شادي ڪئي. ھن چوڪريءَ کي اِھا خبر نه ھئي ته ھي ماڻھو ڪو رنگيلو جوان آھي ۽ ڪنھن ٻيءَ سان نينھن لڳائي ويٺو آھي. پر جڏھن ڪيس اِھا خبر پيئي ته ھن ڪيس سڌارڻ جي ڪوشش ڪئي. جڏھن اُن ۾ ڪامياب نه ٿي تڏھن ھن کان بدلي وٺڻ لاءِ سوچڻ لڳي. پھرين ته ھن کي پيار ڪرڻ ۽ پنھنجي اوڏو اچڻ کان منع ڪيائين. پر جيئن ته ھي جوان ڪلي طرح ٻين زالن سان پيار ڪرڻ لڳو ھو تنھن ھن چوڪريءَ ۾ ڪلھو ڪلاڙو ٻين مردن سان دوستيءَ جو پيچ پائڻ شروع ڪيو. ھن غلط قدم گھر کي برباد ڪري ڇڏيو. نا اميدي ۽ پريشاني ڦھلجي ويئي. اھڙن گھرن جو ڏک ٻارن کي ڀوڳڻو ٿو پوي.

بدلي جي آگ اھڙو جلد اجھامي ڪين ٿي. سموري خاندان جي تباھي ڪيو ڇڏي ۽ اُلي وري سک شانتيءَ جو واسو ٿي ڪين ٿو سگھي. مان ٻھنيءَ ھوس ۽ اُسان جڏھن پنجاب اچي رھيو ھوس ته ھڪ پتنيءَ، جنھن کي سيٺندو ھوس ٻڌم ته آپگھات ڪيو آھي. مونکي اھو خيال ٿيو ته ھوءَ سکي آھي ۽ پتيءَ جو اُنس ڪافي پيار آھي. سندس پتي ھڪ آفيس ۾ ڪم ڪندو ھو ۽ جنھن مونکي اِھا خبر ڏني ھئي اُنکان پڇيم ”ھن جوان پتنيءَ آپگھات ڇو ڪيو؟“ ھن چيو ته ”ھوءَ بدلي وٺڻ لاءِ باھ ۾ جلي رھي ھئي. ھن جي ڀاءُ جي شادي ڪنھن ڳوٺ ۾ ٿيڻي ھئي. ھن پتيءَ کي چيو ته ڪيس شاديءَ تي وٺي ھلي، پر پتيءَ کي آفيس مان

ته "تنهنجو گهر ته سڄي سامان سان ڀريو پيو آهي؛ تون ڪا پوڙهي ته ڪانه آهين، ٻاٽري ڀڃائي ڪمائي سگهين ٿي. تون چو نه ٿي پنهنجي هٿن سان ڪاٺ ڀڃائي ٻارڻ به ڪاڙهين؟ پٽيءَ کي به ڪارائين؟" هن جواب ڏنو "مان انهن اصل نه ڪنديس. مان ته هن کي سبق سيکاريندس ته منهنجي تراڙ ڪرڻ مان هو ڇا وٺندو. هنکي منهنجي مرضي رکڻ گهرجي. جيڪڏهن هي چاهي ٿو ته مان سندس لاءِ روٽي ڪريان ته هي به منهنجي ڪاڻ ڪڍي. هي مونکي ڪيسي خرچي لاءِ ڪجهه پيسا ڏيندو آهي، جي هن اوچتو بند ڪري ڇڏيا آهن؛ مون به هن جي روٽي ڪرڻ بند ڪري ڇڏي آهي، جئن سمجهي ته زال جي به ڪا قيمت آهي." مرد هڪدم چئي ڏنو ته "تنهنجي خرچي بند ڪرڻ جو مونکي ڏاڍو ڏک آهي. تون مهرباني ڪري گهر سنڀال، توکي خرچي ملندي رهندي."

مرد جي هن سماڌي جي قدم سان مصيبت ٽري وئي نه ته زال پنهنجي پٽيءَ کي سڌو ڪرڻ لاءِ بلڪ مري ٻاڻ مارڻ جو سوچيو هو.

ٻئي هڪ جوڙي جو مثال ڏيو. ٻئي پتي پتني هڪ ٻئي کي انترو نه ڪاريندا هئا، جو هڪ هڪ ٻئي کي مارڻ جي سازش سٽي. ماءُ ٻارن کي پيءُ کان الڳ ڪري ڇڏيو ته پيءُ وري نوڪرن کي منع ڪئي ته زال جو چوڻ نه مڃين. ان طرح زال پنهنجي مرد کان ٻارن کي الڳ ڪري انهن ۾ پيءُ لاءِ نفرت پيدا ڪرڻ ۾ سک سمجهڻ لڳي ته مرد وري پنهنجي نوڪرن هٿان زال جي بي عزتي ڪرائڻ ۾ پنهنجي وڏائي سمجهڻ لڳو. اهڙيءَ طرح اهي زال مڙس ڪيترا سال ڪتي ٻليءَ وانگر وڙهندا رهيا. اهو خيال ڪين ڪيائون ته پنهنجي جهڳڙالو؛ ڏک مٿي گهر ۾ پنهنجي ٻارن جو ڪيترو نه نقصان ڪن ٿا.

سان شادي ڪئي. هن شادي ٻهار وچان نه ٻر راڄڌاني سبب ڪري ڪئي. راڄڪمار ڪيس گهڻوئي پيار ڪندو هو. پر هيءَ انهيءَ ڪا به پرواهه نه ڪندي هئي. هوءَ ٻئي ڪي پيار ڪندي هئي ۽ راڄڪمار سندس پياري کي خون ڪرائي ان جو بدلو ورتو.

راڻيءَ به اها ڳالهه وساري ڪين. هن پنهنجي مڙس کي ڪنهن نه ڪنهن ڀالي خون ڪرائي بدلي وٺڻ جو ويچار ڪيو. هن هلت ڪري سندس رعيت بگڙي وئي. ڪيس تخت تان به هٿ ڌوئڻا پيا ۽ آخر ۾ جان به ڏيڻي پيئي. اهڙي پري ڪٿي لڳي ان راڄ جي راڻيءَ جي، جا هڪ راڄڪمار سان پرڻيل هئي ۽ جا ساري جيون مڙي ۽ آنند ۾ گذاري سگهي ٿي. بدلي جي جوالا هڪ ڀيانڪ آگ آهي، جنهنجي شعلن ۾ گهر ۽ گهراڻا جلي خاڪ ٿيو وڃن.

موڪل نہ ملي. هن ڪيس ڇڏيو نہ هوءَ وري بہ ڪوشش ڪندو
رهي پئي ڏينهن آخرس وڃڻ وقت سندس پتيءَ ڪيس ڇڏيو نہ
تون آخرس وڃ ۽ اُتي پهچڻ سان ئي لوڪي خبر پوندي تہ هن
طرح ڪوڙا بهانا ڪري، نتہ ئي تون جو مون کي پاءِ جي
شاديءَ لئي وٺي آئو وڃڻ اُنجو ڪيترو عيوضو لوکي ڏيڻو
پوندو." هوءَ اڃا آخرس ۾ مس پهتو تہ اُنکي فون لي گهرائي
چيائون تہ سندس زال آپگهات ڪيو هو.

هن بدلي جي حوالا سبب هن پتنيءَ پهنجي جان ۽ گهر
جي عزت ٻئي گنوايون.

ڪجهہ سال اڳ اخبار ۾ هڪ سنسني خيز خبر آئي تہ هڪ
استريءَ ان ٻارن سميت کوهہ ۾ ٽپو ڏيئي آپگهات ڪيو.
اُنجو ڪارڻ اِهو هو جو هنجو مڙس سان جهيڙو ٿيو هو ۽ هن
رستي پهنجي پتيءَ کي سزا ڏيڻ ٿي چاهيائين. اِن رستي
اختيار ڪرڻ سان هن پهنجو ٿهيل ٺڪيل گهر برباد ڪيو.
پهنجي جان ڏني، معصوم ٻارن جو خون ڪيو ۽ مرد جي
زندگيءَ کي دک ڏانهن ڌڪليو.

زال خواهہ مرد ۾ اها بدلي جي ڀاوَ ڪيئن تہ برٻادي ٿي
آڻي، سو مٿين مثالن مان ڀڌويءَ ڏسڻ ۾ ايندو. اها ڀاوَ فقط
مائٽن ۾ نہ پر ٻارن ۾ بہ آهي.

اسانجي ضلع جي هڪ ڳوٺ ۾ هڪ ڇوڪر بدلي وٺڻ
جي خيال کان پهنجي گهر جا ١١ ڀاتي خون ڪرائي ڇڏيا.
بدلو بري بلا آهي. مثلا هندستان جي لڙاولاخ خاص ڪري
مسلمانن جو زمانو تہ الهيءَ سان پورو پيو آهي تہ ڪيئن بدلي
جي ڀاوَ سان گهر تباهہ ٿي ويا آهن.

ساڳيءَ طرح يورپ جي اِتهاس مان بہ هن حسد جي آگ
وچان ڪيترن برباد ٿيل گهرن جو احوال ملي ٿو.

چون ٿا تہ يورپ جي هڪ مشهور راڻيءَ هڪ راجڪمار

”آرڪ سولنترا هڪ چڱي ڳالهه آهي. اهو چڱو آهي ته تون پنهنجي ولايت جي تعليم لاءِ مون تي آڌار نٿي رکين پر ولايت ۾ رهندي تون اهو به، چٽي سکهين ٿي ته توکي ڪافي ملڪيت آهي ۽ تون جتي رهڻ چاهين اتي رهي سگهين ٿي پر زال ۽ مرد جي پورن آزادگي بلڪل خراب آهي.“

”اهو تو چڱو ڪيو جو جهڙن جي هن پهلوءَ جي طرف به ڌيان ڇڪايو آهي. مان ته پنهنجي خيالي پنهنجي پسنديءَ موجب رهڻ ٿي چاهيان. مان نه ولايت ۾ توسان ان شرط سان رهي سگهندس ته جتي توکي وڻندو هجي اتي تون وڃ ۽ جتي مونکي خيال هوندو اتي مان وينديس. اسين هڪ ٻئي جي اچڻ وڃڻ يا خانگي زندگيءَ جي ڳالهين ۽ آزادگي ۾ ڪابه رنڊڪ نه وجهنداسون.“

”ان گهر ۾ ٻئي پنهنجي ڪيئن گڏ رهي سگهندا جتي ٻنهي ٻنهيءَ جو چوڻ نٿي مڃي ۽ پنهنجي من ماني ڪري ٿي؟ جيڪڏهن مان توکي ۽ تنهنجي ٻارن کي، جڏهن ٿين، تڏهن ڇڏي ڏيان ۽ ڪا پرواه نه ڪريان ته تون ان وقت منهنجي ان قدم کي ڪيتري قدر ساراهيندينءَ؟ يا جڏهن تون مون جي گهر جو چرخو هلائين ٿي تڏهن مان جيڪڏهن ٻاهران ايترو تمام دير سان اچان جو تون انتظار ۾ ويٺي هجين ۽ تنهنجي ۽ روٽي خراب ٿئي ته ڇا اهو چڱو ٿيندو؟“

”ڪجهه به ٿي پوي مان ته پنهنجي مرضيءَ موجب هلندس. مون پنهنجي ماءُ پيءُ کي به چٽي ڏنو آهي ته هو منهنجي رهڻ ۽ پڙهائيءَ وغيره جو بلڪل الڳ بندوبست ڪن.“

”نه پياري! تون مون سان گڏ رهڻ پسند نٿي ڪرين. تون منهنجو گهر سنڀالڻ به نٿي چاهين. تون اهو به نٿي چاهين ته مان تنهنجي پوري سنڀال ۽ اچڻ وڃڻ جو خيال به رکان. اهو چڱو ٿيو جو تو منهنجون اکيون کوليون آهن. اهڙيءَ حالت

١٥

من ماني هلڻ

واهس جيئڻ ۾ فقط پنهنجي من ماني هلڻ ڪري نه جيئڻ جو سک برباد ٿيو وڃي. هڪ نوجوان جوڙي شادي ڪئي. پتي خواه پتني ٻئي شاهوڪار ڪٽنبن جا هئا. انگريزن جي زماني ۾ پڙهيل شاهوڪار گهراڻا پنهنجي هوشيار ٻارن کي ولائت پڙهڻ موڪليندا هئا. گهوٽ جي ماڻهن جو به اهو ويچار هو. ۽ هن هنجي ولائت وڃڻ جو پرٻنڌ نه ڪيو پر اُن رٿا ۾ ڪي مشڪلاتون پيش آيون. سندس پتنيءَ به اهو ويچار پرگهٽ ڪيو ۽ ضد ڪيو ته هوءَ به ساڻس گڏ ولائت ويندي. مرد کي هن مشڪل معاملي جو مقابلو ڪرڻو پيو ته هوءَ اُنکي ڪيئن ان ڳالهه کان باز آڻي. پتنيءَ پتيءَ کي صاف چيو ته هنکي ڪو به حق نه هو ته سندس گهمڻ ڦرڻ جي آزاديءَ تي روڪ وجهي. هوءَ ڪافي وڏي هئي ۽ پنهنجي سوال پاڻ ڪري سگهندي. اُنهن ٻنهي جي وچ ۾ هيٺين گفتگو هلي:

"پياري! تون اهو نه وسار ته تون منهنجي پتني آهين. تنهنجي [illegible] مونکي سولي وٺي آهي. توکي اها خبر آهي ته مان توکان ڪافي وڌيڪ پڙهيل آهيان، انڪري تنهنجو فرض آهي ته تون منهنجو چوڻ مڃ جيئن گهر جي شانتي به قائم رهي ۽ اسانجو پيار به برقرار رهي."

"پيارا! اهو تون به نه وسار ته مان تنهنجي پتني آهيان پر غلام نه آهيان. هندو ڌرم پٽاندر مان تنهنجي سک ڏک ۾ ساٿي آهيان. جيڪڏهن توکي ولائت وڃي پنهنجو آئينده روشن ڪرڻ جو ويچار آهي ته مونکي به پنهنجي اڳتي وڌڻ جو اڌڪار آهي. زياده ۾ زياده تون اهو چئي سگهين ٿو ته تون ٻنهي جو خرچ ڪري نه سگهندين. هر ماهه پيءُ مونکي ڪافي ڪجهه ڏنو آهي. مان پنهنجو خرچ پوري سگهنديس."

مونکي خبر پيئي ته هن پنهنجي غلطي ڏاڍيءَ دير سان محسوس ڪئي. جن سان هن عورت نيڪهن اڳاڻو، سي سڀئي ڪيس ڇڏي ويا. هن آهستي پاڻ کي بلڪل اڪيلو ڇڏيل سمجهيو. سندس ڪوبه سنگي ساٿي نه هو. ساٿي سڀ ڇڏي ويا. پنهنجي پٽ ۽ انجي اي زال، جا عزت سان گذر ڪري رهي هئي، ان ڏانهن حسد سان ڏسڻ لڳي. هن کي پنهنجا پار هئا، پر انهن به هنگي مٿان ڏيڻ کان انڪار ڪيو. اهڙيءَ طرح هنکي ڏڪاريل پٽڻي ۽ ڏڪاريل ماءُ ٿيڻ جي ذلت سهڻي پيئي. هن اهو محسوس ڪيو ته پٽڻيءَ جي صورت ۾ خواه پارن جي ماءُ هوندي، ڪابه زال پنهنجي من ماڻي هلي واندي ۾ رهي نٿي سگهي. بلڪ هوءَ ڪافي نقصان ٿي سهي. پنهنجي لاءِ خواه پنهنجي پارن خاطر عورت کي من ماڻي اسـ ڪرڻ کپي. سندس لاءِ اهو ضروري هو ته هوءَ مرد سان جهيڙو هرگز نه ڪري ها، بلڪ ان سان ميل ميلاپ ۾ رهي پنهنجو جيون سک سان گذاري ها ۽ پارن لاءِ ميل ۽ پيار وارو وايومنڊل پيدا ڪري ها. جيستائين پار گهر ۾ ننڍا اڇن تيستائين پٽڻيءَ جي جهيڙي کي درگذر ڪري سگهجي ٿو. درحقيقت اهڙي جهيڙي جو دکدائڪ ڦل جهيڙي ڪرڻ واريءَ پٽڻيءَ کي ئي ڀوڳڻو پوي ٿو، پر گهر ۾ پارن جي اچڻ ٿي ماءُ پيءُ جو پاڻ ۾ جهيڙو ڀي صورت ٿو اختيار ڪري. اهڙي جهيڙي جو ڦل نردوش پارن کي ڀـ ڀوڳڻو پوي ٿو. انڪري پارن جي هئڻ ٿي ماءُ پيءُ جو جهيڙو نامناسب آهي.

مان هڪ ميٽنگ ۾ ويٺو هوس ته هڪ ماٺيرهءَ گهوڙها ڳاڙهيندي اٿي ٻڌايو ته پال اوسٽا ۾ ئي سندس دل ڇوڙ ڇوڙ ٿي پيئي هئي، ڇو جو سندس ماءُ پيءُ ڪڏهن هڪ ٻئي سان منگي ڳالهائيندا نه ڪين هئا. هن چيو ته سندس پيءُ لهاست ضدي هو ۽ هميشه پنهنجي هلندو هو. هوءُ نه فقط سندس ماءُ

۽ مان تنهنجي ويچار ۽ وهنوار سان سهمت نه آهيان."

ٻئي ولائت ويا ۽ پنهنجي مرضيءَ موجب آزاد زندگي رهڻ لڳا ۽ جڏهن هو واپس آيا، تڏهن هو جڻ ته هڪ ٻئي کان الڳ هئا.

ڀارت ۾ اهڙي جوڙواڳي، جنهن ۾ نه سماجڪ ٻنڌن ۽ نه آچار وهنوار جو خيال رهي، برداشت نٿي ڪئي وڃي. سچ پچ هي جوڙو هڪ ٻئي کان آخر الڳ ٿي ويو. جڏهن هڪ ٻئي جي ٻنڌن ۾ نه رهيا، تڏهن زال ته بلڪل ڏٺون ٻاٺون اڪري وئي ۽ جنهن تنهن سان نينهن لڳائي رهڻ لڳي ۽ چوندي هئي ته "جڏهن منهنجو گهوٽ ڄمڙي ٿي ڄمڙي شادي ڪري سگهي ٿو ته مان ڀي ڇو نه ٻين سان پنهنجي جيون گذاريان؟"

سندس رهڻي ڪهڻي اهتري ته ذليل ٿي وئي جو ڪيترا ماڻهو ته منهن سامهون چوڻ لڳا ته سندس ذاتي بدنامي ٿي رهي آهي. ڪن ڪيس چيو ته هوءَ اُنهنجي زالن ۽ ڌيئرن سان ميل جهول نه رکي. ڪن چيس ته "تنهنجو جيون وواهت جيون تي هڪ بدنما داغ آهي." پر هن هٺيلي زال کي هوش نه آيو ته هوءَ به هڪ سماج جو انگ آهي ۽ سماج جي نيمن ۽ ٻنڌڻن جو پورو لحاظ رکڻ سندس فرض آهي. هن اهو نه سمجهيو ته پڙهيل ڳڙهيل سمجهه وارو ۽ سڀيل پتي يا ٻيءَ پنهنجي ڪٽنب جي جنهن نموني سنڀال ڪرڻ چاهي، ڪري ۽ سندس فرض اُنهنجي آڳيا ۾ رهڻ جو هو. اهو به نه سوچيائين ته شاديءَ بعد زال کي مرد کان به وڌيڪ حق ڏنا ملن، تکي اهو سمجهيائين ته شاديءَ بعد زال کي ڪيتري عزت ۽ رتبو ملي ٿو. ڪيس اهو به خيال نه آيو ته هوءَ ڪهڙي نه طاقت واري يا وڏي ماڻهوءَ جي سرپرست چوڻ هئي، هوءَ ان عزت حيثيت ۽ اڌڪارن کان پاڻ کي محروم ڪري ٿي ڇڏي، جن جو قانون ۽ سماج هر هڪ وواهت استريءَ کي حقدار ٺهرائين ٿا.

سندس ڏڪيءَ جي ڪا به پرواهه نه ڪئي. وري به هن پنهنجي هڪ ٻئي پٽ کي جو هن سان گڏ رهندو هو، ماريو. مڙس کي ماٺ لڳي ويئي جڏهن آفيس مان آيو ته ڏٺائين ته زال هن ٻار سوڌي گهر ڇڏي هلي ويئي هئي.

زال جي وڃڻ جو هن کي صدمو پهتو. هن زال کي ڳولهڻ جي ڏاڍي ڪوشش ڪئي پر انجو ڪو به پتو نه پيو.

سال گذري ويا. هن ٽٽل دل انسان جي تقدير به خراب ٿيندي ويئي. واپار ۾ گهاٽو پوڻ لڳو. سندس سموري خوشي ويندي رهي. هڪ ڏينهن ڪيس اوچتو پٽ وٽان خط آيو ته سندس ماءُ جي حالت خراب آهي. هوءَ مرڻهنگ حالت ۾ آهي ۽ ڪيس آخرين درشن ڏئي وڃي. هو آيو. سالس گڏيو. هيءَ نيڪ عورت ان لاءِ به سندس گهڻو شڪرگذار رهي، جو هو وٽس آيو ۽ پٽ کي ٻارت ڪيائين ته پيءُ جي سنڀال ڪري.

اهو ضدي انسان زال جي مرڻ وڃڻ بعد به ڪافي سال زنده رهيو ۽ هميشه پنهنجي ڪئي لئي پڇتاءُ ڪندو رهيو. پر اهو ڪهڙي ڪم جو، سندس پتنيءَ جو ديهانت ٿي چڪو هو. هوءَ نه اهو ڏسي سگهي نه هو پڇتائي ٿو ۽ نڪي اهو ڏسي سگهي ته سندس سڀاءُ بدليو آهي يا نه. سندس پٽ، جو ماءُ جو ڏاڍو آگياڪاري هو، ماءُ جي آخرين آگيا موجب پيءُ جي ڏاڍي سيوا ڪئي ۽ سندس پيريءَ ۾ خدمت ڪري سندس پڇاڙي سرهي ڪئي.

هيءَ ضد ماڻهوءَ لاءِ هڪ وڏي ڪمزوري آهي. بدقسمتيءَ سان جيڪي انهيءَ شڪار ٿي وڃن ٿا، سي ڏاڍا ڏک ٿا ڏسن. هر هنڌ وواهت استري ۽ پرش کي اهو خيال ۾ رکڻ گهرجي ته وواهت جيون آنند مئي ۽ سک سلوڪ سان تڏهن گذرندي جڏهن ٻئي پتني هڪ ٻئي جي عزت ڪندا، هڪ ٻئي جو چوڻ مڃيندا، هڪ ٻئي کي پيار ڪندا ۽ هڪ ٻئي جا شڪرگذار رهندا.

کي اڻ انداز ڪندو هو، ڇاڪ هميشه اهو ڊڄڪو به ڏيندو هوس ته هو ٻي شادي وڃي ڪندو. هن اهو پڻ چيو ته سندس مائٽ ڏاڍو سماج جي نهايت شڪرگذار هئي، جنهن سندس اُجڙيل گهر ۾ بهار آندي ۽ دک درد جي بدلي صلح سانت آندي آهي. سندس پيءُ ۾ اهڙي تبديلي آئي آهي، جو هو بدلجي ويو آهي ۽ پاڻ کي اڳئين ڪيل زيادتيءَ لاءِ شرمسار ٿو سمجهي. پيءُ به اُن ميٽنگ ۾ ويٺو هو. هو به اُٿي بيٺو ۽ ڳوڙها ڳاڙيندي چيائين ته ڪيئن نه هو پنهنجي مائيءَ کري زال کي ذليل ڪندو هو. پنهنجي ضد لئي هاڻي زال جي پرواه نه ڪندو هو.

پنهنجي من ماني هلڻ هڪ نهايت خطرناڪ اوگڻ آهي جو ماڻهوءَ جي دل پٿر بڻايو ڇڏي. هو اهڙو ته نردئي ٿيو وڃي جو نه فقط ٻين لئي پنهنجي وهنوار سان اَنياءُ ڪري، پر گهر جي به برباد ڪيو ڇڏي.

مون هڪ هوشيار ڪامياب جوان جي ڪهاڻي پڙهي جنهن پنهنجي پتورت استري ۽ معصوم ٻارن کي هيسائي رکيو هو، هو ٻارن کي نهايت بيدرديءَ سان ماريندو هو. سندس اهڙي هلت کان سندس هڪ وڏو پٽ گهر ڇڏي ڀڄي ويو ۽ وري واپس نه آيو. سندس پتني پٽ جي وڇوڙي ۾ نهايت دکي رهندي هئي. پر پيءُ کي انجي پرواه به نه هئي. هن ٻارن کي مارڻ نه ڇڏيو. سندس زال نهايت چنتاتر ٿي وئي. آخر صبر ڇڏائي ويس ۽ هڪ ڏينهن رڙ ڪري شينهن وانگر گجي مڙس کي چيائين ته ”جيڪڏهن تون وري منهنجي ٻارن کي ماريندين ته مان گهر ڇڏي هلي وينديس ۽ وري تنهنجو منهن به نه ڏسنديس.“ مڙس کي هي ٻڌي ڏاڍي حيراني لڳي ته هيءَ ڪٺوءَ جهڙي ڳڪدام اڄ ڪيئن گجي رهي آهي! پر هن جو زال جي وفاداريءَ ۽ پيار لئي اهڙو نه وشواس هو، جو هو

تنهنجي پرواھ نہ ڪندا. اھا تہ تنهنجي خوش قسمتي چئجي جي هو تنهنجي چوڻ ۾ بہ رهيا.

هن جواب ڏنو "مون سمورو آڳو پيڇو ڳڻيو آهي ۽ ان ڪري جيڪو نقصان سهڻو پوندو، انجو اندازو لڳايو اٿم. پر اوهانکي ڪهڙي ڪل تہ مان ڪيس ڪيئن ڏڪاريان ٿي. مان بلڪل مجبور ٿي پيئي آهيان."

مان اُتان اُٿي هليس پر دل تي اهو سخت بوجهہ رهيو تہ مان اهڙي هڪ بدنصيب استريءَ جي منهن چڙهيو هوس جنهنکي لوڪ مريادا خواهہ پنهنجي سک جو ويچار نہ هو. هن اهو نٿي سمجهيو تہ چڱي ڀلي ميلاپ وارو گهر ڪيئن نہ ماءُ پيءُ ۽ ٻارن جي رکشا ڪندو آهي. هن پنهنجي وهنوار سان گهر جو اهو نقصان ڪيو، مونکي ڊپ هو. هنجي گهر ٽوڙڻ سان سندس ۽ ٻارن جي زندگي بہ ذليل ٿي پيئي.

هڪ دفعي هڪ شخص مونکي خط ذريعي عرض ڪيو تہ مان سندس ڌيءَ کي اعليٰ تعليم حاصل ڪرڻ لاءِ رضامند ڪريان ۽ هو ان لاءِ مون وٽ ڏهہ هزار روپيہ رکڻ لاءِ تيار هو. مونکي خط پڙهي ڏاڍي حيرائي لڳي. مان خوشيءَ سان اها خوشخبري ڇوڪريءَ جي ماءُ کي ٻڌائي جا پنهنجي ڌيءَ کي ڪاليج ۾ داخل ڪرڻ لاءِ وٺي آئي هئي. خط ٻڌائي ٿي ڪيس ٻاهہ ولي وئي چيائين "هي تہ ڏهہ هزار روپيہ آهن پر سموري ملڪيت ڏئي تہ بہ مان اُنکي ڇڏينديس ڪين. مان تہ اُئين چاهينديس تہ منهنجي ڌيءَ اُهيءَ ڪان مري وڃي تہ چڱو، جو هوءَ پنهنجي پيءُ اڳيان مدد لاءِ هٿ ٽڏهري."

مون ٻنهي ماءُ پيءُ جا خيال سندن ٻچڙيءَ کي ٻڌايا. هن ڇوڪريءَ جواب ڏنو "منهنجي ماءُ جيڪي چوي ٿي، سو برابر آهي. مان اُن سان ٿي شامل راءِ آهيان." ۽ هن پنهنجي ماءُ جو ٿي ساٿ ڏنو.

١٦

نيچ نفرت

وواهمت جيئڻ ۾ هڪ ٻئي لاءِ نفرت هئڻ به گهاتڪ آهي.

هڪ سنڌر استري، جنهن کي ٽي چار ٻار هئا. هڪ ڏينهن مون سان گڏجڻ آئي. ڳالهين ڪندي ڪانئس پڇيم ته ”سندس پتي ڪٿي آهي؟“ هن ٿهه پوءِ جواب ڏنو ته ”اسين ٻئي هڪ ٻئي کان ڌار رهندا آهيون ۽ شايد هميشه لاءِ ڌار رهنداسين.“ مون کي سخت حيراني لڳي ۽ کيس چيم ”اوهان جهڙو سمجهو ۽ پڙهيل پتي پتنيءَ ۾ اها بيماري ڪيئن پيئي جو هڪ ٻئي کان ڌار ٿيا آهيو؟“

ڪجهه وقت بعد وري پڇيومانس ته ”سندس ٻار ڪٿي آهن؟“ هن جواب ڏنو ته ”ٻار ساڻس گڏ رهندا آهن. هو پيءُ وٽ وڃڻ پسند نٿا ڪن.“ مون کيس چيو ته ”هو ته چڱو خاصو تندرست، قداور جوان ۽ پڙهيل لکيل مرد آهي ۽ تون اُن کان الڳ رهڻ ڪيئن ٿي برداشت ڪري سگهين؟“

هن جواب ڏنو ”مون کيس اِنڪري ڇڏيو جو مان ڪانئس نفرت ٿي ڪريان. هو ته ٻار ٻار وري پرچائڻ جي ڪوشش ڪري ٿو، پر مان کيس ڏسڻ به نٿي چاهيان.“ مان دنگ رهجي ويس ۽ حيران ٿي پڇيومانس ”جيئن ته تون پنهنجي پتيءَ کي ڌڪارڻ ۾ پڙ ٿي وئي آهين، تون پنهنجي پتيءَ کي ڌڪارڻ ڪارڻ سندس طاقت ۽ عزت جي سهاري کان به ٻارڻ کي وانجهي ويٺي آهين. انهيءَ جو نتيجو ته ڏاڍو اُگرو نڪرندو. تون ته مصيبت ڳهي رهي آهين! تون ٻارن کي پنهنجي پيءُ جي عزت واري ناماچار کان وانجهي، ٻارڻ هڪ ڇڏيل پتنيءَ واري جيئڻ رهندي، پنهنجي ٻارن کي سندن پيءُ جي طاقت جو ڪو به فائدو حاصل ڪرڻ نه ڏيندين ۽ هن لاءِ پنهنجي سنهڻ ۾ به ڪو اخلاقي پوڙ نه رهندو. هو توکان ڌڪجندا ڪوله،

هڪ زال ۾ ليڪچ نفرت ڪيترو گهر ڪري ٿي وڃي، اُن جو پتو هيٺ اڪيل سوال جواب مان پئجي سگهندو جو هڪ طلاق مليل زال ۽ هڪ سڌارڪ جي وچ ۾ ٿيو.

سڌارڪ:- ديوي جي! جيڪڏهن تنهنجو پتي توکان معافي وٺي ته ڇا تون کيس معاف ڪندينءَ ۽ گهر هلي ويندينءَ؟

زال:- هو هزار وار منهنجي پيرن تي سر گسائي، سجدو ڪندي ڪندي سندس گوڏا گسي وڃن ته به مان کيس معهن نه ڏينديس. مان ته هنئي نڪاريان ٿي، نڪاريان!

سڌارڪ:- سمجهه ته تنهنجو پتي اڄ تحصيدار ٿي ٿو وڃي ۽ هو اُن حيثيت ۾ توکي چوي ٿو. تون ساڻس گڏ رهه ته به ڇا تون ساڻس گڏ نه ويندينءَ؟

زال:- هو تحصيلدار ڇو، ڪٿي اسان جي ضلعي جو ڊپٽي ڪمشنر ٿئي ته به مان ونس وڃڻ لاءِ تيار نه آهيان.

سڌارڪ:- جيڪڏهن هو پنهنجي جيئن سماج جي ڀلي لاءِ قربان ڪري ته سندس ديش سيوا جو خيال رکي به ساڻس تعلق نه رکندينءَ؟

زال:- هو ڪٿي اوتار ٿي وڃي ته به ساڻس ڪو تعلق نه رکنديس.

اهڙو ضد آهي اُنهن ماڻهن جو جي هڪ ٻئي کان نفرت ڪن ٿا. اُنهن کي ڪو به خيال آڙي ٿو. هو پنهنجي سائين جي گڻن کي ته ڏسي ئي نٿا سگهن. اُنهن کي جيئن سائي ڪيترو به ڪٿي سمجهائي ته به ڪو به اثر نٿو ٿئي.

هڪ ٻيو مثال وٺو. هڪ نوجوان جوڙي جي شادي ٿي. هو ڏاڍو خوش رهندا هئا. ٻه ٽي سال سک سان گذاريا. هنن کي هڪ ٻار به ٿيو ۽ ڪجهه وقت بعد ٻار گذاري ويو. پوءِ کي ڇا ٿي ويو سا خبر ڪانهي پر ٻئي اچانڪ ڌار ٿي ويا. مڙس تي زال جي ولجوءَ ۽ ووڙي جو ڏاڍو گهرو اثر

اِها لهج نفرت بري بلا آهي، جا چڱن ڀلن گهرن کي به تباه ڪيو ڇڏي.

هڪ چڱي خاندان جي نوجوان ڪنهن ٻئي چڱي خاندان مان شادي ڪئي. اُنهن کي ٻه ٻار ٿيا. اوچتو سندس قسمت ۾ ڦيرو آيو ۽ اُن خوش قسمت ڪٽنب تي مصيبت جا ڪارا ڪڪر ڇانئجي ويا. اُنهن جي زندگيءَ جو جهاز راجنيتيءَ جي خطرناڪ ڇپن سان ٽڪرائجي چُور چُور ٿي ويو. راجنيتي جماڙ جو وقت هو ۽ ٻنهي پتي پتنيءَ اُن راجنيتي ڪيتر جي ڪمل ۾ الڳ الڳ اُميدوارن کي ووٽ ڏنا. بس معاملو مٿي ويو. هڪ ٻئي کان نفرت ڪرڻ لڳا. آخر پتنيءَ سمجهيو ۽ هن پنهنجي پتيءَ کان معافي ورتي. پر مرد جي دل ۾ سخت ڪٺور ٿئجي ويو هو. هن هڪ نه مڃي. ڪيترن دوستن وچ ۾ پئي معاملي نبيرڻ جي ڪوشش ڪئي، پر ناه ڪين ٿي ڪين ٿيو.

هي جوان ٻاهر ولايت ويو. جڏهن ولايت مان آيو، تڏهن سندس زال ٻين سان گڏ ڪيس واڌائي ڏيڻ وئي، پر هن اُن جو ڪوبه آدرڀاءُ نه ڪيو، بلڪ سندس بي عزتي ڪئي. ويچاري ٻين جي سامهون هيءَ بي عزتي سهي ڪين سگهي. هوءَ نااميد ٿي ٽٽل دل سان واپس آئي.

اهڙيءَ طرح ڪيترن نه هڪ سٺو سهڻو گهر پتي پتنيءَ خواهه ٻارن لاءِ دوزخ برابر ٿي پيو. ٻئڙ ۾ آيو نه ٻارن مان هڪ تي پنهنجي پيءُ ماءُ جي جدا جدا رهڻ جو ڏاڍو برو اثر پيو ۽ پنهنجي تندرستي کوهي ويٺو. مون وٽ ٻيا گهڻائي مثال آهن نه ڪيئن اهڙي نفرت ڪيترن وواهت جوڙن جي جيون برباد ڪري ڇڏي. گهرن جي ستياناس ڪري ڇڏي. هتي وواهت جوڙن کي اِها خبر نه آهي ته شاديءَ بعد زال ۽ مڙس تي ڪافي جوابداري پوي ٿي. هر هڪ ٻئي ڏانهن به جوابدار آهن ته ٻارن ڏانهن به.

ٻڍيل جوان سان مڱڻو ٿيو. انهن ٻنهي جي شادي به چڱي شان مان سان ٿي گذري. سوين جوڙا انهن سان ريس ڪرڻ لڳا. ڪيترن ڇوڪرين جي مائٽن ڪيو ڪلاڪو ڇنو نه اهڙي ڏام ڏوم سان هنن ڪو به مڱڻو ۽ شادي اڳ ڪڏهن نه ڏٺو هو. شل سندن ڏيٽرن جو مڱڻو ۽ شادي به اهڙي ڏام ڏوم سان ٿئي ۽ ڪنهن به کي اهڙو گهر ور ملي.

هيءُ جوڙو جهڙو هو ٻڍهل تهڙوئي وري هو سندر. انهن لاءِ دنيا ۾ جيڪي به سک ٺاٺهو سوچي سگهجي ٿو، سي سڀ موجود هئا. شاديءَ بعد جڏهن ڇوڪري پيڪي آئي ته هر ڪنهن اهو سوچيو ته جڏهن هوءَ وري ساهري ويندي ته ڏاڍي ڏام ڏوم سان ويندي ۽ چڱا جشن ٿيندا. پر ڪيترا ڏينهن گذري ويا ته هن ڇوڪريءَ کي ساهرن مان ڪو به وٺڻ ڪين آيو. هر ڪو انتظار، اداسائيءَ ۽ نهايت فڪر ۾ پئجي سوچيندو رهيو ته آخر ماجرا ڇا آهي. جيتوڻيڪ زال مڙس کي ڏاڍو پيار ڪندي هئي، پر عجب معاملو اهو هو جو هو مڙس قانوني طور زال کان ٻلو آجا ڪرڻ جي ويچار ۾ هو. ڇوڪريءَ خواه سندس مائٽن لي جڻ ٻجائي ڪري پيئي. ڇوڪري سندر، ٻڍهل ۽ سڀ ڳڻ رکندي به مڙس جي نفرت جو شڪار ٿي ساري عمر دکي گذارڻ لڳي.

ڪيترين شادين ته اهڙيءَ بربادي کان، ٻارن ٿيڻ ٿي ٻچي پون ٿيون. جن جوڙن کي اجا اولاد نه آهي، انهيءَ وواهت جيون ۾ ڪافي خطرو رهي ٿو. ٻار ته زال مڙس جي وچ ۾ دائما پيار جي قائم رکڻ جو ساڌن آهن. انڪري جيڪي زال مڙس شروع کان ٻارن جي پيدا ٿيڻ کي روڪڻ لاءِ هٿرادو رستا اختيار ڪن ٿا، اهي پنهنجي گرهست آشرم ۾ وواهت جيون کي اشانت ڪرڻ جو جوکم سر تي کڻن ٿا.

ٿيو. هن زال کي ڪيترن دوستن ۽ مٽن مائٽن ڏوارن چوايو ۽ هيڪڙي خواهه سندس مائٽن کي منٿون ڪيون ته هن ڪين مڃيو. زال جي اهڙي روش کي ڏسي لاچار ڪجهه وقت بعد هن جوان ٻي شادي ڪئي. اهو جوان ٻي شاديءَ کان ٻن سالن بعد گونگي گذريو. هن ٻهراڻه زال کي وساريو ڪونه هو. هن پنهنجو پيار ۽ سنيهه مٽ ويچار دوستن ذريعي ٻهراڻ زال کي پهچايا پر اُن تي ڪو به اثر نه پيو. هن اڪيلي جيو نه مون گرهست جيون خواه اُن گهر ۾ ورتي ٻيهر ٻانڌ جو ويچار ئي لاهي ڇڏيو آهي. هوءَ مڙس کان اڪيلي رهندي هئي. اُنهيءَ نفرت جي اڳيءَ سندس ووالهست جيون جي خواهش کي جلائي خاڪ ڪري ڇڏيو هو.

هاڻي اها نفرت ڪرڻ جي ڳالهه شروع ڪيئن ٿي ٿئي؟ نولکي کان ماڻهن مان خبر پيئي ته هڪ گريجوئيٽ جوان پنهنجي هڪ چڱي گهر جي ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي. پنجاب ۾ رواج آهي ته شاديءَ بعد ڇوڪريءَ کي يڪدم ساهري گهر وٺي ويندا آهن ۽ ٻن ٽن ڏينهن بعد وري پيڪي گهر ايندي آهي ۽ ڪجهه ڏينهن اُتي رهندي آهي. اُن بعد وري ساهري ويندي آهي. پيڪا اُن وقت ڪيس چڱيون سوکڙيون پاکڙيون ڏيئي عزت سان اماڻيندا آهن.

پر هن حالت ۾ جڏهن هيءَ ڇوڪري پيڪي آئي ته ساهرن مان ورِ ڪو ڪيس وٺڻ به نه آيو. هيءَ گهٽنا لڳ ڀڳ ٣٣ سال کن اڳ ٿي هئي. ڪنهنکي به هن جي ڏار ٿيڻ جي ڪارڻ جي ڪل ڪانهي. پر هن جوان کي هن ڇوڪريءَ لاءِ سياويڪ نفرت هئي ۽ هن سمجهيو ته جيڪڏهن هو ڪيس گهر وٺي ايندو ته سندس زندگي زهر ٿي پوندي.

ٻه ٽي سال اڳ هڪ اهو واقعو منهنجي نظر مان گذريو. هڪ اوچ پڙهيل ڇوڪريءَ جو هڪ عالي خاندان جي چڱي

هن جوان مان ڪيس هڪ پٽ ڄائو. سٺو اهڙو وارث آهي جو ماڻهو ڪڏهن کائي به نه ڪڏهن وائي به. هن جوان کي ڪجهه کاڌو پيو. کاڌو اترو گهٽ نه هو جو هو پنهنجي اڳلي ڪمائيءَ مان پوري نه ڪري سگهي ها، پر هن جيئن نه سموري دولت پٽنيءَ جي نالي ڪري ڇڏي هئي، سو پٽني کي انهن پيسن مان ڪجهه قرض ڏيڻ لاءِ چيائين، پر هن پٽنيءَ کي ڪاڻ مدد ڏيڻ کان صاف انڪار ڪيو. مار ڪميت به سندس عزت گهٽجي ويئي، جا هو وري حاصل ڪري نه سگهيو. آخر ڪيس ڏيوالو ڪڍڻو پيو. ڏيوالي ڪڍڻ جي پي عزليءَ سندس حياليءَ جو الت آلدو. هو اهو ڏک سهي نه سگهيو ۽ اجل جو شڪار ٿي ويو. هن خود غرض پٽنيءَ پنهنجي پٽيءَ کي مرڻ ڏٺو، پر پيسو نه ڏنو. ان ڪانپوءِ وري هن شادي نه ڪئي، پر هميشه سڀاءِ سوارٿي رهيو.

هاڻي هيءَ استري ۽ سندس پٽ فقط ٻه ڄڻا پر هئا. وقت پئي جڏهن ڇوڪرو وڏو ٿيو نه ڪيس هن اوچي تعليم ڏني ۽ سندس پر چڱي نوڪري ڏياري. ان بعد ڪيس هڪ ڏينهن گهرائي چيائين، ”مون پنهنجو فرض پورو ڪيو آهي. هاڻي توکي مون مان وڌيڪ ڪا به آشا رکڻ نه گهرجي، نڪي آءٌ توکي ڪا به وڌيڪ مدد ڪندس، نڪي تنهن جي آمدنيءَ مان ڪجهه گهرندس ۽ نڪي توکي پنهنجي ملڪيت ملڻ جي آشا رکڻ گهرجي.“ اهڙيءَ طرح هن خود غرض عورت پنهنجي ٻن مڙسن، جن سان هن شادي ڪئي هئي، انهن کي خواه پنهنجي پٽ کي ان ملڪيت مان، جيستين پاڻ حيات هئي، ڪوبه فائدو وٺڻ نه ڏنو.

اخبار نويس لکيو ته سندس موت بعد سرڪار جيڪا موت ٽيڪس سندس مٿان مڙهي، اها خبر جي ڪيس پوي ها ته هوءَ قبر مان به اُٿڪي اٿي ها. سندس مرڻ پڄاڻا

خودغرضي

هڪ ڏينهن هڪ آمريڪن اخبار ۾ هڪ آمريڪن استريءَ جي ڪهاڻي پڙهيم. سمپادڪ اُن استريءَ کي، استري جاتيءَ ۾ نهايت نيچ ڪري لکيو. اها ڪهاڻي بمبئيءَ جي هڪ اخبار ۾ شايع ڪئي هئي. اها ڪهاڻي اُنهيءَ استريءَ جي سوارٿ کي ظاهر ڪري ٿي. هن استريءَ پنهنجي زندگيءَ ۾ اهو اُصول بڻايو هو ته ڪهڙي به رستي هوءَ جيترو پيسو ڪٺو ٿي سگهندو ڪٺو ڪندي. پر اُن لاءِ ڪهڙو به ڪڏو ڪم ڪرڻو ڇو نه پوي. هوءَ نهايت سندر هئي. سندس سندرتا تي موهت ٿي گهڻن ئي ماڻهن هن کي شاديءَ جي آڇ ڪئي. پر هن ڪنهن سان به شادي ڪرڻ نٿي چاهي ڇاڪاڻ ته ڪو به سندس ٻه مکيه شرط پورا ڪري نٿي سگهيو.

پهريون شرط هو ته هوءَ ڪنهن لکپتيءَ سان شادي ڪندي. ٻيو شرط هو ته اهو لکپتي شاديءَ وقت پنهنجي سموري ملڪيت سندس نالي ڪندو. شرطن جي پوراڻيءَ لاءِ هن هڪ ٨٠ ورهين جي مرد سان شادي ڪئي. هن پنهنجي سموري ملڪيت هن سهڻي خودغرض عورت کي ڏيئي ڇڏي. سال پڻ بعد اهو پيرسن گذاري ويو. ان بعد هن هڪ ٻئي پوڙهي سان، جنهنجي عمر ٧٠ ورهيه هئي، اُن سان شادي ڪئي. اُن به پنهنجي لکن جي ملڪيت سندس نالي ڪري ڇڏي. اهو به جلد گذاري ويو. هنجي گذاري وڃڻ بعد هن وري هڪ نوجوان سان شادي ڪرڻ جو ويچار ڪيو. هو جوان ستوڙي هو. هن به پنهنجي سموري دولت هنجي نالي ڪري ڇڏي ۽ انجام موجب جيڪي سٺي مان فائدو ٿيندو هوس، سو سڀ پنهنجي پتنيءَ جي حوالي ڪندو هو.

ماءُ پيءُ جي دلين مان اها آهه زاري نڪتي ته "نياڻين جو شل جنم نه ٿئي. جڏهن ڪنهن گهر ۾ انهن جو جنم ٿو ٿئي ته سندن لئه اهڙي ٻري نه ٿئي، جو هڙن دشمن ڏيئي وارن ماڻهن جي پياري ٻون."

بنگال جي ونچاري سنيهلتا پنهنجو آپگهات ڪري زندگي ختم ڪئي. سندس مائٽ غريب هئا ۽ هن کين ڪيئي دفعا چوندو ٻڌو ته هو بلڪل غريب هئا. نه ڪي ڏاجي ڏيڻ لاءِ وٽن ڪجهه هو نڪي ڪا ملڪيت ئي وٽن هئي، جا گروي رکي سندس اڪناءُ ڪري سگهن. هن ڏٺو ته هوءَ ئي مائٽن جي ڏک جو ڪارڻ هئي، انڪري هن انهجي ڏک مٽائڻ جو اهو ئي رستو ڏٺو ته هوءَ پنهنجو آپگهات ڪري.

مان هڪ امير ماڻهوءَ سان گڏ هئس. کيس چار يا پنج ڌيئر هيون. هوءَ سڀهجي ڪاليج ۾ پڙهنديون هيون ۽ مان ڇوڪرين کي پڙهائڻ ۾ چاهه وٺندو هوس. ليڪ سمت هڪدم پنهنجي ڌيئرن کي ڪاليج مان ڪڍائي ورتو. مون کي ڏاڍو ڏک ٿيو ۽ مان سيٺ سان گڏ هئس. هن ويچاري ڏکي دل سان چيو "دوست توکي خبر آهي ته ڪنهن به رواجي ڪارڻ ڪري مان پنهنجي ڌيئرن کي ڪاليج جي تعليم حاصل ڪرڻ کان محروم نه ڪريان ها. پر ڪارڻ اهو آهي ته مان هيئر شاهوڪار ماڻهو ٿي ويو آهيان ۽ هر هڪ ٿيڻ واري ور جون اکيون منهن جي ملڪيت ۾ آهن. جڏهن مان پنهنجي ٿيڻ وارن ناٺين کي، جيڪي هو گهرن، سو ڏيان نه، مان پنهنجي ڌين لاءِ ورلي ئي غريبيءَ کان سواءِ ڪجهه به چونڊي نه سگهندس. ڏاجي بعد به هو مون کان ڪافي چڪ ڪندا رهندا. جيڪي هو گهرن ٿا اوترو مان ڏيئي نه سگهندس. ان ڪري رواجي گهرن مان ڇوڪرا ڪڍندس. اهڙا ڇوڪرا وري بي. اي. ۽ ايم. اي. پاس ڪيل ڇوڪرين وٽڻ لاءِ تيار نه آهن. ڪي بي. اي ۽

سندس وارث فقط اهو هڪ پٽ هو، جنهنکي هن جنم ڏنو هو. سندس پٽ نوڪري ڇڏي، عيش آرام جي زندگي گهارڻ شروع ڪئي. جيڪي ماڻهو پيسو ڪٺو ڪن ٿا، سي اهو نٿا سوچين ته پيو ساڻ نه کڻي ڪين ويندا، پر ان جي واسطا ممتا موه ۾ برباد ٿي اوس پاڻ سان کڻي ٿا وڃن.

هيءُ نه هڪ لالچي استريءَ جو مثال هو. هندستان ۾ ڪيترا ماڻهو لالچي پيا آهن. هنن ۾ ڏاجي حاصل ڪرڻ جي ڏاڍي هٻڇ آهي. ان ڪارڻ ڪيترا ماڻهو نهايت وحشانه طريقا به استعمال ڪندا آهن.

ملتان جي ڳالهه آهي. هڪ سس ۽ پٽ گڏجي هڪ نوجوان ڇوڪريءَ جا ان استريءَ جي پٽ سان پرڻيل هئي، لهڻجو خون ڪيو. هنن هن ڇوڪريءَ کي بار بار مجبور ڪيو ته هوءَ پنهنجي شاهوڪار ماڻٽن کان ڪجهه هزار وٺي اچي ته سندس مڙس ولايت ۾ وڪالت پڙهي اچي. ڪيترائي دفعا هن ڇوڪريءَ ماڻٽن کي مجبور ڪري به سندن گهر ڀوري ڪئي هئي. هن دفعي هن ڏنو ته سندس مڙس ۽ سس حد کان ٻاهر لالچ ڪري جيڪا گهر ڪن ٿا، سا پوري ڪرڻ سندس ماڻٽن جي وس کان ٻاهر آهي. ان ڪري هن ان کان صاف انڪار ڪيو. ماءُ پٽ آپي کان ٻاهر نڪري ويا ۽ سندس پٽيءَ ۽ سس کيس مارڻ شروع ڪيو ته هوءَ مجبور ٿي سندن ڳالهه مڃي. هن وچاريءَ ايڏا گهٽوئي راسو ۽ رڙيون ڪيون پر هنن ڪاسائن کي هنجي حال تي ديا نه آئي. آخر کيس ايترو ماريائون جو ڇوڪري مري وئي. هنن پاڻ کي بچائڻ لاءِ، جيئن ڪا به ثابتي نه ملي، ڇوڪريءَ جو سندس ماڻٽن جي پهچڻ کان اڳ ئي اگني سنسڪار ڪري ڇڏيو.

ماڻٽن آخر انهن تي مقدمو داخل ڪيو جو هنن کٽيو ۽ انهن تي ڪافي ڳرو ڏنڊ پيو. پر ماڻٽن ته ڌيءَ وڃائي. هزارن

اهي حقيقتون معلوم ڪري وڪيل دهليءَ آيو ۽ هن جوان جيڪي چيو ٿي، سو اُن ڪان لڪائي ورتائين. پوءِ نہ ڪورٽ ۾ فرياد ڪري ڪيس جهڙي سزا جي لائق هو، تهڙي ڏيارائين.

جن ويچارن سان هن شادي ڪئي هئي، اُنهن جڏهن هي حال ٻڌو تہ اُنهن جي اندر مان درد ڀري چلاهٽ نڪتي، پر هاڻي هو ڇا ٿي ڪري سگهيون.

سگهي لالچ هن جوان جي وواهت جيون خواه اُنهن ابلائن جي جيون، جن سان هن هڪ نہ ٻئي بهاني شادي ڪئي هئي، برباد ڪري ڇڏي. لالچ هڪ ڀوت آهي. ان مان ڪنهن جو ڀلو نہ ٿئي ٿو. هيءَ اُهڙي بہ برائي ٿي ڪري تہ ٻين کي بہ نقصان ٿي پهچائي.

هڪ ڇوڪريءَ لاءِ ڪنهن ٻڌايو تہ وواهت جيون جي اهڙي هڪ ڪنور واقعي سبب هنکي اهڙو تہ صدمو پهتو آهي، جو هوءَ شادي ڪرڻ جو ويچار ئي لاهي ويٺي آهي.

هيءَ ڇوڪري ڪنهن نوجوان کي پيار ڪندي هئي، جنهن هن سان انجام ڪيو هو تہ هو ساڻس شادي ڪندو ۽ ڪنهن بہ ٿي پوي تہ هو ٻيءَ ڪنهن سان بہ شادي نہ ڪندو.

ڇوڪريءَ بي. اي پاس ڪئي. هن اُميد رکي تہ نوجوان هن سان شادي ڪندو. هن مائٽن سان سموري ڳالهہ ڪئي ۽ ڪين چيو تہ هوءَ ان ڇوڪري سان شادي ڪندي ۽ ٻئي ڪنهن سان بہ ڪين ڪندي، ۽ هو ڇوڪري جي مائٽن کي مائٽي آڇين.

هنکي ڏاڍو ڏک ٿيو جڏهن ڪيس اهو معلوم ٿيو تہ ڇوڪري جي مائٽن هن آڇ جي ڪا بہ پرواهہ يا مان نہ ڪيو. ڇوڪريءَ جي مائٽن ڇوڪري جي مائٽن کي چيو تہ هن شاديءَ جو فيصلو تہ ڇوڪري ڇوڪريءَ اڳ ئي طئہ ڪري ڇڏيو هو ۽ هنن کي تہ فقط جوڙي کي آسيس ڏيڻي هئي. ڇوڪري جي

اهم اي پڙهيل ڇوڪريون لاءِ اهڙن ڇوڪرن سان شادي ڪرڻ پسند ڪندا هون. ان ڪري مون پنهنجي ڌيئرن کي ڪاليج مان اٿاري ڇڏيو آهي."

آخر ۾ چيائين "اسان جي سماج جا ليڊر ئي اهڙا ڪڏا آهن جي غريب ڇوڪرين خواه غريب مائٽن جي جان وٺيو ڇڏين. هندو سماج نه پنهنجي پاڻ ناهيل اهڙن ڪڏن رسمن ۽ رواجن جي ڪري درد ۾ ڏکي ٿي رهي آهي."

دهليءَ ۾ هڪ عجيب واقع ٿيو. هڪ نوجوان، جو بي. اي پاس ڪيل هو ۽ شادي ڪيل هو، نوڪريءَ سانگي دهليءَ آيو. هن کي نوڪري ملي ۽ گهوٽ ڇڏي آئي اچي رهيو. هن کي اهو اچي خيال ويٺو ته هو شاهوڪار ماڻهن سان ملي مالتي جون ڳالهيون ڪري چڱي ڏاج ڏيڻ سان وري شادي ڪري. هن ڪوشش ڪئي ۽ هڪ چڱي گهر مان شادي ڪئي. هن جي پهرين زال کي اها خبر ڪانه پيئي ته هوءَ دهليءَ ۾ ٻي شادي ڪري رهيو آهي ۽ نڪي ٻيءَ زال کي خبر پيئي ته هو پهرين شادي ڪيل آهي.

هن جوان وري ٽين شادي ڪئي ۽ ڏاجو ورتو. هيءَ ڇوڪري به پنهنجي پهرين ان شادين کان غير واقف هئي. هن وري هڪ ٻي شادي ڪرڻ جو ويچار ڪيو. وچوارن کي هن ٻڌايو ته هو تمام چڱي عهدي تي آل انڊيا سروس ۾ هو ۽ شادي ڪرڻ جو ويچار ڪري رهيو هو. ڪو چڱو گهر ملي ته کيس ٻڌائن.

هڪ وڪيل پنهنجي ڌيءَ جي مڱڻي ڪرڻ لاءِ هن سان گڏيو ۽ هن جو سمورو حال احوال ورتو. هن کي ٻڌائڻ بعد سندس گهوٽ هليو ويو. جڏهن سندس مائٽن ۽ دوستن سان گڏيو ته کيس خبر پيئي ته هيءَ اڳيئي شادي ڪيل آهي ۽ ٽن ٻارن جو پيءُ به آهي. کيس وڏو عهدو نه ڪين هو، پر ٦٠ روپين وارو هڪ رواجي نوڪر هو.

پورڙائي

سڪول ۾ پڙهندي مون کي هڪ عجيب واقع ڏسڻ جو موقعو مليو. هڪ ڇوڪرو جو مون کان ٧-٨ سال وڏو هو، سو پنهنجو ورنيڪيولر فائينل جو امتحان پاس ڪري انگريزي درجن ۾ داخل ٿيو. شايد مان ان سال ڇائون هوس، جڏهن هي انگريزي پڙهڻ ويٺو هو. هُو مئٽرڪ ۾ آيو ته مان اچي گڏيو ساٿس. هو البت سست هو ۽ هر هڪ جماعت ۾ ٻه سال وٺندو هو ۽ ان ڪارڻ سندس مون کان ايتري وڏي هئڻ جي باوجود به مان اچي ساڻس گڏيس. هنجو پڙهڻ جو حال ته ڏسي ڪيس مئٽرڪ ۾ ئي پڙهائي ڇڏڻي پيئي، پر جيون جو سفر به ته اهڙي ناڪامياب لاءِ آسان نه آهي. نوڪريءَ ۾ به هي ايترو ڪامياب نه ٿيو.

هو ١٥-٢٠ روپيه مهيني ۾ ڪمائيندو هو. پر عجب لڳم جڏهن اهو معلوم ٿيو ته هن هڪ بيٺل گهر جي ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي آهي. مولکي اها خبر هئي ته هن ڇوڪريءَ لاءِ چڱن گهرن پنهنجي چڱي نوڪريءَ وارن ڇوڪرن جي آڇ ڪئي هئي. ڪارڻ اهو هو ته ڇوڪري وڏي ملڪيت جي مالڪ ٿيڻي هئي.

ههڙي بيٺل گهر جي ڇوڪريءَ اهڙي ناڪامياب ماڻهوءَ سان شادي ڪيئن ڪئي، اها هڪ حيرانيءَ جي ڳالهه هئي. مان ڪاليج مان گهر آيس ۽ انهيءَ جي باچ ڪيم ته اها شادي ڪيئن ٿي. معلوم ٿيو ته پورڙائي به ڪيئن نه ڪيترن ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين جي زندگي برباد ڪيو ڇڏي. هن ناأميد ڇوڪري جي ماءُ پيءُ به وچوارن کي ڪافي ڪارايو پيارڻ ۽ ڪوشش ڪئي ته هن بيٺل گهر جي ڇوڪريءَ سان هنجي پٽ جي

پيءُ ڳرجي ٿو ”اسان جي ڪٽنب ۾ مالڪيءَ جو فيصلو ماءُ پيءُ ڪندا آهن ۽ نه ڇوڪرا يا ڇوڪريون.“ اُترو ڇڏي هن ڇوڪري ڏانهن اشارو ڪري ڪهن ٿو ته وڃي ٻه هن کان پڇن. ڇوڪريءَ جي مائٽن ڇوڪري کان پڇيو. تنهن تي هن جواب ڏنو ته ”منهنجي مڱڻي ڪرڻ لاءِ ماءُ پيءُ کي ئي سمورو اڌڪار آهي. منهنجو نه ڪوبه وس ڪونهي. هنن کي جيڪي وڻندو، سو ڪندا.“

ڇوڪريءَ کي جڏهن هيءَ خبر پئي ته دلگير رهجي وئي. هن جو هن ڇوڪري سان شاديءَ جا سونهري سپنا ٿي ڏٺا، تن تي پاڻي ڦري ويو. هن اهو معلوم ڪيو ته ان سموري ڳالهه جو ڪارڻ مائٽن جي ڏاجي جي لالچ آهي ۽ ڏيتي ليتيءَ جي بري رواج ئي هنجي زندگي زهر ڪئي آهي. هن ڇوڪر هڪ شاهوڪار ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي، جتان ڪيس چڱو ڏاجو مليو.

هن حقيقت سندس آشا مٽيءَ ۾ ملائي ڇڏي. سندس سونهري سپنا ۽ آئينده جي جيون جا وچار سڀ هوائي محل وانگر پٽ ڪري پيا.

هيءَ نراس ٿيل ڇوڪري پنهنجي ناڪاميابيءَ سبب ان نتيجي تي پهتي ته سکي ۽ واهت جيون لاءِ پئسو ئي سڀڪجهه آهي. ان ڳالهه ۾ ڇوڪري سراسر غلط هئي. اهو برابر آهي ته ماءُ پيءُ يا ڇوڪري جي لالچ ڪري هنجي شادي ڪين ٿي سگهي. لالچ ماڻهوءَ کي پنهنجي واعدي کان ڦرائي ڇڏي ٿي، پر لالچ واهت جيون جي خوشيءَ جو آڌار ڪونه آهي.

زندگيءَ جي سک لاءِ نه سالوڪ جيون جي ضرورت آهي جو ڏک کي ٻه سک ۾ بدلي سگهي ٿو.

نه هو پيسو جام ڪمائي آيو آهي. مائٽن واري مائي هٺوڙ وئي. حقيقت ۾ نه هن ماڻهوءَ ڪجهه به ناڻو ڪين آندو هو. پر هن چالاڪيءَ سان ڪجهه چانديءَ جا ٻرتن ۽ گهڻون وغيره گهر ۾ پکيڙي ڇڏيون هيون ۽ گهڻون کي ٻرتن ۾ وجهي رکيون هيون. وچاري عورت جڏهن ڏٺو ته ٻرتن ۾ هيٺين سون جون گهڻون پيون آهن ته هن کي ڇپائڻ ته پيسا نه سنڀالي رکي ۽ هيٺين پرواهي نه ڪري. هن جواب ۾ چيس "اڪيلو آهيان. مون کي گهر ۾ ڪم آهي جو پيسو ڏوڪڙ سنڀالي رکي. اڪيلو مرد ماڻهو گهر ڪيئن سنڀالي سگهندو."

بس! هيءَ خبر آگ وانگر ڦهلجي وئي. هڪ ٻئي پٺيان مائٽون اچڻ لڳيون. آخر هيءَ سنڌڙي به آچي وئي ۽ هفتي اندر هنجي شادي به ٿي وئي. هن ماڻهوءَ جيڪو ڪوڙ جو پانڌو ٺاهيو هو، سو هاڻي ڊهڻ لڳو. جيڪي هن کي ڏاجي ۾ ناڻو مليو، سو جڏهن خرچ ڪري چڪو ته پنهنجي سچي حالت ظاهر ڪرڻ لڳو ۽ زال کي حقيقت ٻڌايائين. چونڪ ته هن ٺڳي واري جو ڪم شروع ڪيو. ڪجهه وقت بعد ڪيس هڪ ٻار ٿيو ۽ ٻار به جلد ٿي گذاري ويو ۽ پنهنجي زال ۽ ٻار لاءِ غريبي ۽ مصيبت ڇڏي ويو.

اهڙيون مصيبتون ڪيتريون ايندريون رهن ٿيون، پر اهي سڀ ٻالي ڀولي هئڻ سبب ماڻهوءَ کي ڀوڳڻيون پون ٿيون.

مٿي مائٽيءَ جي ڳالهين ۾ نه اها پورڙائي ڏاڍو ٿي رلائي. ڪيترا نوجوان اهڙي طرح دوکيبازي ڪري ڪيترين شاديون ڪري سگهيا آهن. هنن ٻار کي عمر شادي شده ٻڌائي پڻ لڙد وش ڇوڪرن کي ڦاسلايو آهي. هڪ ٻيءَ پنهنجي ٻي. اي پاس ڪيل ڇوڪريءَ کي مهنجي ڪاليج ۾ ايم. اي ۾ داخل ڪرائڻ لاءِ ولي آيو. مون فقط ڪالٽس پڇيو "جڏهن ٻرهانجي ڌيءَ ناز و شادي ڪئي آهي ۽ هوءِ ڇڳيءَ طرح وواهت جهڙن

شادي ٿي. هن وچارن اهو ظاهر ڪيو تہ نوجوان تمام هوشيار ڪاليج جو وديارٿي هو. هن کي سوا سؤ روپين واري نوڪريءَ جي بہ آڇ ٿي هئي، پر هن انڪار ڪيو، جو ڪنهن وڏاڪ پڙهڻ جو ويچار آهي.

ڇوڪريءَ جا ماءُ پيءُ هن ڏوڪيبازيءَ جو شڪار ٿي ويا ۽ مائٽ ٿي. جڏهن شادي ٿي تہ ڪن خبر پيئي تہ ڇوڪرو تہ مئٽرڪ بہ پاس ڪيل نہ آهي ۽ هو تہ فقط ١٥ روپيہ ماهوار مس ڪمائيندو آهي. مائٽن لاچار قسمت جو رانگ سمجهي چپ ڪٽي ڪئي.

مان اهڙيءَ واقع کي ڪوشش ڪري بہ وساري نہ سگهيو آهيان تہ وسوڙائي ڪيئن نہ سمجهدار ماءُ پيءُ کي بہ خوفناڪ مصيبتن ۾ ڌڪي ڇڏي ٿي. مون کي اها بہ خبر آهي تہ هو پيءُ شادي ڪري سکي رهي نہ سگهيا ۽ انکي ڪو ٻار ٿي نہين.

هڪ ٻيو بہ اهڙو پوزائيءَ جو مثال ڏيان. سڪول جي وقت مان هڪ ڏيهن گهٽيءَ ۾ رالد ڪري رهيو هوس تہ مون هڪ نهايت سندر ۽ شخصيت واري، پر ڏاڍي غريب استري گهٽيءَ ۾ ايندي ڏٺي. اهڙي سندر استريءَ کي اهڙي غريب گهر ۾ رهندو ڏسي حيراني لڳم. پنهنجي سائيءَ کان پڇيم تہ هوءَ ڪير هئي؟ تہ هن چيو "نوڪي وڃاريءَ جي حالت جي خبر ڪانهي! هوءَ تنهنجي هم ڪلاسيءَ جي ماءُ آهي." وري پڇيومانس تہ هوءَ اهڙي جهوپڙيءَ ۾ ڇو ٿي رهي ۽ اهڙي نرڌنتا جي جيون ڪيئن ٿي ڪاٽي. هن چيو تہ اها استري تہ ڪنهن شاهوڪار گهر ۾ وڃي راڻي ٿئي ها پر هيءَ اهڙين حالتن جو شڪار ٿي وئي، جن لاءِ هيجو ڪوبہ وس نہ هليو. هن پوءِ درد ڀري ڪهاڻي وستار پوروڪ سنائي: "هن پاسي جو هڪ ماڻهو پڌارا مان آيو هو ۽ هن مشهور ڪيو

ناس ڪيو آهي.

هڪ نوجوان، هڪڙي نهايت ئي سندر ڇوڪريءَ کي پنهنجي ٻي زال ڪري گهر وٺي آيو. سندس پهرين زال مري ويئي هئي. هو انهيءَ زال کي ڏاڍو پيار ڪندو هو. ٻار ٻاڙيوارا هئڻ جي سکي جيوڻ رهڻ برداشت ڪري نه سگهيا. آخر هنن هڪ رٿ رٿي ۽ هن انهيءَ زال کي سندس پتيءَ خلاف آڏيون اُٿيون ڳالهيون ٻڌائي سندس من خراب ڪرڻ لڳا. جڏهن هو هن کي ڪي به زيور پائڻ لاءِ ڏيندو هو ته هو چوندا هون هيون "هي زيور هنجي پهرين زال کي پاتل هئا. مرڻ وقت سندس نڪ مان، ڪن مان ۽ ٻانهن مان لاٿا هئائون. هي ته مرديءَ کي پاتل هئا." جڏهن هي جوان زال کي چڱا ڪپڙا پائڻ لاءِ وٺي ڏيندو هو ته هو چوندا هئس، "اهي ئي ڪپڙا تنهنجي پهرينءَ زال کي پاتل هئا. هوءَ ڏڻ وار ئي اهئي ڪپڙا پائيندي هئي."

اهڙيون ڪيتريون بيهوديون ڳالهيون جن ڪري هن زال کي اعتبار نه ڪرڻ ڪيندو هو، سي هوءَ وسهي ويئي. نتيجو اهو نڪتو جو هنجي دل ۾ ڪتر پوڻ لڳو. هنن جو هڪ پتيءَ سان وفادار رهڻ جو انجام ڪيو هو، سي هميشه بي-دليا رهڻ لڳا. هيءَ ويچاري جوانيءَ ۾ ئي گذاري ويئي ۽ مرد ويچارو به نهايت دکي ۽ دل شڪن رهڻ لڳو.

پورڙائي ۽ بي اعتباري پتي ڳڏ وڳڏ رهن ٿا. اهي ته هڪ ٻئي جا سائي آهن.

مون کي هڪ شادي ڪيل استريءَ جي ڄاڻ آهي. هن جو مڙس ۾ پورن وشواس هو. هو جڏهن هنکي گهر وٺي آيو ته هوءَ پاڙيوارن وٽ گڏجڻ ويئي. ڪنهن سندس پتيءَ جي خلاف ڪيس صلاح طور ٻڌايو ته توري خبردار رهي. هوءَ ان استريءَ جي گهر مان يڪدم ٻاهر هلي آئي ۽ اچي سموري

۽ سگهي آهي ته پوءِ وري سندس لڇمڻ سر پڙهائي ڇو نه
شروع ڪيو؟" هن ٿڌو ساهه کڻي جواب ڏنو ته "ڇوڪريءَ
وهاريءَ لاءِ عجب مصيبت اچي ڪڙڪي آهي. جڏهن هن
کي ساهري وٺي ويا ته ڪيس خبر پيئي ته هوءَ اڳيئي شادي
ڪيل هئي. هيءَ خبر ٻڌندي ئي هوءَ پنهنجي دوکيباز پتيءَ
جو هميشه لاءِ گهر ڇڏي آئي." مون پڇيومانس ته ڇا شاديءَ
کان اڳ اوهان چڱيءَ طرح جاچ جوچ ڪين ڪئي هئي ڇا؟ ته
دک سان چيائين "مون سان دوکو ٿيو ويو؛ ان کان پاڻ بچائي
ڪين سگهيس. هن ڌيءَ جي دک منهنجو جيئڻ دکيو ڪري
ڇڏيو آهي، پر خبردار به ڪري ڇڏيو آهي."

آئينده هلي پتو پوندو ته هن دردناڪ حال ۾ هيءَ ڇوڪري
پنهنجي جيئڻ ڏهاڙا ڪيئن ٿي پوري ڪري.

هڪ شادي ٿيڻ رهي هئي. شاديءَ جي وقت گهوٽيتا
جڃ ڪري اچي ڪنوارپتي وٽ گهر پهتا ته اُنوقت اوچتو
ظاهر ٿيو ته شادي مهمل ڪئي ٿي وڃي. چون ٿا ته
اوڏي مهل ڇوڪريءَ شاديءَ ڪرڻ کان انڪار ڪيو. انجو
ڪارڻ اهو هو ته هڪ عورت جا نهايت حاسد هئي، ان ڪنوار
کي گهوٽ بابت گهڻو وڌ ٻڌايو هو. گهوٽيتن ان کي گهڻو
ئي سمجهايو ته ڳالهه ۾ ڪجهه به ڪين آهي؛ شادي ٿيڻ
وڃڻ گهرجي. آخر فيصلو ٿيو؛ شادي اوڏي مهل ٿي وئي.
پر ڇوڪريءَ جي من ۾ جو الر پئجي ويو هو، اهو ڪڏهن
به گهٽيو ڪين. شاديءَ کان ڪجهه وقت بعد هوءَ ڇوڪري
وري پئي ڪنهن جي چنبي ۾ اچي وئي. جنهن سندس مڙس
بابت ڪافي گهڻو وڌ ڳالهايو؛ ڇوڪري هميشه لاءِ مڙس
کان الڳ ٿي وئي.

مٿيون مثال شاديءَ جي وقت جو هو. پر اهڙا واقع به
آهن، جتي پوڙهائيءَ واهت جوڙن جي گهرو جيئڻ جو به

استري پرش جو ناجائز رشتو

ڪام واسنا جي ترپتيءَ لاءِ پتي خواهه پتني جڏهن پر-استري يا پر-پرش سان رشتو رکن ٿا ته اهو ناجائز رشتو انهن جي گهر جي سک ۽ شانتيءَ واسطي بلاشڪ نقصانڪار ٿئي ٿو.

مان ۱۴ سالن جو مس هوس ته ڏٺم ته هڪ ايڪانت گهٽيءَ ۾ هڪ چڱو خوبصورت جوان هڪ سندر نوجوان ڇوڪريءَ سان ڏاڍي اُتساهه ۽ پيار سان ڳالهيون ڪري رهيو هو. مان انهن کي سڃاڻندو نه هوس. پر اهو عجب لڳم ته هو اهڙي سنسان جاءِ اوچتو هنن ايڪانت گهٽيءَ ۾ لڪي پاڻ ۾ ڳالهيون ڇو ڪري رهيا هئا. پوءِ خبر پيم ته انهنجو پاڻ ۾ ڪهڙو ناتو هو ۽ هو ڪير هئا، پر ٻين ماڻهن ۽ زالن کي هنن بابت ڳالهائيندو ٻڌم. ان مان اهو سمجهيم ته هنن ٻنهي جو پاڻ ۾ ناجائز رشتو هو. ٻنهي شادي ڪيل هئا. نوجوان هڪ شاهوڪار واپاريءَ جي ڌيءَ سان پرڻيل هو ۽ هوءَ ڇوڪري هڪ سنڌي وڪيل سان پرڻيل هئي، جو ٻاهر واپار ڪرڻ لاءِ ويل هو. ان کي چار ٻچا هئا ۽ اهي سڀ ننڍڙا هئا ۽ سندس هي يار ۾ ٽن ٻارن جو پيءُ هو جي هن کي پنهنجي حق پٽي زال مان هئا. سو هي ٻئي ڪرڻ السان هئا، جيتوڻيڪ ڪين ڪرڻ جو ڪوبه سبب نه هو. هنن جو پاڻ ۾ رشتو ٿيو هو ان کان اڳ هو ٻئي پنهنجي پنهنجي گهرن ۾ چڱيءَ طرح وواهت جيون گذاريندا هئا. هنن جي ناجائز رشتي سندن جيون برباد ڪري ڇڏي.

هنن جي رشتي کي ٽي چار سال ٿي ويا. ان بعد عام ماڻهن کي پتو پيو ته هنن جو پاڻ ۾ ناجائز رشتو آهي. ان استريءَ جي پتيءَ کي ولايت ۾ هنجي ماڻهن لکيا موڪلي ته هو جيڪڏهن پنهنجو گهر بچائڻ چاهي ته هڪدم هليو اچي. هو

ڳالهه پنهنجي پتيءَ سان ڪيائين ۽ ڪنهن چيائين ته ان استريءَ
کي سمجهائي ڇڏي؛ ڪنهن اهو به ٻڌائي ته هوءَ سندس صحبت
کان به بچي ٿي. ان کان پوءِ ڪنهن به سندس مڙس جي
خلاف ڪنهن ڪجهه به ٻڌائڻ جي همت نه ڪئي.

ائين ڪين هو ته هنجي مڙس ۾ ڪو به عيب ڪين هو.
پر هيءَ استري ان کي عيبن کان آجو سمجهندي هئي. سندس
هن وهنوار ۽ سمجهڻ جي طريقي سندس گهر کي سرڳ بڻائي
ڇڏيو. هر هڪ پتي پتنيءَ کي پنهنجي من جي اسٿتي اهڙي
رکڻ گهرجي. پنهنجي گهر جي ڪنهن به ڀاتيءَ خلاف ڪنهن
ٻئي کان ڪجهه به ٻڌڻ هڪ تمام وڏي غلطي آهي.

لڳا ڪن، سي پنهنجي هٿن سان پنهنجي قبر ٿا کوٽين.

وڪالت ڪندي هڪ عجيب واقعو درپيش آيم. ڪو ماڻهو ولائت ويو هو ۽ اُتان ڪافي دولت ڪمائي آيو ۽ اچڻ سان ئي سندس شادي هڪ چڱي خاندان ۾ هڪ چڱيءَ ڇوڪريءَ سان ٿي ۽ ٻئي سک سان رهڻ لڳا. ٻن ٽن سالن بعد کين هڪ ڪڪو به ڄائو. پر بدقسمتيءَ سان سندس پتني هڪ بيوقوف ۽ لفنگي جي پيار ۾ ڦاسي وئي ۽ لفنگو به هنجي الهن ارادن کي ڪامياب ڪرڻ ۾ مدد ڪرڻ لڳو. ٻئي انهيءَ ڪم واسطا لڪ پتيءَ لاءِ پاڻ ۾ ناجائز رستو رکي هلڻ لڳا. ڪجهه وقت ته سندن پاپ لڪو رهيو. آخر خون ڪستوري ڪيترو لڪي! ماڻهن کي هنن جي رستي جي خبر پئجي وئي.

مڙس پنهنجي پتنيءَ کي گهڻوئي سمجهايو ۽ هن لفنگي کي ڌمڪايو ته هو بديءَ کان باز اچن، پر سندس پتني باز نه آئي. هن رولاڪ ڇورو ته هوءَ کيس ته ڇڏڻ لاءِ تيار هو، پر هن استريءَ جي پيچ ۾ اهڙو ته پختو ڦاسي ويو هو جو هن استريءَ لاءِ کيس ڇڏي ڏيڻ محال هو.

هيءَ استري پنهنجي وچولي عمر واري گهوٽ، گهر ۽ ٻارهن مهينن جو اَبهم ٻار ڇڏي، بي عزتي، بک ۽ بي حيائيءَ واري جيوَن رهڻ لڳي.

مون پاڻ ان بدڪار استريءَ کي ڪافي سمجهايو ۽ ونتي ڪئي ته هوءَ پنهنجي ور وٽ واپس وڃي، جتي عزت، مان ۽ پيار جا دروازا اَڃا به سندس لاءِ کليل هئا. مون کيس اِترو به سمجهايو ته هن لاءِ پنهنجي پتيءَ سان گڏ رهڻ ۾ قانوني توڙي ساماجڪ اَڌڪار آهن، پر هن لفنگي سان هوءَ سڄي عمر به ڪٽي رهي ته به هن کي سماج کان ڪا به مدد نه ملندي."

وڌيڪ سمجهائيندي کيس چيم، "هن پاپ جي زندگيءَ

پنهنجي گهر ۽ عزت خاطر يڪدم گهر واپس وريو.

هن پڻ ناجائز رستو رکندڙن ايندڙ خطري کي جاڻي ورتو ۽ پاڻ ۾ صلاح ڪري شهر کان ٻاهر هڪ مڪان وٺي اچي ڪلهو ڪلهو رهڻ لڳا.

جڏهن اُن استريءَ جو پتي ولايت مان واپس پهتو تڏهن کيس خبر پئي ته سندس سندر پتنيءَ گهر ٻار ڇڏي پنهنجي ان مالدار يار سان گڏ ڪلهو ڪلهو پاپ جي زندگي گهاري رهي هئي.

هن مرد سڌي مئجسٽريٽ جي ڪورٽ ۾ انهيءَ واپاريءَ تي ڪيس داخل ڪيو. ڪيترا ماڻهو وچ ۾ پئي ناهه ڪرائڻ لڳا. مرد آخر ٻارن جي صدقي وڪيلن ۽ ٻين جي چوڻ تي پنهن جي زال کي واپس وٺڻ قبول ڪيو، پر انهيءَ شرط سان ته هوءَ نيڪيءَ جي راهه تي هلندي ۽ بديءَ جو رستو هميشه لاءِ تياڳ ڪري ڇڏيندي.

پر هن پڻهي اها ڳالهه نه مڃي. ڪيس هليو ۽ هن انهيءَ جو مقابلو ڪيو. ڪيس ته صاف هو ۽ اُن استريءَ جي يار کي ڏوهي ٺهرائي کيس ڇهه مهنا سخت پورهئي سان سزا ملي. ان هوندي به هوءَ بدعورت گهر ۾ ٻارن وٽ واپس نه آئي، جڏهن سندس يار جيل مان واپس آيو تڏهن اُن سان گڏ پاپ ڪرم واري حياتي گذارڻ لڳي. هن ناجائز رستي ڪارڻ پئي نهايت ڪان نڪري ويا ۽ اهي شرميءَ واري حياتي رهڻ لڳا. هن جي مرڻ وقت ماڻهو هن لئي قياس ڪرڻ لڳا، هن فقط پنهنجي ڪام واسنا پوري ڪرڻ لاءِ پنهنجي گهر جي شانتي ۽ ٻارڙا قربان ڪري، ان جي اُلٽي هميشه لاءِ ختم ڪري، پنهنجي ۽ خاندان جي عزت ٻوڙي ڇڏي.

اهڙي طرح جيڪي ماڻهو پر-پرش يا پر-استريءَ سان ناجائز ڪام ترشنيءَ جي وس ٿي پنهنجي آئينده جو ويچار

منهنجي ته اکين ۾ پاڻي ڀري آيو. ڪنهن به استريءَ جو ڏک مان ڏسي نه سگهان. ڪجهه وقت بعد پڇيائين "اوهين فلاڻيءَ استريءَ کي سڃاڻو؟ ۽ اوهان کي اها خبر آهي ته هن استريءَ مون کان منهنجو پتي ڪيئن ورتو آهي؟"

مون وراڻيو "هائو. مان کيس سڃاڻان، پر اها خبر نه اٿم ته هن منهنجي پتيءَ کي لوڪان الڳ ڪري ڇڏيو آهي." هن وڌيڪ ٻڌايو ته "جتي هوءَ رهندي هئي، اُتي سندس پتيءَ جو وڃڻ ٿيو. هن سندس چڱي خاطري ڪئي ۽ هن جي خدمت جي ڪري منهنجو مڙس ڏاڍو خوش ٿيو ۽ جڏهن گهر آيو ته ان جي ڏاڍي ساراهه ڪيائين ته اها نهايت نيڪ استري آهي، ڏاڍي سندس خاطرداري ڪئي هئائين ۽ هوءَ جڏهن اسانجي ڳوٺ اچي ته مان به سندس چڱي خاطري ڪري بار لاهيان. جڏهن هوءَ اسانجي گهر آئي ته مون به سندس ڏاڍي خاطري ڪئي. پر اها خبر ڪانه پيم ته سندس من ۾ پاپ ڀريل آهي. سرديءَ جي راتين ۾ هوءَ پنهنجي بيماريءَ جي بهاني منهنجي پتيءَ کي سڏ ڪندي هئي. مون کي اها خبر ڪانه پئي ته اهو سڀ ڌوڪو آهي. بلڪ مون مرد کي چيو ته جيئن ته هن نيڪ استريءَ سندس ڪافي خدمت ڪئي هئي، هن جي بيماريءَ وقت شفا ڪري، ٿورو لاهڻ گهرجي. منهنجا ته طاق لڳي ويا، جڏهن هڪ ڏينهن سندن پاپ جو پردو کلي پيو. اوهين مهرباني ڪري منهنجي پتيءَ کي هن پاپ رستي وڃڻ کان روڪيو."

مرد جي هن اخلاقي ڪراوٽ ڪارڻ هڪ چڱي گهر جي ستيا ناس ٿي ويئي. جيتري قدر ياد اٿم، هيءَ ويچاري بدنصيب استري ورِي ڪڏهن به مڙس جي خوشي ۽ پيار هٿ ڪري نه سگهي.

هن ظالم استريءَ کي جنهن هڪڙي گهر جي سک شانتي ختم

رهڻ ڪارڻ ٻون سڀ نعمتون جيڪي اسين نهايت پياريون
ٿا سمجهون سي ڏوهي ٿي وڃن. جيڪڏهن تنهنجو پٽ توسان
بيوفائي ڪري، توکي ڇڏي وڃي ته تون مٺي اڪائڻ لاءِ نه
جاءِ حاصل ڪري نه سگهندين. سماج نه تنهنجي ڪا به رکيا
نه ڪندي ۽ ٻارن کي زنده رکڻ واسطي توکي پاپ جي زندگي
بسر ڪرڻي پوندي." مون سندس پيڙائي نه ڏٺي. سندس
ٻار ڪنهن ڏوهه ۾ پڪڙيو ويو ۽ کيس سزا اچي وئي. هو جيل
۾ ويو پر هيءَ ان سان نينهن نباهيندي رهي. جڏهن سندس
سزا جو مدو پورو ٿيو ۽ هو جيل مان آزاد ٿيو ته هيءَ کيس
گڏجڻ ۽ وٺڻ وئي ۽ ان سان گڏ اچي رهي. شهر ۾ ڪو به
سندس عزت نه ڪندو هو. آخر هو پنهنجو ملڪ ڇڏي ٻئي
پرانت ۾ هليا ويا. سندس هڪڙوئي پٽ آخر وڏو ٿيو ۽
مئٽرڪ پاس ڪري ڪاليج ۾ داخل ٿيو. جڏهن مون ساڻس
سندس ماءُ، جا کيس ٻارهن مهينن جو ڇڏي ڀڄي وئي هئي،
جو ذڪر ڪيو ته هن جون اکيون سخت جوش کان لعل ٿي
ويون ۽ چيائين "مون کي ڪا به ماءُ ڪانهي. هنجو نه سماجڪ
خواهه اخلاقي طور ڪيترا سال اڳ موت ٿي چڪو هو. مان نه
فقط پيءُ جو پيار ئي ڄاڻان ٿو ۽ ان جو پورو قدر اٿم. مان
ان ماتا جو ظلم وساري نٿو سگهان. مان سندس هڪڙو ۽
پهريون ٻار هوس ۽ هوءَ مون کي ٻارهن مهينن جو ڇڏي
ڀڄي وئي. اهو شڪر آهي جو هن پنهنجي وڌيڪ سنتان نه
پيدا ڪئي آهي، جيڪا هنجي ظلم ۽ اپوٽا جو داستان ياد
ڪري ڏکي ٿئي."

اهو پورو رستو انسان ذات تي هڪ بدنما داغ آهي. هڪ
ڏينهن هڪ استري مون وٽ لنگهي آئي ۽ چيائين ته مان پنهن
جي دل جو درد توسان روئي اوريندس. اتررو چئي هوءَ
اوڇنگارون ڏيئي روئڻ لڳي. سندس ڳوڙهن کي ڏسي

برباد ڪريان ۽ گهر جو واسو منڊل زهر ڪريان. تنهنجي ماءُ جا اکيان وٺي اٿيئي ان کي ڇڏ نه وڃي ٻئي ماڻهوءَ سان شادي ڪري.

مڙس کي اهو ڪنو جواب ڏنئي هوءَ اندر هلي وئي ۽ ڏاڍو رئڻ لڳي.

جنهن ڳالهه جو انديشو هو، سا ٿي ٿي. ساري گهر جي بربادي ٿي وئي ۽ زال مڙس جي وچ ۾ ڪٽر پئجي ويو.

ڪنهن به گهر جي خاطري لاءِ مرد جو يا زال جو يا ٻنهي جو حق ڇڏي ڪنهن ٻئي سان ناجائز رستي جوڙڻ خوفناڪ ڪارڻ ڪو ٻيو نه آهي.

پتي يا پتنيءَ جو پر-استريءَ يا پر-پرش سان ناجائز رستو گهر کي اجڙ ڪري، عزت ۽ ناموس سڀ مٽيءَ ۾ ملائي ڇڏي ٿو.

ڪئي هئي، جڏهن ڪنهن سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي ته ڪلهدي جواب ڏنائين "جڏهن مرد زال کي ڇڏي ٿو ڏئي ته ان ۾ مرد جو ڏوهه نه آهي بلڪ زال جو، ڇاڪاڻ ته هوءَ مڙس جو پيار ۽ وفاداري پنهنجي لاءِ قائم نٿي رکي سگهي."

هن بد اخلاق جا لفظ دل ۾ اڃا به چپ چپ ڪن ٿا. هن ڪنهن نيڪ عورت جي گهر برباد ڪرڻ ۽ هنجي پتيءَ کي کسڻ ۾ پنهنجي جيت سمجهي ۽ هن نيڪ عورت سان ظلم ڪيو. هيءَ نيڪ عورت جڏهن گذاري وئي، تڏهن مرد ڪيترن ڏينهن بعد معلوم ڪيو ته هوءَ هڪ ديوي هئي، جا سندس جيون ساٿي هئي. هنجي هر ڪار ساراهڻ لائق هئي ۽ هوءَ سڀني عورتن کان هزار ڀيرا زياده عزت جي لائق هئي. مرد کي هڪ نيڪ استري ملي ٿي ته اها ان جي خوش قسمتي آهي. هنکي هميشه پرائي استريءَ جي آڪرشڻ ۽ فريب کان نفرت ڪرڻ گهرجي.

هڪ ٻي واقع جو ذڪر آهي، ان ۾ وري مرد ڏوهاري هو. هن مرد پنهنجي دوست جي ودوا سان نينهن لڳايو هو. سندس زال هنجي هن حالت لئي نهايت دکي رهڻ لڳي ۽ هڪ ڏينهن هن پتي جو مائٽن جي سامهون کليو جهڳڙو ٿي پيو. زال ان جي بيوفائيءَ جي ڪهاڻي کلائي نيڪاپڻي ڪئي. مرد زال جي اهڙي روش ڏسي پاڻ تان ضابطو وڃائي ويٺو ۽ زال مرد جي وچ ۾ هيٺين گفتگو ٿي:-

مرد:- مان ته ان زال سان رستو ٽوڙڻ لاءِ تيار نه آهيان. اگر توکان اهو برداشت نٿو ٿئي ته، مان هن سان رستو رکان ته توکي به موڪل آهي، تون به وڃي پيو گهومت ڪر.

زال:- بيشرم! تو پنهنجي ڪڌي ڪرم سان پنهنجي خاندان جي عزت ته برباد ڪئي، هيئنر تون چاهين ٿو ته مان به لوڪ لڄا لاهي تو وانگر هلان، پنهنجي عزت ۽ ڪٽنب جي

نه گهر ۾ شانتي. هيتري پيسي هوندي به تون مونکي تنگ ٿو رکين. مان چاهيان ٿي ته مان هڪ امير عورت وانگر رهان، پر تون چاهين ٿو ته مان تنهنجي پوڙهيءَ ماءُ وانگر رهان. هوءَ نه غريبيءَ ۾ رهي ۽ غريبيءَ ۾ ئي پلي. جڏهن تون شاهوڪار ٿئين تڏهن به پنهنجو اهو حال رکائين.

پيا نه چڱا، اسانجي پاڙيسرين کي ڏس. هو آلدي ڪاڏي ئي آهن. مرد ڏهاڙيءَ جي حساب سان ڪارخاني ۾ ڪم ڪري، تڏهن به ڪهڙا نه خوش آهن. هو ٻئي ڏاڍا خوش ٿا رهن. جيڪو به وقت خالي هجين سو ٻئي گڏ رهن ٿا ۽ پڙهن وندرين ٿا، پر مون لاءِ ڪيترا هفتا ٿيو وڃن جو اهڙو موقعو ئي ڪين ٿو ملي. هو روز گڏجي بازار مان سودو وٺڻ وڃن، مان ته اڪيليءَ لاءِ به پيئي ٿي سڪان."

هن جواب ڏنو "توکي شاهوڪار ماڻهوءَ جي زال ٿيڻ جو شوق آهي. اڪري مان شاهوڪار ٿيڻ ٿو چاهيان. جڏهن پيسي ڪٺي ڪرڻ جي هوس اچي ٿي وڃي تڏهن سنتوش نڪري ويو وڃي. مان بئنڪ ۾ پيسو ڪٺو ڪرڻ ۾، ته تون پنهنجي ڪپڙن وغيره ڪٺي ڪرڻ ۾ لڳي ٿي رهين. جيڪو اسانجو آدرش هوندو، اسانجو سڀاءُ به ته ان موجب بدلجندو رهندو. اسين لالچ وس ٿيا آهيون ۽ هوڏانهن خوشي ڀريل صحبت، هڪ ٻئي لاءِ پيار، سک ۽ قرباني اسان جي غريب پاڙيسرين جي جيون جو گڻ آهي. پيسي جي لحاظ کان ته اسانجي ڀيٽ ۾ هو غريب آهن، پر سنتوش جي درشٽيءَ کان اسين غريب آهيون."

زال چيو "مان نه سنتشٽ ٿي جيون گذارڻ چاهيندي هئس، پوءِ ڀل غريبي هجي. مون کي شاهوڪار جي استري ٿي رهڻ کان اها جيون وڌيڪ پسند آهي."

مرد مشڪندي چيو "جيڪڏهن تنهنجي پاڙيسرين کي به

٢٠

آسنتوش

اسنتوش ڪارڻ ماڻهو بي-شڪر ٿي قدرت جي ڏنل نعمتن لئي خوش نه رهي، هميشه ڪر ڪندو رهي ٿو. ان ڪارڻ گهر مان شانتي هلي ويندي ۽ دائما ڪلڪل پيدا ٿيو پوي. الهيءَ اسنتوش جو هڪ ڪارڻ آهي پيسي جي لالچ.

هڪ وچولي درجي جي ستريءَ ڪهاڻي آهي ته ڪيئن نه هڪ سنتشٽ ڪٽنب، اسنتوش جو شڪار ٿي گهر ۾ هميشه لاءِ ڪلڪل پيدا ڪئي.

هڪ هندو وچولي درجي جو ڪٽنب هو. سڀ ڏاڍا خوش رهندا هئا. پتي هڪ ڪارخاني ۾ ڏهاڙيءَ جي حساب سان [illegible] ڪندو هو ۽ سخت محنتي هئڻ ڪارڻ الجو ڪافي قدر هو. [illegible] الهيءَ ڪري نهايت خوش پرسن رهندو هو. ڪنهن اهڙي لالچ نه هئي. هنکي ڪم ۾ مزو ۽ سيوا ۾ شانتي ملندي هئي. گهر جو ڪم ڪار سندس پتني استري سنڀاليندي هئي. جيڪي سندس پتي آڻيندو هو، ان لئي ڪافي خوش هئي. هو گڏجي گهر جي خريداري ڪرڻ ويندا هئا. ڪابه ڳڻتي ڪين ڪانه هئي.

سندن گهر پرسان [illegible] ڪوٺي هئي، جنهن ۾ هڪ شاهوڪار، جنهن جا ڪيئي ڪاروبار هئا، رهندو هو پر انهن جي گهر ۾ شانتي نه هئي. مرد [illegible] ڪنجوس ته زال ڏاڍي لالچي هئي. مرد ڪجهه نه ڪري، پر زال سنتشٽ نه ٿيندي هئي.

هڪ ڏينهن هن زال پنهنجي مرد کي چيو، "پنهنجي ڌن دولت، اسان لاءِ ڇا ڪيو آهي. اسان ۾ نه پيار پيدا ڪيو انس،

۾ لوانوي روپين جو هڪ بنڊل ڦٽو ڪيو. زال کي اهو بنڊل ملي ويو، هن لئي ٿي پهريان الر ڏيو. هن پنهنجي پٽ جي مدد سان انهن ۾ هڪ روپيه وجهي ١٠٠ روپيه ڪري رکيا. بس منجهس مڙڻ جي هيڃ پيئي. هو لڙڏيتا ۽ غريبيءَ واري رهڻي رهي ڪوڙي ڪني ڪرڻ لڳا. هڪ ٻئي پنيان سوَ سوَ ڪنا ڪندا ويا آهن ۽ هاڻي هڪ ٻئي کي پيار ڪرڻ بدران پيسي ڪني ڪرڻ جي ڪم کي لئي پيار ڪرڻ لڳا آهن. سندن لالچ وڌندي ويئي آهي. ان لالچ جي جوالا ۾ سندن سنتوش هار ڪالي ويو آهي. هڪ ٻئي ڏانهن شرڌا ۽ پيار سڀ ختم ٿي ويو آهي." هڪ ڪٽنب جو ٻاڻ اسٽنشت ۽ دکي هئو، اُن هڪ ٻئي ڪٽنب کي به ان آگ جو شڪار بڻايو.

مان هڪ چڱي وچولي درجي واري گهر ۾ ويس. هن جي مائٽ واري ڪٽنب ۾ ڏاڏو ڏاڏي، ماءُ پيءُ ۽ ٻار رهندا هئا. جڏهن ڏاڏو اڪيلو هو ته اُن مونکي ٻڌايو ۽ چيائين "ٻَٽ مونکي سڀڪجهه آهي، جيڪي به ڪنهن ڪٽنب ۾ هئڻ گهرجي. هي سڀ ڪٽنب جا ماڻهو چڱو ٿا ڪمائين. منهنجي انهن گهر جو ڪابي ڪم ٿي ڪري، ٻر منهنجي زال جا ڪٽي ٻجهي پٽن انهن خلاف ڪٽ پٽ ڪري ٿي. هنجي هن عادت ڪان اهڙو ته تنگ ٿي ويا آهيون، جو اهو ٿا چاهيون گهر ڇڏي هليا وڃون."

پڇيو مانس ته "آخر هنجي شڪايتن جو ڪارڻ ڇا آهي؟" جواب ڏنائين، "منهنجي زال جو چوڻ آهي ته سڀ گهر جا ڀاتي پنهنجي ڪمائي سندس اڳيان آڻي ڪـڻا رکن. انکي ڪالـتس ڪوه ڪم ٻچي لٽا ڪن. جيڪي ڪمس ملي ٿو، ان مان راضي نه آهي. جيڪي ڪمس لڳو ملي، ان ڪارڻ دکي آهي. ڪمس پنهنجي خرچ لاءِ ڪابي پيسو ملي ٿو، ٻر هيءُ

دنيا جا مال ملن نه هو به پنهنجو سنتوش ڪري وهن. انهن
کي فقط دنيا جي نعمتن جي هٿ اچڻ جو موقعو ملي سگهن."

زال چيو "مان ان تي اعتبار نه ڪنديس."

مرد چپ رهيو. ڪجهه مهينن کان پوءِ پاڙيوارن جي
حالت بدلجي ويئي. مرد ڪارخاني ۾ وڌيڪ ڪم ڪرڻ
لڳو. هاڻي هو پاڻ خواه سندس زال اهي رهاڻيون جاري
نه رکي سگهيا. زال به قناعت سان رهڻ لڳي ۽ ٻئي بلڪل
ڪنجوسيءَ سان گذارڻ لڳا.

هن شاهوڪار جي زال جڏهن هي حال ڏٺو ته دنگ رهجي
ويئي ته هنن جي رهڻيءَ ۾ اهڙو ڦيرو ڪيئن آيو. آخر هڪ
ڏينهن پتيءَ کي چيائين ته "هن پاڙيسريءَ جي رهڻي اوچتو
ڪيئن بدلجي ويئي آهي؟ هنن جو حال ڪيئن اهڙو ٿي ويو.
سندن نينهن جو نهو جلدي گهٽ ڪيئن ٿيو، جو نه کل رهن،
نه کل گهمن. هو نه بلڪل ڪنجوس ٿي ويا آهن."

مرد جواب ڏنو ته "جمع ۽ مرڻ جا نيم سڀني لاءِ ساڳيا
آهن. غريبن لاءِ هڪڙا ۽ اميرن لاءِ ٻيا نه آهن. اسين پنهنجي
جيون پنهنجي پاڻ لا موجب بدلائيندا رهون ٿا. دنياداريءَ
جي چڱين شين جي ڪٺي ڪرڻ جي لالچ ۾ اسانجو هي
حال ٿيو آهي، انهيءَ ٿي خواهش جي غلام ٿي وڃڻ بعد هن
پاڙيسريءَ جو هي حال ٿيو آهي. جڏهن انسان لالچ وس
ٿي وڃي ٿو ته سنتوش، پريم ۽ نسوارٿ ڀاءُ وارو آتمڪ
جيون موڪلائي وڃي ٿو."

زال پڇيو "اها جادوءَ جهڙيءَ تبديلي هن پاڙيسريءَ جي
جيون ۾ ڪيئن آئي؟"

مرد چيو "اهو جادو مون ئي هنن تي ڪيو آهي."

"ڪيئن؟" زال پڇيو.

مرد جواب ڏنو ته "اهو سولو ڪم هو. مون سندن گهر

هئي. هن کيس چيو تہ سندس ٻڪريءَ سان پنهنجي ڳانءِ بدلائي. هن اهو گهاٽي وارو سودو بہ ڪيو. اڳتي هليو تہ هڪ ماڻهو گڏيس جو ڪڇ ۾ هڪ مرغي کڻي ٿي ويو ۽ هن چيس تہ پنهنجي ٻڪري ڏئي سندس مرغي کڻي وٺي. هن قبول ڪيو ۽ مرغي وٺي هليو، جا هن رستي ۾ هڪ راهيندڙ کي هڪ راڳ ٻڌائڻ جي عوض ڏني. اهڙيءَ طرح هي ويچارو خالي هٿين گهر پهتو. هن سمورو قصو زال کي ٻڌايو تہ ڪيترا ۽ ڪهڙا سودا ڪيا هئائين ۽ سموري گهاٽي بعد ڇا مليس. تہ انهن سودن ڪندي بہ پاڻ هٿين خالي گهر آيو هو. سندس زال نهايت سلڇڻي هئي ۽ هن تي ناراض نہ ٿي. هن کيس چيو، "پيارا! ائين نہ چئو تہ تون گهر ڪجهہ ڪين آندو آهي. تون سڀ کان پياري وستو "پاڻ" کي تہ آندو آهي. مون لاءِ دنيا ۾ توکان وڏي ٻي ڪا قيمتي وستو نہ آهي. مان سڀ ڪجهہ وڃائڻ پسند ڪنديس، پر پيارا پتي! توکي ڪڏهن بہ وڃائي سهي نہ سگهنديس. ان ڪري او سڄڻ! شل جڳ جڳ جيئين ۽ پنهنجي هستيءَ سان منهنجي جيون ۾ بہ روشني آڻين."

انهيءَ مان خوش نه آهي. هيءَ چاهي ٿي ته سمورو گهر جو ٻسو ونس اچي. پر هن شادي ڪيل ٻارن کي به نه پنهنجن ٻارن، زال ۽ گهر خواه سماج جون ضرورتون پوريون ڪرڻيون آهن. مان ته هن ٻارن جو شڪرگذار آهيان جو ويچارا اسان لاءِ ڪافي ڪجهه ٿا ڪن. هوءَ منهنجي ان شڪرگذاريءَ جي ورتاءَ تي به ناراض آهي. هيءَ چاهي ٿي ته سڀ سندس مرضيءَ موجب هلن پر ٻارڙا ڪنهنجو به ويچار نه ڪري.

مون اهڙي موقعي جي تلاش ڪئي جو مان ڪيس مدد ڪري سگهان. مون کي موقعو مليو پر پنهنجي ڪوشش ۾ ڪامياب نه ٿيس. هن ۾ اها شڪايت ڪرڻ جي اهڙي ته عادت هئي جو اُن ۾ ڪوبه چڱي صلاح جو اثر نه ٿيو. اسان جو ٻيهر نه اُسمين ٻين کي مدد ڪرڻون پر انهن مان بلڪل ٿوري اُميد رکون، اهو خيال ڪيس نه آئڙيو. هوءَ ان ڪٽنب ۾ رهندي هئي پر جيئن ته هوءَ سڀني جي شڪايت ڪندي رهندي هئي، ڪيس ڪوبه پيار نه ڪندو هو. ڪيس هر هڪ جي پياري بڻجڻ جو موقعو هو، پر بدقسمتيءَ سبب پنهنجي شڪايتن ڪري اهو موقعو وڃائي ڇڏيائين. اهڙيءَ طرح جيڪي پنهنجي ڪٽنب جي پيارن ٻالڪن جي دش - چنتا يا شڪايت ڪندا رهن ٿا، اهي گهر جي جيون کي زهر ڪري ٿا ڇڏين ۽ ڪٽنب جو سنتوش ۽ شانتي نشٽ ڪري ٿا ڇڏين.

مون هڪ استريءَ بابت پڙهيو، جنهنکي پنهنجي من ۾ ڪڏهن به پنهنجي پتيءَ جي برخلاف خراب خيال به نه آيو. سندس هر هڪ غلطيءَ لاءِ هوءَ ڪونه ڪو بهانو سوچي ٺاري ڇڏيندي هئي. سندس پتي هڪ ڏينهن گهوڙو وڪڻڻ لاءِ نڪتو. رستي ۾ هڪ ماڻهو گڏيس جنهن چيس گهوڙو ڏئي ڪانئس ڳانءِ وٺي. هن سودي ۾ ڪو فائدو ڪونه هو پر هن اِئين ڪيو. اڳتي هليو ته هڪ ماڻهو گڏيس جنهنکي ٻڪري

اُن ۾ ويا ۽ اُن وقت ٻٽيهہ، اڄ لکين لڳن ٿي هئي، اهڙا بہ ساڻ ڪمايا اٿن. هنن خرچ چڱو ڪيو پر اُن جي ڪا بہ پرواه نہ هئن جو هاڻي ماڻهو اُنهيءَ ساراه جون سرڳمون ٻڌڻ لڳا. اها ساراه ٿي نہ هئي جا هنن چاهي ٿي. هنن دل ڀري ان تعريف کي ٻڌو. هنن اهڙيءَ ڳوٺ جي سڀني ماڻهن کي ڪاڏو بہ ڪارايو ۽ اٽڪل پنجويهہ هزار روپيہ خرچ ڪيا.

هنن اهو پيسو، خون پسيني جي ڪمائيءَ سان ڪٺو ڪيو هو، سو سماج جي ڪُوڙيءَ ساراهہ لاءِ خرچ ڪيو.

مزي جي ڳالهہ نہ اها ٿي جو اُن ڳوٺ ۾ هڪ ٻئي تعليم کاتي جي آفيسر بہ پٽ پرڻايو. هن فقط ڏهہ هزار روپيہ خرچ ڪيا پر اهڙيءَ طرح جو ڳوٺ وارن تي ڏاڍو گهڻو اثر پيو ۽ اُنهيءَ جي ساراهہ مان ٿي نہ پيا ڍاپن.

ڳوٺ وارن کي نہ اها خبر نہ هئي تہ هنن ڪيترو خرچ ڪيو آهي پر ايترو ضرور چوائون تہ شادي نہ هيءَ، پهرين نہ ڪڏهن بہ ڪين هئي.

هي جو ڳوٺ وارن ڳالهہ ڪئي اُنڪري پهرين ساراهہ تي جو هو ڪمپائونڊر ۽ سندس زال پڻ ڦُوليا نٿي سمايا، تنهن تي هاڻي ڦري ويو ۽ هو ڏاڍو دکي ٿيڻ لڳا.

ڪن ڌرمائُو ڪم جي لاءِ چندي ڪٺي ڪندڙن جي ٽوليءَ سان مان هن ڪمپائونڊر وٽ پٽس جي شاديءَ بعد ويس. هن پٽ جي شاديءَ تي پنجويهہ هزار خرچ ڪيو نہ ڏٺو بہ ڏک نہ ٿيس پر اسان کي ڌرمائُو ڪم لاءِ پنج روپيہ بہ نہ ڏئي سگهيو ۽ نراس واپس ڪيائين.

پٽ جي شاديءَ تي جيڪو هن خرچ ڪيو هو اُن ڪارڻ سندس مالي حالت ڏاڍي خراب ٿي پئي.

اهڙيءَ واهہ واهہ جي پٺيان پرڀوار جي ڪمائيءَ کي نقصان پهچندو آهي ۽ مالي حالت دربل ٿي ويندي آهي.

٢١

ڪوڙي سارهه

هڪ غريب ماڻهوءَ جي پٽ مڊل امتحان پاس ڪيو ۽ اسپتال ۾ نوڪري ڪندي ڪمپائونڊر ٿيو. هو پنهنجو ڪمپائونڊريءَ جو ڪم چڱي چاهه سان ڪرڻ لڳو. هن ڪجهه سٺا نسخا هٿ ڪيا ۽ ڪيترين عام بيمارين جو علاج پنهنجي ذهني ڪرڻ لڳو. ڏسڻ ۾ آيو ته ڪيترين بيمارين ۾ ته هن جا نسخا ڪيترن ڊاڪٽرن کان به وڌيڪ ڪارگر هئا. هٿ شفا هيس. هن آخر پنهنجي پرئڪٽس ڪرڻ شروع ڪئي. جيئن ته هو ڪمپائونڊر هوندي ڪافي مشهور ٿي ويو هو. هيئنر به سندس ڪم چڱو هلڻ لڳو. وري هن کي اهو سجهيو ته دواخاني سان گڏ هڪ دوائن جو دڪان به چالو ڪري، جتي انگريزي دوائون وڪڻي ته هن جو ڪم وڌيڪ چڱو هلندو. سندس اهو خيال به سچ نڪتو. سندس آمدني وڌڻ لڳي. ٿوري ئي وقت ۾ هن هڪ چڱي پاڙي ۾ رهڻ جي جاءِ خريد ڪئي ۽ چڱي مارڪيٽ ۾ دڪان پڻ ورتو.

اهو سڀ ته چڱو جو سندس آمدني به وڌي ۽ هن جي ڊاڪٽريءَ جي شهرت به وڌي پر سماج ۾ سندس اهڙي عزت نه هئي. برادريءَ ۾ اهڙي عزت نه هئڻ ڪارڻ پاڻ خواهه سندس زال نهايت ڏکي رهندا هئا. هن چاهيو ته برادري هن جي سارهه ڪري. هن هڪ رٿ سوچي. سندن وڏو پٽ هيئنر شاديءَ جي لائق ٿيو هو. هن ان جو مڱڻو هڪ چڱي گهر ۾ ڪيو. هن چاهيو ته هو انهن ڪوارين لي اهڙو اکر وجهن جو ٻيا ماڻهو جن جون ڌيئر شاديءَ لائق آهن انهن ۾ به هن جو نالو ٿجي وڃي. مون کي ٻڌايائون ته هن هڪ اسپيشل گاڏي ورتي ۽ ڪوارين جي ڪوٺ لائين

سؤ روپيه ڏنڊ ڏيڻو پوندو. هن سمت ماڻهوءَ پنهنجي واهه
واهه ٻڌڻ ۽ پڻ ڪان وڌيڪ ساراهه ڪرائڻ جي خيال کان
سرڪار جي هن حڪم جي پرواهي نه ڪري پنج سؤ روپيه
سرڪاري خزاني ۾ جمع ڪرائي پٽ ٽان ڪيترا پيسا گهورڻ
گهوري اڇلايا.

اُن ڪان پڇيم ته آخر اُن سيٺ جو ڪهڙو حال ٿيو. هن
ڏک سان چيو ته اَڄ اُن ڪٽنب جو برو حال آهي. سندن
آرٿڪ شان ختم ٿي چڪو آهي، پيسو ختم ٿي ويو اٿن.
هُن ڪوڙي واهه واهه لاءِ جو اڻ لڳو خرچ ڪيو اُن جو ڦل
هيٺ ڀوڳي رهيا آهن.

وري اُن کان پڇيم ته جيڪڏهن هو هن مرض ۾ مبتلا نه
ٿين ها ته سندن ڪهڙو حال ٿئي ها؟ ته جواب ڏنائين ته
جيڪڏهن اهو اُمر ڪٽنب واهه واهه جي پٺيان فضول خرچ
نه ڪري ها ته هيڏون ڪيئي پڙهيون آرام سان گذارين ها
۽ نهايت عزت آبروءَ وارو پرهوار سمجهيو وڃي ها.

منهنجي هڪ دوست مون کي ٻڌايو ته ڪيئن نه هڪ
شاهوڪار جي نوجوان پٽ سڪڻي ساراهه پٺيان زندگي برباد
ڪئي. پيءُ جي مرڻ پڄاڻا هن ڪپڙي جو دڪان کوليو.
جيڪي ماڻهو چاڙيندا هئا ته پيءُ خوشامد جو ڪيو آهي سي
سندس دڪان تي اچڻ لڳا ۽ سندس ساراهه ڪرڻ لڳا. هو
هن کان اوڌر تي مال وٺي ويندا هئا. اوڌر تي مال وڪڻڻ
ڪري سندس گراهڪ گهٽجي ۾ گهٽا هئا ۽ هي اها ڳالهه
ڏاڍي فخر سان ڪندو هو. سندس هڪ سڄڻ کيس آگاهه به
ڪيو ته اهو خطرو ماهه نه گهٽيو. اوڌر ڪاڄي ويندي. پر هن
کيس چيو، "جيڪڏهن روڪڙ تي مال وڪڻو ته ڏاڍو
گهٽ ٿيندو." اُن دوست جي صلاح کيس نه آئڙي. هن
کيس چيو ته "اوهين منهنجو ڏاڍو ڏسي سڙو ٿا." اُن تي

هڪ دفعي مان ريل گاڏيءَ ۾ سفر ڪري رهيو هوس. گاڏي جڏهن هڪ ڳوٺ وٽان اچي لنگهي ته پرسان ويٺل ساٿيءَ اُن ڳوٺ ۾ هڪ عاليشان مڪان ڏانهن منهنجو ڌيان ڇڪايو. اها جاءِ محل جهڙي سهڻي نهايت هئي پر اُن وقت اُها ڀڳي ڏسڻ ۾ آيو ته اُن ۾ ڪو به ڪونه ٿو رهي. هن ٻڌايو ته اها جاءِ ڪنهن وقت وڏن جاليءَ جي واپارين جي مشهور حويلي هئي، جتي هو ڏاڍي شان مان سان رهندا هئا، پر اها حويلي آهستي آهستي برباد ٿي وئي. اُن جو ڪارڻ اهو هو جو اهي واپاري هڪ ٻئي سان ريس ڪري شاديءَ غميءَ لاءِ هڪ ٻئي کان وڌيڪ خرچ ڪندا هئا ته جيئن سندن واه واه ٿئي. هيءَ واه واه جي بک سندن انتيءَ کي آڏو آئي. هنن اميري وڃائي غريبي حاصل ڪئي. اڄ سندن اولادن جي حالت قياس جوڳي آهي.

انهيءَ دوست کان پڇيم ته انهنجو آخر ڇا ٿيو؟ هاڻي ڪٿي آهن؟ ڪيئن ٿا رهن؟ چيائين ته هيٺر هو ملڪ جي الڳ الڳ حصن ۾ رهن ٿا، جتي پنهنجي روزگار سانگي ڪين اجهوڪا حاصل ڪرڻ لاءِ سخت محنت ڪرڻي پوي ٿي. پهرين جو هو نهايت عيش آرام جو وقت گذاريندا هئا، انهن لاءِ هيٺر ته پيٽ پالڻ به مشڪل آهي.

مون هڪ امير ماڻهوءَ جي ڳالهه ٻڌي آهي. هُو وري شاديءَ وغيره تي ڏاڍو خرچ ڪري عام ۾ واهه واهه حاصل ڪرڻ جو ڪوڏيو هو. هڪ دفعي انهيءَ رياست جي راجا پنهنجي راڄ مان هڪ بري رسم بند ڪئي. اُتي جا ماڻهو شاديءَ وقت گهوٽ تان گهورؤن گهوري چانديءَ جا پيسا اُڇليندا هئا. جنهنڪري ماڻهن کي ڪافي خرچ ڪرڻو پوندو هو. اها هڪ اجائي بيوقوفيءَ جي رسم هئي. هن حڪم ڪيو ته جيڪو به هن حڪم جي انحرافي ڪندو، اُنکي پنج

ڪُوڙي ساراهه ڪندو هو. پرنسپال کي ڪن ڇهو ۽ هن مشڪل معاملي کي سلجهائي ختم ڪرائي ڇڏي. اُن جي ڪوشش سان آخر اُن ڇوڪر کي شهر ڇڏي وڃڻو پيو ۽ هن نوجوان ڇوڪريءَ جي جيون، جا هُونئن هن جوان جي صحبت ۾ برباد ٿي وڃي ها، بچي پيئي.

هن ڇوڪريءَ پنهنجي پڙهائي چالو رکي ۽ ايم. اي پاس ڪئي. هن هڪ امير گريجوئيٽ جوان سان شادي ڪئي. جڏهن ڪيس ياد ڪري ڏياري وئي ته جيڪڏهن هوءَ سڪتيءَ ساراهه ۽ خوشامد جي پنهنجي ۾ اچي هن نوجوان سان شادي ڪري ها ته سندس ڪهڙو حال ٿئي ها، ته هن چيو ”نوجوان ۽ اڻ آزمودگار ڇوڪرين کي رکشا جي ضرورت آهي. هو خوشامد ڪندڙ جي ڇني ۾ آسانيءَ سان ڦاسي وڃن ٿيون. اُنهن کي چڱي تعليم ۽ جوابداري محسوس ڪرڻ جي سکيا ڏيڻ بلڪل ضروري آهي.“

هن سمجهائي کيس چيو، "جيڪڏهن منهنجو اهو ئي طريقو رهيو ته جلد ئي اسانکي منهنجي حال تي ڏک جا سڏڪا ڀرڻا پوندا."

سندس هن دوست جا اکر سچا لڳا. سکڻي ساراهه جي حاصلات لاءِ هنکي ڏاڍو نقصان سهڻو پيو. اهڙي حالت اچي تي جو مشڪلات سان هو گذارو ڪري سگهيو. هنکي نه نقصان سهڻو ئي پيو، پر گهڻو نقصان سندس اٻلا زال ۽ ابهم ٻارن کي برداشت ڪرڻو پيو.

هڪ ٻئي شاهوڪار ماڻهوءَ لاءِ چون ٿا ته پاڻ کي ڏاڍو داني سڏائيندو هو. انهيءَ ساراهه حاصل ڪرڻ لاءِ هو نوڪرن چاڪرن کي ڏاڍيون خرچيون بخشش ڏيندو هو. آخر نتيجو اهو ٿيو جو سندس پيسو موڪلائڻ لڳو. سندس پريوار مصيبت ٽارڻ لاءِ کيس اڪيلو ڪري ڇڏيو پر اُن هوندي به هي سياڻو ڪين ٿيو. هن پاڻ کي ۽ پنهنجي ڪٽنب کي برباد ڪري ڇڏيو. هن سکڻيءَ ساراهه مان هُن حاصل نه ڪجهه به ڪين ڪيو پر قرباني سو ڪافي ڪرڻي پيس. واهه واهه جي بک گهڻن ئي پريوارن جي تباهيءَ جو باعث بڻي آهي ۽ اُن طريقي پريوار - جيون کي به ڪافي نقصان پهچايو آهي

هيءَ اهو ئي ساراهه جو ڀوت ڪڏهن جوان ڇوڪري يا ڇوڪريءَ جي وواهت جيون ۾ پرويش ڪري ته انهن لاءِ به ڏاڍو نقصانڪار آهي. هڪ اهڙو واقعو چڱيءَ طرح ياد اٿم. ٻه جوان ڇوڪرا گڏ پڙهندا هئا. هڪ ته اُتي جو رهندڙ ئي هو. هو پنهنجي ماءُ پيءُ ۽ ڪٽنب جي ڀاتين سان گڏ رهندو هو. هو پنهنجي ٻئي سنگتيءَ کي جيڪو هاسٽل ۾ رهندو هو، پاڻ وٽ گهر وٺي آيو ۽ پنهنجي ڀيڻ سان سندس واقفيت ڪرائي. آخر اُن ڇوڪر ۽ اُن ڇوڪريءَ جي وچ ۾ ڪهڙيءَ طرح پريم پيدا ٿيو اهو نه چئي ٿو سگهجي پر انجي خطن مان اهو پتو پيو ته هو ڇوڪر هن ڇوڪريءَ جي ڏاڍي

دڪان جو ڪم اهڙو نه زور ٿي ويو، جو هنن کي پنج ڇهه ماڻهو ٻيا به لڳائڻا پيا. اُنهن مان هڪ نوجوان ڇوڪري هئي. هوءَ نه فقط نوجوان هئي، پر ڪافي سندر ۽ چتر به هئي. هن ڇوڪريءَ اچڻ سان ئي هن استري جي پتيءَ کي موهت ڪرڻ شروع ڪيو. آخر اها ڳالهه اچي پهتي جو مرد پنهنجي زال سان آرو لاهي، هن ڇوڪريءَ جي پيار ۾ ڦاسي ويو.

هن حالت کي ڏسي زال ڏاڍي ڏکي ٿي. هنجي بدقسمتي هئي، جو هوءَ بيماريءَ ڪارڻ استري داخل ٿي وئي.

سندس بيماريءَ ڪارڻ ويتر هنن کي وڏو موقعو مليو، جنهن هيڪاري ٻاهه ۾ گيهه جو ڪم ڪيو. جڏهن چاڪ ٿي ۽ هيءَ اهڙي نه نااميد ٿي پيئي، جو پنهنجي جيون جو انت آڻڻ جا پهه پچائڻ لڳي.

هوءَ هڪ پهاڙيءَ تي چڙهي وئي ۽ اُتان هوءَ وهندڙ نديءَ ۾ ٽپو ڏيڻ واري هئي ته سندس من ۾ ورتي روشني پيدا ٿي ۽ هن هڪ دفعو وري ڪوشش ڪري پنهنجي گهر کي بچائڻ جو ارادو ڪيو. هن نئين روشني، نئين ويچار اچڻ سان هوءَ آپگهات ڪرڻ جو ويچار ڇڏي، پنهنجي گهر کي بچائڻ جو مصمم ارادو ڪري وري واپس آئي ۽ هر ممڪن ڪوشش ڪري پتيءَ کي برباديءَ کان بچائڻ جو نسچو ڪيائين.

هيءَ جڏهن گهر پهتي ته مڙس کي پنهنجي ڪمري ۾ سڏ ڪري اُن کي پنهنجو سمورو ارادو ٻڌايائين. هن کيس چيو ته جيئن ته هو هينئر کيس پيار نٿو ڪري ۽ هو ٻيءَ ڇوڪريءَ جي وس ٿي ويو آهي، انڪري کيس دڪان جي پانواري ختم ڪرڻ گهرجي. هن مڙس کي چيو ته کيس جيڪو حصو وٺي، سو کڻي باقي سندس لاءِ ڇڏي. مڙس پنهنجي داپسند

مان ڪڏهن به پنهنجو گهر برباد نه ڪنديس

ڪي سال اڳ هڪ انعامي ڪهاڻي پڙهيم. اها ڪهاڻي هڪ استريءَ جي هئي، جنهن انجام ڪيو هو ته ڪهڙيءَ به مشڪلات ۾ هوءَ پنهنجو گهر برباد ٿيڻ نه ڏيندي. جڏهن هوءَ ننڍي هئي ته هڪ نوجوان ڇوڪر، جنهنکي ٻالپڻ کان ٿي پيار ڪندي هئي، تنهن سان شادي ڪئي. ٻئي ڪمائيندا هئا ۽ هڪ ٻئي جي خوشيءَ لاءِ خرچ ڪندا هئا. هر هڪ پنهنجي پنهنجي خيال موجب گهر کي آنند ۽ سک جو آستان ٺاهي رکڻ ۾ پورو فخر وٺندو هو. هنن جي من ۾ اهو ڪڏهن ويچار به نه آيو ته ڪير ٿورو ٿو ڪمائي يا گهڻو. هو هڪ ٻئي جي مدد ڪندا هئا ۽ آدرشي جيون رهندا هئا. اُن وقت کين ڪيترين مشڪلاتن جو مقابلو ڪرڻو پيو.

سندس پتي بيروزگاريءَ جو شڪار ٿي ويو. نوڪريءَ کان جواب مليس ۽ ڪٽنب جي پالنا جو سمورو بار پتنيءَ جي ڪلهن تي اچي پيو. پتني پنهنجو اڳ ئي ڌنڌو ڪندي هئي. جيئن جيئن وقت گذرندو ويو، تيئن تيئن هن جو ڌنڌو به وڌندو ويو. پر ڪيترا مهينا گذري ويا تڏهن به مرد کي ڪا نوڪري ڪين ملي. اها حالت هنکي ڏاڍي ستائڻ لڳي ۽ هو ڏاڍو دکي رهڻ لڳو، ڇو ته هيءُ زال جي ڪمائيءَ تي هلي رهيو هو، جڏهن هنکي ئي زال جي پالنا ڪرڻ کپندي هئي. زال نهايت نيڪ هئي. هن پتيءَ کي چيو ته هو هن سان دڪان تي شريڪ ٿي ڪم ڪرڻ سان نه فقط هن لاءِ سهارو ثابت ٿيندو بلڪ ڪمائيءَ ۾ به اضافو ٿيندو. هنن جي گڏجي ڪم ڪرڻ سان سندن ڪمائي به ڪافي وڌي ويئي.

شاديءَ لاءِ ڏاڍي ڌام ڌوم سان اُها پر توري ٿي وقت تي
مرد کي پتو پيو ته هن ڇوڪريءَ کي مرگهيءَ جو دورو
پوندو آهي. ڇوڪر پنهنجي مائٽن سان ڳالهه ڪئي. سندس
پيءُ فيصلو ڪيو ته ڇوڪريءَ کي مائٽن ڏي واپس موڪلجي
ڇاڪاڻ جو ڇوڪريءَ جي مائٽن هن سان دوکو ڪيو هو؛
شاديءَ کان اڳ ڪين ڇوڪريءَ جي بيماريءَ جو نه ٻڌايو هو؛
جاڻي ٻجهي هنن اِها ڳالهه لڪائي هئي.

جيتري قدر ڇوڪريءَ کي مائٽن ڏي موڪلڻ جي ڳالهه جو
سوال هو، اُن ۾ نه ڪو به حرج ڪونه هو. پر هڪ ٻي عجيب
ڳالهه ٿي جنهن ساريءَ لياقت ۾ ڏاڍو ڇوٻولو پيدا ڪيو. هن
نوجوان، جو هوشيار گريجوئيٽ هو، پنهنجو ٻئي هنڌ مڱڻو
ڪيو. اُن لياقت ۾ جيئري ٻي جيئري شادي ڪرڻ جو رواج
ڪين هو. هنن هيءَ ڳالهه ٻڌي؛ اُن جي خلاف ڇوٻولو
پيدا ٿيو.

ڇوڪري جنهن سان هن جي شادي ڪئي هئي اُن جا مائٽ
به ڇڙهيل هئا؛ هڪ نه ڇگو هوشيار وڪيل هو. هن ڪورٽ
۾ ڪيس داخل ڪري اُن لاءِ هميشه لاءِ منع نامو جاري
ڪرائڻ جي ڪوشش ڪئي. ڪورٽ هن لاءِ ڪجهه منع
نامو، ڇوڪري خواهه سندن لون ساهرن کي شاديءَ کي
روڪڻ جو جاري ڪيو. شادي لاءِ مهل ٿي وئي؛ مائٽن
جي همدردي به پهرين زال سان هئي. لياقت وارا اهو برداشت
نه ڪري سگهيا ته جيئري ٻي شاديءَ جو رواج اُنهن
جي لياقت ۾ به پوي.

ڪئي مهينا گذري ويا. ڪچهريءَ ۾ به شنوائي مقرر ٿي.
آخر فيصلي جي تاريخ مقرر ڪيائون.

جيتوڻيڪ ڇوڪريءَ جي مائٽن ڇوڪري خلاف سخت
ڪوشش ڪئي، پر ڇوڪريءَ جي دل ۾ پنهنجي پتيءَ جي

سامان وارو حصو ڪيو. زال پنهنجي ملڪ حصي لاءِ راضي رهي ۽ هن اهو ويچار ڪيو ته ڌار ٿيڻ ڪري اُنهن جي من ۾ ڪوبه فرق اچڻ نه گهرجي.

رات ٿي. پتي جڏهن ڪاڏو ڪاٺي وڃي آرامي ٿيا، تڏهن پتنيءَ سمهڻ کان اڳ پتيءَ جي ڀلائيءَ لاءِ پرارٿنا ڪئي. پتيءَ جي من ۾ به ڏاڍا ويچار اچڻ لڳا. جڏهن هن معاملي تي چڱيءَ طرح سوچيو ته کيس ڏاڍو ڏک ٿيو ۽ سوچڻ لڳو ته مان پنهن جي گهر کي برباد ڪري رهيو آهيان ۽ اهڙي نيڪ پتنيءَ کي ڇڏي رهيو آهيان، جا منهنجي خراب وهنوار ڪندي به منهنجي ڀلائي سوچي ٿي. اڌ رات جو پتنيءَ پتيءَ کٽ تي روئڻ جو آواز ٻڌو. هوءَ اُٿي پتيءَ جي کٽ وٽ آئي ۽ سندس پيشانيءَ تي هٿ ڦيرائين. پڇتاءَ وارا ڳوڙها اکيائين ته پتيءَ جي دل ڀڳهر جي پئي ۽ ڏک سان چيائين "اسان کي پنهنجو گهر برباد ڪرڻ نه جڳائي." پتنيءَ جواب ڏنو "هيءَ ته چڱو منهنجي ڪيل پرارٿنا قبول پئي آهي، جو تنهنجي دل ۾ اهڙا ويچار آيا آهن. منهنجي لاءِ ته منهنجو گهر وڏ ۽ ڪ آهي. پر هن چوڪريءَ جو ڇا ٿيندو." هن جواب ڏنو ته "صبح ٿيندي ئي پهرين ڪم اهو ڪندس جو هنکي ڪم کان جواب ڏيندس. هوءَ ته اسان جو گهر برباد ڪرڻ تي تيار ٿي بيٺي هئي ۽ مون کي پنهنجي نيڪ پتنيءَ کان الڳ ڪرڻ تي سنبري هئي."

اهڙي طرح هن نيڪ پتنيءَ جي وقت سر قدم کڻڻ سان هڪ ڪٽنب بربادي‌ءَ کان بچي ويو. هن گهر کي ۽ پنهنجي پتيءَ کي بچائڻ جي ڪافي ڪوشش ڪئي ۽ اُن ڪارڻ ئي کيس سڦلتا پراپت ٿي.

هڪ ٻيو زنده واقعو ٻه اظر مان گذريو. هڪ نوجوان چوڪريءَ جي هڪ نامور گرانجوئيٽ جوان سان شادي ٿي.

طرح رهن ڪن ٿا. مون اُنهيءَ ڏينهن ئي اُنهن جي گهر وڃي روبرو حال ڏسي پنهنجي دوست کي احوال ڏيڻ جو ويچار ڪيو. مان پنهنجي پروگرام موجب اُنهن وٽ رات جو ڏهين بجي پهچي سگهيس. رات جو حالانڪ ڪافي دير ٿي چڪي هئي پر ڪٽنب جا سڀ ڀاتي ڳالهيون ٻولهيون ڪري رهيا هئا. مون کي ڏسي گهر جي وڏيءَ مون کي چيو:-

"ڀائو، توکي خبر آهي ته منهنجي نٺاڻ جي گهوٽ پنهنجي زال کي ڇڏي ڏنو آهي ڇو ته هُو هنکي پنهنجي خيال موجب پتنيءَ لائق نٿو سمجهي. پر هن زال کي (جنهنکي مرد ڪڍي ڇڏيو آهي) ته ڏس، هوءَ چوي ٿي ته هوءَ پنهنجي پتيءَ وٽ ٢٠٠ ميل مسافري ڪري به ويندي. سندس گهوٽ جيڪڏهن ڪيس اچڻ به نه ڏئي ته اهڙي حالت ۾ پرديس ۾ هيءَ ويچاري اٻلا ڇا ڪندي؟" مان ڇوڪريءَ جي جواب لاءِ ترسيس. آخر هن چيو:-

"دادا اوهين منهنجو حال ڄاڻو ٿا. مان وواهت آهيان ۽ مان پنهنجي پتيءَ کي جيتڻ جي پوري ڪوشش ڪرڻ کان سواءِ جيئڻ برداشت ڪري نٿي سگهان. مان چاهيان ٿي ته مان پنهنجي پتيءَ کي ۽ گهر کي وري هٿ ڪريان ۽ اُن لاءِ جيڪي ڪجهه ڪري سگهنديس ڪنديس."

"تون ڇا ڪندينءَ؟" مون پڇيو.

"مان وينديس، آزي نيزاري ڪنديس ۽ ڪيس موٽائڻ جي هرڪا ڪوشش ڪنديس. هن مهل تائين ته مون هڪ ڇڏيل زال واري جيون ڪاٽي آهي، پر وڌيڪ سهڻ جي همٿ نه اٿم. مون کي ڇڏيو ته مان وڃان ۽ وڃي ڪيس روبرو سمجهايان. حد ۾ حد هُو مون کي پاڻ وٽ نه رکندو. اُن ڪري منهنجي حالت خراب ڪين ٿيندي. من ۾ ته ڏک نه رهندو ته مون پاڻ ڪا به ڪوشش نه ڪئي. ممڪن آهي ته

خلاف ڪو به اهڙو ويچار نه آهي. هن هميشه پنهنجي پتيءَ جي ڀلائيءَ لاءِ پرارٿنا ڪئي ۽ چاهيو ته وري گهر واپس وڃي، جيتوڻيڪ اُن ڳالهه جي اميد ذرا گهٽ هئي.

پر اهڙي هڪ گهٽنا ٿي جنهنجي ڪنهنکي به اميد نه هئي. مرد جي دل ۾ اهو ويچار آيو ته جيڪڏهن هو پنهنجي زال سان اڪيلو گڏيو ته کيس سمجهائي سگهندو ۽ معاملو سڌري پوندو. هن کيس لکي موڪليو ته مون کي منهنجي گهر ۾ گڏج. هوءَ خوشيءَ سان آئي. جنهن لاءِ هوءَ پتيءَ سان ملي ليڪن اُتي ئي هن سان گڏ رهڻ لڳي. پتيءَ کيس ڪيس ڪڍائڻ لاءِ چيو. هن پتيءَ کي خوش ڪرڻ لاءِ ڪورٽ مان مقدمو ڪڍائڻ قبول ڪيو. ان ڪري سندس مائٽ سخت ناراض ٿيا، پر هن پتيءَ جو طرف نه ڇڏيو ۽ هن ڪورٽ مان ڪيس ڪڍائي ورتو. مائٽن سمجهيو ته مرد زال کي دوکي ۾ رکي ڪيس ڪڍڻ ٿو چاهي ۽ کيس اُن بعد وري دوکو ڏيندو ۽ وري مائٽن ۾ واپس موڪلي ڏيندو.

پر هن استريءَ جيڪا ڪجهه اميد ڪئي هئي، سو ئي ٿيو. سندس پتيءَ کيس نه فقط پنهنجي گهر ۾ رکيو پر دل ۾ به اهائي جاءِ ڏني. هوءَ اڪثر چوندي هئي، "پنهنجي گهر کي بچائڻ لاءِ مون سڀ ڪجهه جوکي ۾ وڌو ۽ ان ۾ مون کي ڪاميابي نصيب ٿي." هيءَ ڇوڪري ١٨ سالن جي مس هئي. هن پنهنجي گهر کي [illegible] ۽ ور کي به. ڪيئي سال هوءَ گهر ۾ گهر جي راڻي ٿي رهي. کيس ٦ ٻار ٿيا. مرڻ وقت هن ٻين لاءِ به هڪ عمدو مثال ڇڏيو ته هوءَ ڪيئن پنهنجي گهر کي برباد ٿيڻ کان بچائڻ ۾ ڪامياب ٿي.

هڪ ٻيو مثال جو اهڙو ئي دلچسپ آهي سو ٻڌو. هڪ دوست مون لکي موڪليو هو ته مان اُن ڳوٺ ۾ رهندڙ هڪ ڪٽنب کي روبرو وڃي ڏسان ۽ کيس ٻڌايان ته هو ڪهڙيءَ

مان پنهنجي ڏوهہ باسڻ يا اُن لاءِ معافي وٺڻ کان نہ هٻڪندس

هڪ جوان هو. شاديءَ کان ٻن سالن بعد ئي سندس زال گذاري ويئي. سندس زال تمام سندر هئي ۽ اُن جو اوچتو ديهانت سندس لاءِ وڏي صدمي جو باعث ٿيو. هن کيترائيون ماتميون ملهايون. آخر سمي پٽي سندس دک گهٽجڻ لڳو ۽ هڪ چڱي خاندان جي ڇوڪريءَ سان شادي ڪيائين. هيءَ ٻي ڇوڪري سندس پهرين زال جهڙي سندر نہ هئي. هوءَ بلڪل سادي ۽ سانوري هئي. ماڻهن سمجهيو تہ هوءَ سندس دل وٺي نہ سگهندي، پر سندن اهو ويچار غلط نڪتو.

هڪ ڏينهن مان هن سادي سانوريءَ ڇوڪريءَ جي پتيءَ سان گڏ ويٺو هوس. مون کي ڏاڍي حيراني لڳي جڏهن هن جوان ٻڌايو تہ "ماڻهو مون سان ڏاڍي همدردي ڪن ٿا جو مون پنهنجيءَ پهرينءَ سندر زال جي مرڻ بعد هڪ ڪاريءَ ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي آهي. بلڪ مان تہ ڏسان ٿو تہ هن زال جي اچڻ سان، جيتوڻيڪ هيءَ سادي سانوري آهي منهنجو ڪوبہ نقصان نہ ٿيو آهي. هن منهنجيءَ ٻيءَ زال منهنجي حياتي خوش ڪري ڇڏي آهي. وڏي خوبي تہ منجهس اها آهي، جو هوءَ مونکي غصي ڪرڻ جو نہ موقعو ئي ڪين ڏئي."

مون پڇيس تہ "اوهان جا پاڻ ۾ متڀيد ئي ڪين آهن ڇا؟ آخر انسان آهيو ضرور پاڻ ۾ ٽڪرندا هوندا؟ جڏهن جڏهن ڪي اهڙا موقعا ٿجن تہ اوهين انهن سان ڪيئن نباهيندا آهيو؟"

هي ڪجهہ وقت خاموش رهيو ۽ چيائين "مون کي تہ

هوءَ منهنجي نِزاري مڃي.“

مون اُن گهر جي وڏيءَ کي مڃائڻ جي ڪوشش ڪئي ته هن کي وڃڻ ڏئي. آخر اُن کي پنهنجي گهوٽ وٽ وڃڻ جي اجازت ملي. ڪيترا ڏينهن گذري ويا ۽ مون کان هيءَ ڳالهه به وسري وئي. هڪ ڏينهن هوءَ ڇوڪري مون کي گهٽيءَ ۾ گڏجي وئي. کيس ڏسي حيران ٿي ويس. پڇيو مانس ته ”ڪڏهن آئينءَ؟ تون اڪيلي آئي آهين يا مڙس سوُڌي؟“ ته چيائين ته مان گهر آئي آهيان. مون گهر ۽ ڌر ٺٺي همٿ ڪيا آهن. ڏس هوءُ منهنجو گهوٽ آهي جو پنهنجي دوست سان ڳالهائي رهيو آهي. هن مون کي چيو آهي ته مان هلان هوُ پوءِ ايندو.“ مون کيس چيو ”توکي اهڙي همٿ ڪرڻ لاءِ واڌائي هجي. تو چڱي همٿ ڪئي آهي. ان ۾ توکي ڪافي جفاڪشي ڪرڻي پئي هوندي.“ هن مشڪي چيو ته ”وڏن ڪمن لاءِ وڏي همٿ گهرجي. گهر ۽ ڌر همٿ ڪرڻ وڏي ڳالهه هئي ۽ اُن لاءِ همٿ ۽ ڪوشش به وڏي گهربل هئي.“ وري مشڪي چيائين ”ڪابه زال پنهنجو پتي وڃائي نه سگهندي، جيڪڏهن هوءَ اُن کي بچائڻ جو پورو فيصلو ڪري ۽ ڪوشش ڪري. مون پنهنجي گهر کي بچائڻ جو پڪو فيصلو ڪيو هو ۽ گهر کي بچايم. ڪابه زال، جا گهر جو پيڙو ٽارڻ چاهي، سا همٿ ۽ ارادي سان ڪامياب ٿي سگهي ٿي. منهنجو مثال هن ڳالهه جو ساکي آهي.

ڏسي سگهڻ لئي ته تو ڪهڙو ڪم ڪيو آهي؟ هوءَ ڪجهه دير شانت رهي ۽ هڪدم کيس پنهنجي غلطي سمجهه ۾ آئي ۽ چيائين ته هاڻي ٿڌي سيني سوچيندي اهو محسوس ڪريان ٿي ته ڏوهه منهنجو هو ۽ مون ئي هن جوالا کي جاڳايو هو.

کيس چيم ته "جيڪڏهن تون هميشه پنهنجي پتيءَ کي ٻڌائين ۽ ڪانئس معافي وٺين ته هن کي ڪافي آٿت ملندو."

هن چيو "مان ائين ئي ڪندس. هڪدم وڃي ڪانئس معافي ٿي وٺان." هوءَ هڪدم گهر وئي ۽ اڳيام جي پالنا ڪري مڙس کان معافي ورتائين. ڪجهه ڏينهن بعد وري گڏي ۽ ٻڌايائين "توهان جي نسخي ڏاڍو ڪم ڏنو. منهنجي معافي وٺڻ لئي سندس اکين ۾ به پاڻي تري آيو ۽ ان کان پوءِ ته هميشه لئي ۽ چاهه ڏيکاريندو رهي ٿو. هن نسخي گهڻن جو ئي وواهت جيون مٺو ڪيو آهي."

هڪ ٻيو مثال ٻڌو. هڪ شاهوڪار جوان هو جو نهايت غصي ۽ گهمنڊ ۾ رهندو هو. هو پنهنجي زال ۽ ٻارن سان نهايت سختيءَ سان هلندو هو. هن جي زال ته هن جو هيءُ عيب درگذر ڪندي هئي، پر جيئن جيئن هنجا ٻار وڏا ٿيندا ويا، تيئن تيئن هو پنهنجي پيءُ جي اهڙي وهنوار تي دکي ٿيندا ويا.

آخر هڪ ڏينهن هڪ وڏو ٻار وٽس آيو ۽ کيس چيائين ته هو سندن ماءُ جي سندن روبرو بي عزتي نه ڪري. هيءَ ڳالهه هن پٽ ڏاڍي حليمائيءَ سان ظاهر ڪئي ۽ پيءُ کي اها ڳالهه سمجهي وڃڻ کپندي هئي ته هنکي پنهن جو ورتاءُ بدلائڻ گهرجي. پر هن لئي ان جو اثر ابتو پيو. هڪ ڏينهن جڏهن هن وري زال جي بي عزتي ڪئي ته سندس ٻه وڏيون ڌيئرون روئڻ لڳيون. جيڪڏهن پيءُ ٿوريءَ نرميءَ سان هلي ها ته سارو ڪٽنب هن دک کان بچي پوي ها. ٻارن

ٻيءَ زال سان ڪوبه رنج ٿيڻ جو سبب ئي ڪين ملي. جڏهن مان غصي ۾ گهڻو وڏ ڳالهائيندو، آئيس هليو ويندو آهيان ته پنهنجي ميز تي شام جو هڪ چٺي ڏسندو آهيان جنهن ۾ منهنجي هيءَ پتني، ڪٿي منهنجي غلطي هجي ها سندس ڏهن ۾ معافي وٺندي آهي. پنهنجي غلطي سمجهي مون کي معاف ڪرڻ لاءِ منٿ ڪندي آهي. اهو سندس نمر ٿيڻ وڏو آهي. ان ڪري هاڻي نه جڏهن ڪو اهڙو معاملو ٿئي ٿو ڪٿي نه پاڻ کي شرمندو سمجهندو آهيان ۽ پنهنجي ڪئي تي پشيمان ٿيندو آهيان. ان جو نتيجو اهو آهي، جو اسان جي گهر ۾ هيئنر ڪو جهڳڙو ٿئي ئي ڪين."

اهو نه هڪ عجيب رستو آهي ۽ اهڙو طريقو مون ڪنهن کي به وٺندو ڪين ڏٺو آهي. هڪ سادي ۽ سانوري ڇوڪري ڪيئن نه گهر ۾ سک ۽ شانتي آندي ۽ گهر جي حالت سڌاري آهي!

ڪيترن ڪٽنبن جي برباد ٿيڻ جو ڪارڻ ئي اهو آهي جو ضد ڪارڻ زال خواه مڙس پنهنجي غلطي مڃن ئي ڪين ۽ جهڳڙا ٿيندا ئي رهن. جيڪڏهن الهن مان ڪوبه ڪٿي ضد ڇڏي ته ڪيترا گهر ڪلڪل ۽ ڪٽ پٽ کان بچي پون.

هڪ ٻيو واقعو ڏنم. هڪ نهايت سٺڙ ڇوڪريءَ هڪ جوان سان جنهنجي پهرين استريءَ جو ڪجهه وقت اڳ ديهانت ٿيو هو، شادي ڪئي. هن ڇوڪريءَ کي پنهنجي سونهن تي ڏاڍو فخر هو. هٺ ۾ پيئي ڇڙهندي هئي. مڙس سان به هوءَ اهڙو ئي ورتاءُ ڪندي هئي. هڪ دفعي هن ٻنهي جو ٻاڻ ۾ جهڳڙو ٿي پيو ۽ هن ڪروڌ کان ڪم ورتو. مڙس کي اچي ويو غصو ۽ کيس چماٽ هڻي ڪڍيائين. جهڳڙو وڌي ويو. هوءَ اسان جي گهر آئي ۽ دل کولي روئي مون کي پنهنجو حال ٻڌائين. مون هن کان پڇيو ته ڇا تون پنهنجي غلطي

مان هميشه گڻ گراهڪ ٿي رهندس

ڪي سال ٿيا ته مون "ٽٽ بٽس" نالي انگريزي اخبار ۾ هڪ سنڌر ڳالهه پڙهي جيڪا ڊيل ڪارنيگيءَ جي مشهور ڪتاب "دوست ڪيئن ڪجن ۽ ڪيئن ماڻهن کي متاثر ڪجي" مان کنيل هئي.

هڪ استري هئي جنهن کي ٽي ٻار هئا. هوءَ پتيءَ ۽ ٻارن کي ڏاڍو چاهيندي هئي ۽ هر روز نوان نوان طعام تياري ڪري هنن کي کارائيندي هئي، جيئن هو تندرست ۽ خوش رهن. هن ويهه سال اهڙيءَ طرح سندن سيوا ڪئي پر هن کي حيراني لڳي ته اهڙي خدمت ڪندي به نڪي پتيءَ نڪي ٻارن ڪڏهن هنجي سيوا پاڻ کي ساراهيو.

هڪ ڏينهن هن مڙس ۽ ٻچن لاءِ ٻلهڻون تياري اُنهن ۾ ڪتر وجهي صاف ستري ڪپڙي سان ڍڪي ڇڏيون. جڏهن هو سڀ روٽي کائڻ ويٺا ۽ ڪپڙو کڻي ڏٺائون ته روٽيءَ بدران ڪتر رکي آهي ته سندن غصي جي حد نه رهي. هو ڪاوڙ ۾ لال پيلا ٿيڻ لڳا. آخر هڪ پٽ ڪاوڙ مان پڇيو ته "اما! هي ڇرچو ڇا لاءِ؟" ته هن چيو ته "ڇا توهان ڪتر ۽ ساڳي پوڄن ۾ فرق ڏسي سگهو ٿا؟ مان جو توهان کي ويهن سالن کان چڱا چڱا طعام تياري ڏيندي رهي آهيان، توهان اُن جي ڪڏهن قيمت نه ڪئي آهي. جيڪڏهن توهان ڪتر ڏسي مون تي ناراض ٿيڻ ٺيڪ ٿا سمجهو ته ڇا توهان جو اهو فرض نه هو ته چڱا طعام ڏسي منهنجي ساراه ڪريو ها؟"

سندس پتيءَ ڪلي چيو "برابر اسين نهايت نا شڪر گذار ٿي رهيا آهيون. اسين تنهنجا نهايت احسانمند آهيون."

آخر پيءُ کي ڇهو ته جيڪڏهن پنهنجي هلمه تي پشيمان نه ٿيندو ۽ ساڳي ڪار جاري رکيائين ته هوءَ گهر ڇڏي ويندا.

هڪ ڏينهن ماءُ ۽ ٻار گهر ڇڏي ناناڻي هليا ويا ۽ وري واپس نه آيا. ٻهراڻ ڪجهه ڏينهن ته پيءُ پرواه نه ڪئي. پر آهستي آهستي کيس محسوس ٿيڻ لڳو ته سندس ڪوڙي ضد ۽ زوراوريءَ ڪارڻ سندس گهر جو سلسلو ٽٽي پيو هئو. هاڻي هن پڇتاءُ ڪيو ليڪن گهڻيءَ دير بعد.

الهيءَ وچ ٻارن جون شاديون ٿي ويئون هيون. ڪوبه ٻار هن وٽ واپس نه ويو. ماءُ هڪ دفع ڇهو "مون کي ته مڙس ۽ ٻارن جي وچ رهڻو هو. مان سڀني کي گڏ رکڻ جي ڪوشش ڪندي هئس. مرد جيڪڏهن ٿوري سياڻپ کان ڪم وٺي نرمائيءَ سان هلي ها ۽ پنهنجي غلطي جڏهن کيس پڌائي وئي، محسوس ڪري ها ته هيءَ حالت نه ٿئي ها. اسانجو گهر اجاه ٿيڻ کان بچي پوي ها."

ته هُن پنهنجي ماءُ پيءُ کي سندن ڪيل تورن لاءِ ڪڏهن شڪرگذاريءَ جون چٺيون لکيون آهن. ڪمترين ته ڪلهه لکيون ۽ هڪ چيو ته ”شريمان جي! ڇا اسان جي ماءُ پيءُ کي خبر نه آهي ته هو اسان جي سيوا ڪن ٿا. ڇا هُن کي ڪا ٻڌائڻ جي ضرورت آهي.“ هڪ ٻيءَ چيو ته ”شريمان جي! مون توهان جي چوڻ تي پنهنجي ماءُ پيءُ کي هن جون ڪيل اڻڳڻت سيوائن لاءِ شڪرگذاريءَ جي چٺي لکي. پر منهنجي ماءُ جواب ڏنو ته پنهنجو وقت اهڙن فضول خطن لکڻ ۾ نه وڃاءِ، پر جيڪڏهن اهو وقت پنهنجي پڙهڻ ۾ صرف ڪندينءَ ته اسان جي لاءِ تنهنجي شڪرگذاري ٿيندي. تون پنهنجو وقت ۽ اسان جو خرچ سجايو به ڪندينءَ.“

مون کي هنجي ماءُ جي ڳالهه تي حيراني لڳي. هن کي اها خبر ئي ڪانه هئي ته شڪرگذاريءَ جو مادو هڪڙو ته چڱو گڻ آهي ۽ اُن جو نه هئڻ ڪهڙو نه اوگڻ آهي. هنکي شايد اها به خبر نه هئي ته چڱن گڻن کي وڌائڻ جي اهڙي ضرورت آهي، جهڙي پڙهڻ جي.

اهڙا به مائٽ آهن جيڪي پنهنجي ٻارن ۾ اهڙي سلوڪ جيئن جي گڻ کي وڌندو ڏسي خوش ٿين ٿا. هڪ پيسن ٻردار پنهنجي ان ڏينهن کي اسان جي سنسٿا ۾ داخل ڪرايو هو. ٻئي چوڪريون ڪجهه وقت اسان جي اوچ آدرشي وايو منڊل ۾ رهيون. هن تي اهڙو ته سٺو اثر ٿيو جو هن پنهنجي ماءُ پيءُ جي سندن ڪمل مهربانين جو ذڪر ڪندي شڪرگذاري ڪئي. جڏهن هن جي پيءُ سندن خط پڙهيا ته سندن اکين ۾ پاڻي اچي ويو. سندن پيءُ وري سنسٿا جي مکيءَ کي لکيو ته ”بلڪل هن گهڙيءَ اسان کي پنهنجي ڪکين جا دل ڀڃائيندڙ خط مليا، جن جي پڙهڻ سان منهنجي ۽ منهنجي پتنيءَ جي اکين ۾ آب اچي ويو. پنهنجي ٻارن ۾

ان گهڻا مان اسين اهو سمجهي سگهون ٿا ته اسان کي ٻين جي ڳالهين کي ساراهڻ گهرجي. جڏهن ڪو به سائي ڪا خدمت ڪري يا ڪو ساراه جوڳو ڪم ڪري ته کيس ڌنيواد ڏيڻ کپي.

هڪ عالي تعليم يافته جوان ولايت جو گشت ڪري واپس موٽيو ته هو پنهنجا آزمودا ٻڌائڻ لڳو. چيائين ته ”هڪ دفعي هوٽل ۾ ويس ته هوٽل جي ٻڍڙي مهتمه ڏاڍي سيوا ڪئي ۽ ٻئي ڏينهن جڏهن مان وري اُتي ويس ته اُن ساڳئي ٻڍڙي مهتمه ڳالهه به نه ٻڌي. جڏهن هوٽل جي مئنيجر کي شڪايت ڪيم ته کيس ڏاڍو عجب لڳو. ان ٻڍڙي لاءِ ڪنهن ڪڏهن به شڪايت نه ڪئي هئي. ٻئي ڏينهن جڏهن مان هوٽل ۾ ويس ته هوٽل جو مئنيجر مون وٽ آيو ۽ مون کي چيائين ته منهنجو ٻڍڙو نهايت نازڪ طبيعت وارو آهي. ٻڍڙي لن من- سان اوهان جي خدمت ڪئي ۽ اوهان اُن لاءِ سندس شڪرگذاريءَ جا ٻه اکر به نه چيا. انڪري ٻئي ڏينهن هن اوهانجي پرواه ئي ڪانه ڪئي. ڪنهن به ماڻهوءَ جي، هر هڪ ننڍي ۾ ننڍي ڪم لاءِ به شڪرگذاري نه ڪرڻ هڪ اوڳڻ ليکجي ٿو.“ اُن جوان ته ان بعد اهو نيم ڪري ڇڏيو ته ڪو به ماڻهو ڪا به سيوا ڪندو هو، ڪٿي اها ڪهڙي به خسيس ڇو نه هجي، اُنهيءَ جي شڪرگذاري ڪندو هو. پوءِ ڪٿي اهو ٽانگي وارو هجي يا نوڪر. اسانجي ملڪ ۾ اهو رواج ئي ڪونهي ته اسان، گهر يا ٻاهر جيڪا خدمت لئي ٿي اُن لاءِ شڪرگذاري زبان تي آڻيون.

مان اُنهيءَ جوان جو اهڙي ڳالهه ٻڌائڻ لاءِ نهايت ٿورائتو ٿيس.

هڪ ڏينهن مون پنهنجي ڪاليج جي ڪلاس ۾ ڌرم نيتيءَ تي ليڪچر ڏنئي کن هاسٽل وارن ڇوڪرن کان پڇيو

جڏهن لڏهن فقط پنهنجي پتيءَ جي پٺيءَ ساراهه ڪرڻ؟ آخر شادي ڪئي ست اٺ سال گذري ويا اٿيئي.“

هن چيو ”اهڙي نيڪ مرد سان شادي حقيقت ۾ منهنجو سڀ کان وڏو نصيب آهي. منهنجي شادي هڪ اهڙي آدرشي پرش سان ٿي آهي جنهن ۾ لائق ور جا سڀ گڻ جهڙوڪ وفاداري، پيار، عزت ۽ منهنجي لاءِ خيال موجود آهن.“ تڏهن کيس چيم ته ”ڇا اهي گڻ صرف تنهنجي پتيءَ ۾ ئي آهن؟“ هن جواب ڏنو، ”ٻين مردن سان منهنجو ڪهڙو واسطو. منهنجو ته جنهن سان لاڳو رهيو آهي سو سڀ کان چڱو آهي. هڪ استري هئڻ جي لحاظ کان مان ائين چونديس ته هو نهايت هڪ عالي انسان آهي. سندس گڻن جو ته مان پورو قدر ڪري ئي نٿي سگهان. انڪري هنجي گڻ ڳائڻ بدران ٻيو ڪهڙو مضمون منهنجي ڳالهائڻ لاءِ موزون ٿي سگهندو.“

۱۲ سالن بعد وري گڏياسين. هوءَ ٻيو ڪو ڪم ڪري رهي هئي. هوءَ ڪم ڇڏي مون سان اچي ملي. الائجي ڪيئن اچي سندس پتيءَ جي ڳالهه نڪتي. بس هيءَ اچي اُن جي ساراهه ۾ ڇڙڪي. سندس اهو اُتساهه اڃا گهٽيو ڪين هو.

ڪانئس پڇيم ”ڇا تون اڃا پنهنجي پتيءَ جي ساراهه مان ڍاپين نٿي؟“ جواب ڏنائين ”جنهن منهنجي جيون سکي ۽ شانت ڪري ڇڏي آهي، تنهن جي ساراهه مان ڪيئن ڍاپنديس؟“

هوءَ هاڻي سرگواس ٿي چڪي آهي، پر سندس جيون درشٽانت منهنجي من تي تمام گهرو اثر پيدا ڪيو آهي. هوءَ حقيقت ۾ پنهنجي پتيءَ جي ساراهه ۽ خدمت ڪرڻ مان ڍاپندي ئي ڪانه هئي. اُن ڏينهن کان پوءِ مون ڪيترن

اهڙا اوچ ڳڻ هئڻ لاءِ اوهانجا نهايت شڪرگذار آهيون. اهڙو ڪو ورلو مثال ڏسڻ ۾ ايندو، جو ٻار پنهنجي ماءُ پيءُ کي اهڙي اُپڪاري روپ ۾ ڏسن. ماءُ پيءُ نه ٻارن لاءِ سڀ ڪجهه ڪن ٿا، پر اهڙا ٻار ٿورا ڏسڻ ۾ ايندا جي ان لاءِ شڪرگذاري ڪن."

شرڌا ۽ شڪرگذاري هڪ ٻئي جي جيوَن ۾ محتاج آهين ٿا. وواهت جيوَن کي به اُهي ڏاڍو برڪتن سان ڀري ٿا ڇڏين.

هڪ وواهت جوڙو هو. مرد منهنجو هڪ هتڪاري هو. سندس شادي ١٨٩٤ ۾ ٿي ۽ مان به ان شاديءَ تي ويس. منهنجي عمر ان وقت ١٦، ١٧ سال مس هئي. سندس ڪنوار ١٥ سالن جي هئي ۽ هوُ مون کان ڪو ٥-٦ سال مس وڏو هو.

هنجي شاديءَ بعد مون تي ان ڇوڪريءَ جو ڏاڍو اثر پيو. هن جهڙي سشيل ۽ ڳڻ گراهڪ ٻي ڪا ورلي ملي هوندي. هوءَ جڏهن به ڳڏبي هئي ته پتيءَ جي ساراه پئي ڪندي هئي. مان ته سندس جيڏو هوس ۽ سندس پتي منهنجو اُستاد ۽ رهبر هو، هوءَ جڏهن به موقعو ملندو هوس ته پتيءَ جي ساراه مان ئي نه ڍاپيندي هئي. مون سوچيو ته سندس اهو اُتساهه وقت پئي پورو ٿي ويندو ۽ ساراه ڪرڻ بند ڪندي، پر منهنجو خيال غلط هو. جيئن وقت گذرندو ويو تيئن سندس اُتساهه به وڌندو ويو.

مان سڪول جي تعليم ختم ڪري ڪاليج ۾ ويس ۽ ٧ سال اها تعليم به پوري ڪري آيس. اُن بعد وري اُن هتڪاري رهبر وٽ وڃڻ جو موقعو مليم. مان هنجي ذال سان مليس. هن اها ئي مرلي وڄائڻ شروع ڪئي. مون کيس چيو، "ڀيڻ! ڇا توکي ڳالهائڻ لاءِ ٻيو ڪجهه ڪين ملي جو

٢٥
مان پنهنجي ساٿيءَ جي ڪم جي ساراهه ڪرڻ کان نه هٻڪندس

مان هڪ دفعي ڪنهن گهر ۾ ويس. زال ۽ مرد جو پاڻ ۾ ڏاڍو جهيڙو ٿي رهيو هو. مون انهن کان جهيڙي جو ڪارڻ پڇيو. مرد جواب ڏنو ته ”مان بازار ۾ ڀاڄي سستي ڏسي ڪجهه وٺي آيس ۽ خيال هوم ته اهڙي سستي سودي کي ڏسي هيءَ خوش ٿيندي. پر منهنجي ڏک جي ته حد ئي نه رهي، جڏهن زال چيو ته لوڪي ڪنهن چيو ته اهي ڀاڄيون وٺي اچ. مون ٻهراڻ ئي ڪافي ڀاڄيون وٺي رکيون آهن. هي ته اجايو زيان آهي.“ مون کيس دکي ٿي چيو ته ”سياڻي ٿيءُ. مون جيڪو ڪيو اُن لاءِ خوش ٿين، سو نه ته ٿيو اُلٽو اجائي ڪلڪل ڪري ٻٽ پارالو ڪرڻ سو مناسب نه آهي.“ هيءَ جڏهن بازار مان ڪجهه به وٺي ايندي آهي ته مان کيس همت ڏيارڻ لاءِ سندس هر ڪم کي ساراهيندو آهيان. مون کي ته اهو معلوم ڪري ڏک ٿو ٿئي ته مان جيڪو ڪم ڪريان ان لاءِ گاريون ملن ۽ هيءَ جيڪو ڪم ڪري، ان لاءِ چاهي ٿي ته کيس شاباس ملڻ گهرجي. جيتوڻيڪ مان ڪمائيندو آهيان، هيءَ سمجهي ٿي ته مون کي ڪوڏي به خرچ ڪرڻ جي اجازت ڪانهي، جيڪي به خرچ ڪريان سو هن کان پڇي ڪريان ۽ خرچ ڪرڻ جو حق صرف کيس ئي آهي.“

هي منهنجي لاءِ هڪ نئون تجربو هو. ان جهڙو مثال اڳ نه ڏٺو هوم. ان کان پوءِ مون ڪيترن ڪٽنبن کي ان دِرشٽيءَ سان جاچي ڏٺو ۽ مون کي معلوم ٿيو ته پتي پتنيءَ جي وچ ۾ جهيڙي جو هڪ ڪارڻ اهو به آهي جو انهن مان ڪو سمجهي

جوڙن کي سندن مثال ڏنو آهي ۽ ڪين ٻڌايو آهي ته ڪيئن
نه شڪرگذاري جو مادو انهن جي جيون سکي ڪري سگهو
۽ وواهت جيون کي سکي ٻڻائڻ جو اهو به هڪ طريقو آهي
ته هڪٻئي جي شيوا جي ساراه ڪن.

هڪ ٻيو مثال ياد ڏيو اٿم، جو به هڪ شادي ڪيل
استريءَ جو هو. هوءَ شاديءَ بعد جلد ئي گذاري ويئي. پر
سندس ڳالهه وساريندي نه وسري. هوءَ پنهنجي گهوٽ نسبت
ٻين سان گهٽ ئي ڳالهائيندي هئي. پر ڪنهن کي به پتيءَ جي
گلا ڪندي سهي نه سگهندي هئي.

هڪ ڏينهن سندس پتيءَ کيس پنهنجي ڪنهن مت
مائٽ جي گهر وڃڻ لاءِ چيو. اهو ٻڌي سندس دل نهايت
ڏک سان ڀرجي ويئي. هن پتيءَ کي چيو ته "مان ڪڏهن به
انهن جي گهر نه وينديس. مان نه انهن جو منهن ڏسڻ به پسند
نٿي ڪريان."

مڙس پڇيو ته "تون انهن جي خلاف ايترو ڇو آهين؟"

جواب ڏنائين "جيڪي ماڻهو اوهان جي گلا ڪن ٿا، مان
انهن جو منهن ڏسڻ به نٿي چاهيان. اڳئين دفعي مان جڏهن ونن
وئي هيس ته هنن اوهان جي سخت گلا ڪئي. ڪيترن ڳالهيون
اوهان جي خلاف ڪيائون. ايترو ته ڏک ٿيم جو جڏهن مان
گهر واپس آيس ته پنهنجي آنسن کي روڪي نه سگهيس."
هڙيءَ حالت ۾ ڪيئن نه وواهت جيون سکي گذرندي،
جتي هر هڪ ساٿي پنهنجي جيون ساٿيءَ جي ساراه ڪندو
رهي ٿو ۽ انهيءَ خلاف هڪ اکر به برداشت نٿو ڪري.

تہ هڪ ڏينهن همت ڪري پڇيو تہ ”سائين اسان تہ توهان سان نهايت ئي برو ورتاءُ ڪيو پر اوهان اسان جي برائيءَ کي صبر ۽ شڪر سان ڪيئن سٺو؟“

درويش جواب ڏنو ”جڏهن اوهان منهنجا ڏاند چوري ڇڏيا تہ مون اوهانجو ٿورو لانگري پڇيو، جو مون سمجهيو تہ مون هنن ويچارن ڍڳن کان گهڻو ڪم ورتو هو. پر جڏهن اوهان ٻار جي سواري بہ ڪيڏي تہ سمجهيم تہ اوهانجو مون لي اعتبار نہ آهي تہ متان مان وري اوهانجي وڃڻ بعد شايد ڏاندن کان ڪم وٺان. ان لاءِ اوهان جو نهايت ٿورائتو آهيان. پوءِ جڏهن توهان ڪنگرن جون نوڙيون ڇوڙي ڇڏيون تہ مان توهان جو شڪرگذار ٿيس جو توهان منهنجي لاءِ ڪوهہ لي ڪم ڪرڻ جي اميد بہ گهٽائي ڇڏي. پر جڏهن اوهان مون کي مارڻ شروع ڪيو تہ منهنجي دل چوڻ لڳي تہ اوهين منهنجي ڪل غلطيءَ لاءِ مونکي هن زمين لي سزا ٿا ڏيو جئن وري ٻئي جهان ۾ ڏک نہ سهڻو پوم.“ چون ٿا ان جو اثر هنن لي اهڙو پيو، جو هو ساري عمر لاءِ سندس مريد ٿي پيا.

هيءَ هڪ غير رواجي ڪهاڻي لڳندي. هن درويش جو اهو صبر ۽ سخاوت نامناسب سمجهي وڃي سگهي ٿي. پر هن جي صبر ۽ درگذر ڪرڻ جي پاونا نهايت ساراهہ جوڳي آهي.

جيڪڏهن وواهت جيون ۾ اهڙي مورلي سبب مرد ۽ زالون اختيار ڪن تہ انهن جي گهرن مان ڪلڪل ۽ جهيڙو هميشہ لاءِ ختم ٿي وڃي. درگذر ڪرڻ جي غير موجودگيءَ ڪيترن ئي گهرن جو ناس ڪيو آهي.

اگر ٻي اهو مثال ڏئي آهي تہ ڪيئن تہ هڪ پڙهيل زال پنهنجي عالي تعليم يافتہ پتيءَ جي لياقت نظر انداز ڪندي هئي ۽ ان لي قطعي ڪندي رهندي هئي، حالانڪ هو هن کان وڌيڪ سمجهو هو. هوءَ تہ مرد سان ٻارن جي پڙهائيءَ

تہ نہ ڪنهن ٻئي کي خاص حق آهي جو سندس جيون ساٿيءَ کي نہ آهي.

مون هڪ استريءَ جي ڳالهہ پڙهي. هنکي عادت هئي تہ مرد کھڙو بہ ڪم چوندا ڪري، هيءَ اُن کي ساراهيندي هئي ۽ کھڙو بہ سوڌو ڪري ايندو هو تہ اُنکي ساراهڻ بنا نہ رهندي هئي توءِ ڀلي اهو سودو کھڙو بہ گهاٽي وارو ڇو نہ هجي. هڪ ڏينهن سندس پتي هڪ گهوڙو وڪڻڻ ويو. هو نهايت اُدار دل هو. رستي تي هو هڪ گهاٽي وارو سوڌو ڪري آيو. ان هوندي بہ زال چيس "مان اهو ٻڌي پڪ ڄاڻان ٿي تہ منهنجو پتي مون کان گهڻو سياڻو آهي."

مون هڪ ٻي بہ ڳالهہ پڙهي. اها هڪ درويش (شاهہ عبدالڪريم) جي ڪهاڻي هئي. درويش ٻڍن سان نار هلائي رهيو هو. چون ٿا تہ درويش نهايت صابر هو. پنهنجيءَ حليمائيءَ ڪارڻ نهايت مشهور هو. کيس ڪاوڙ تہ ايندي ئي ڪانہ هئي. هرهڪ جي ڪيل ڪم ۾ ڪا نہ ڪا خوبي ڏسي اُنجي ساراہ ڪندو هو. هڪ ڏينهن هڪڙا چار ڄڻا سندس صبر جي پرک لاءِ سندس پويءَ ئي آيا ۽ اچي کيس چيڙائڻ لڳا. پهرين تہ هنن نار جي گاڏيءَ مان جونئيل ڍڳا ڇوڙي ڇڏيا. ان بعد هنن نار جي وچين ڪاني بہ ڪڍي ڇڏي. پر هي درويش شانت رهيو. آخر هنن پاڻيءَ جي اُڏ پيچي نار جون ڪنگريون بہ ڀڃڻ شروع ڪيون. جڏهن اهتري ڪندي بہ درويش کي غصو نہ آيو تہ هنن کيس مارڻ شروع ڪيو. درويش اُٿي سندن پير چميا ۽ چيو "سائين مان اوهانجي هن مهربانيءَ لاءِ نهايت شڪرگذار آهيان." سندس اهڙو صبر ۽ شڪر ڏسي هو سندس پيرن تي ڪري پيا ۽ پنهنجي ڪيل ڪم جي معافي گهرڻ لڳا. جڏهن درويش کين معاف ڪيو،

مان نه ڪيو، اُن لاءِ سخت ڏک اٿم. بيماريءَ وقت جا هن ٢٤ ئي ڪلاڪ منهنجي خدمت ڪئي آهي، اُن نه منهنجون اکيون کولي ڇڏيون آهن. ڪهڙو نه چڱو ٿئي ها جيڪڏهن اها سمجهه مون کي پهرين اچي ها! مون سائس چڱو ورتاءُ نه ڪيو پر هن پتوبرت ناريءَ مون جهڙي بي شڪر مرد سان به نهايت عمدو سلوڪ ڪيو. پنهنجي ڪيل هلت لاءِ مان معافي طلب آهيان."

هتي قبوليت مان ڪجهه اهڙن مردن کي اها سُوجهي اچي سگهي ٿي جيڪي پنهنجين سادين سودين استرين جي سيوائن جو قدر ڪونه ٿا ڪن صرف انگريزي جو هو سندر ڪولهن يا ڪاليجي تعليم ڪونه پرائي اٿن. ڪا به استري فقط سندر هئڻ ڪارڻ چڱي جيوَن ساٿڻ ٿي نٿي سگهي، نه ٿي فقط ڪاليج پڙهڻ ڪري نيڪ استري ٿي سگهندي يا نه ڪوئي وڏو هڪ شاهوڪار گهر جي ڇوڪري هئڻ ڪري يا مرد سان گڏ سماجڪ جلسن ۽ ڪلبن ۾ وڃڻ ڪري هوءَ سچي پتني ٿي سگهي ٿي. ڪا به استري سچي پتني تڏهن ٿي سگهندي جڏهن هن ۾ سالوڪ گڻ هوندا، هوءَ پنهنجي پتيءَ سان نهايت وفادار هوندي ۽ گهر خواه ٻارن لاءِ سيوا ڀاوي هوندي. استريءَ جي سچي پتورتا نه اُن ۾ آهي نه هوءَ پنهنجي مرد کي ڪڏهن به ڪنهن ٻئي سان پيهڻ نه ڏئي. جا استري صبر واري آهي، پتيورت آهي، پتيءَ سان وفادار آهي، پر-پرش جو لالچ سپني ۾ به ويچار نٿي ڪري ۽ جا پنهنجي پرڻتم جي آهي، اهڙي پتنيءَ لاءِ مرد کي جيترو ناز هجي اوترو ٿورو ۽ جيترو هن جي روز ساراهه ڪري اوترو چڱو آهي. ساڳيءَ طرح مرد ۾ به اهڙا گڻ هئڻ گهرجن. هو ٻيءَ سهڻيءَ زال جي ٻاهرين ٺاهه ٺوه ڏسي پنهنجي استريءَ جي اُن سان ڀيٽ نه ڪري، اڪي ٿي سندس اپمان ڪري.

جي سوال لي نہ وڙهندي رهندي هئي. مرد کي اها خبر هئي تہ ٻارن کي ولايت پڙهڻ لاءِ موڪلڻ مان ڪمترو نہ لاڀ آهي. ان ڪري هيءَ ٻارن کي موڪلڻ لاءِ منتظر هو تہ زال وري اُلٽي پيار وَس ٿي مرد جي مخالفت ڪندي سندس راه ۾ رڪاوٽ وجهڻ لاءِ تيار هئي. هوءَ ڪڏهن نہ پنهنجي ڪمزوري مڃڻ جي بدران پنهنجي پتيءَ سان وڙهندي رهندي هئي ۽ هن تي دوش هڻندي رهندي هئي. هن ٻارن کي پنهنجي پاسي ڪري ڇڏيو هو ۽ مرد گهر ۾ ٻارن جي پيار کان محروم رهيو. نتيجو اهو نڪتو جو گهر مان سک شانتي موڪلائي وئي. ڪاڪل ۽ ڪت پت اُنهن جي من جي سک کي هميشہ لاءِ ختم ڪري ڇڏيو. پتنيءَ کي گهربو هو تہ هن جهڙي سندس لاءِ خواه سندس ٻارن لاءِ مهربانيون ڪيون هيون، اُن لاءِ احسانمند رهي ها. جيتوڻيڪ هوءَ پڙهيل هئي پر هي سمجهہ نہ پڙهي هئي. هن پنهنجي پتيءَ جي مهرباني وساري سندس ڳڻن کي نظرانداز ڪري پنهنجي گهر ۾ اَشانتي آندي.

ڪنهن ٻئي مرد جي ڳالهہ آهي تہ هو ڪڏهن نہ پنهنجي استريءَ جي ڪم شيوا جي ڪا پرواه ڪندو هو نہ ڪي ساراه ڪندو هو. اُنجو ڪارڻ فقط اهو هو، جو هوءَ نہ اهڙي سندر هئي ۽ نہ ڪي انگريزي پڙهيل هئي. جڏهن هو سخت بيمار ٿي پيو تڏهن هن اڻپڙهيل ۽ سادي سودي صورت واري پر نهايت سندر سيرت واريءَ استريءَ تن من سان سندس شيوا ڪئي. هن ڏٺو تہ هن استريءَ ۾ ڪهڙا نہ گڻ هئا، جي هو پڙهيل استريءَ ۾ مشڪل پائي سگهي ها. هوءَ چوويهہ ئي ڪلاڪ سندس شيوا ۾ حاضر رهندي هئي. هڪ ڏينهن هن اُن جي روبرو چيو ”مان پنهنجي ڪيل غلطيءَ لاءِ نهايت شرمسار آهيان. مون هن استريءَ جو پورو

٢٦

مان پنهنجي جيون ساٿيءَ جي عزت ڪرڻ کان ڪڏهن نه هٽڪندس

هڪ ملٽري آفيسر پنهنجي آزمودي جون ڳالهيون ٻڌائيندي چيو ته وواهت جيون ۾ ٻارن جي سامهون پنهنجي زال سان جهيڙو ڪرڻ يا هن جي بي عزتي ڪرڻ بيوقوفي آهي. مثال ڏيندي ٻڌايائين.

”منهنجو ننڍڙو پٽ، جنهن کي مان ڏاڍو پيار ڪندو آهيان، ويٺو هو جڏهن منهنجو سندس ماءُ سان جهيڙو لڳو هو. مون کي اها خبر نه هئي ته منهنجي هن جهيڙي جو اثر هن ٻار تي به پوندو. مان آفيس ويس ۽ شام جو جڏهن واپس آيس ته پٽ کي سڏ ڪيم ته اچي ڀاڪي پائي. هو ان وقت ٥-٦ سالن جو هو. هن جواب ڏنو ”مان ڪونه ايندس. توهان منهنجي ماءُ سان جهيڙو ڪيو آهي. مان توهان سان اصل نه ڳالهائيندس.“

هن ٻار مونکي نهايت عمدو سبق سيکاريو ته مائٽن کي ٻارن جي روبرو ڪڏهن به جهيڙو ڪرڻ نه گهرجي. ٻار ته ماءُ ۽ پيءُ جو طرف وٺڻ شروع ڪندا آهن ۽ گهڻو ڪري ماءُ جو طرف وٺندا آهن.

هڪ ٻيو ماڻهو جو به اتي ويٺو هو ان هڪ ٻي گهٽنا ٻڌائي. هن چيو اسانجي پاڙي ۾ هڪ زميندار جو گهر آهي. ان زميندار کي زال ۽ ٽي ٻار هئا. هڪ ڏينهن ان زميندار جو پنهنجي زال سان سخت جهيڙو ٿي پيو ڇو ته هن هڪ ڇوڪريءَ سان وستو رکيو هو. هن زال کي نفرت سان چيو ”مان توکي ٻڌايان ٿو، مان ان ڇوڪريءَ سان ضرور شادي ڪندس، توکي جيڪي وڻي سو وڃي ڪر.“ هي سمورو جهيڙو انهنجي ٻارن جي سامهون ٿيو.

پيءُ آخر شادي ڪئي. ٿورن مهينن بعد اها خبر ٻاهر وارنکي

هڪ ڏينهن مان پنهنجي دوست جي گهر ويو هوس. سامهون هڪ جوڙو رستي جي ٻئي طرف ويو هو. ان زال کي ڪروپ چئجي نه وڌاءُ نه آهي، پر مرد نهايت سهڻو جوان هو. منهنجي دوست چيو ته ”هي جوان پنهنجي هن زال جي خاطر هر هفتي ٻاهران اچي ٿو. هيءَ سندس گهر ۽ ٻارن جي سنڀال نهايت شردا ۽ پيار سان ڪري ٿي. هوءَ پنهنجي مڙس سان ٻاهر جتي سندس نوڪري آهي، نٿي وڃي پر فقط ٻارن جي پڙهائيءَ جي ويچار ۽ گهر جي سنڀال خاطر هيءَ هت اڪيلي رهي ٿي. هُو هر هفتي ڇنڇر ۽ آرتوار تي گهر اچي ٿو ۽ حيرانيءَ جي ڳالهه آهي ته هي جوان گهر اچي ٻاهر ٿي نه نڪري. سارو وقت هن ڪوجهي زال جي پاسي ۾ ويٺو رهي ٿو. سندس سنهه ۽ پيار کي ڏسي اسين ته ڏاڍو حيران ٿا رهون.“

مون ڪمس ڏاڍي ڌيان سان ٻڌو ۽ پوءِ چيو ”پيارا دوست! تون هن زال جو ٻاهريون ڪروپ ڏسي سگهين ٿو پر سندس اُدار دل ۽ سندس پتي پريم جو سندس پتيءَ ڏٺو آهي سو نه ڏسي سگهيو آهين. سچ چيو اٿن ته ليلا کي مجنونءَ جي نگاهن سان ڏسڻ گهرجي. هيءُ مرد پنهنجي وفاداريءَ ۽ پريم سان هن استريءَ جي ڪمل شموائن جي ساراهه ۽ قدر ٿو ڪري.“

ي ماءُ ڪسي چڱي طرح نٿو هلايو وڃي ته هن جي دل ۾ ناراضڪي وڌي ٿي ۽ اهي ظاهر ڪندڙ پتيءَ يا ٻين رشتيدارن جي برخلاف اُٿي کڙا ٿيندا آهن.

مون سندس هن مثال کي دل سان هنڊايو.

هڪ دفعي هڪ جوڙو مون سان ڪڏجڻ آيو. مرد هڪ آفيسر هو. سندس زال به پڙهيل هئي. پر اها سندس ٻي زال هئي. سندس پهرين زال جيئري هئي ۽ اُن مان ڪيس ٻار به هئا. مرد ٻارن کي سڳيءَ ماءُ کان الڳ ڪري ماٽيلي ماءُ جي حوالي ڪري ڇڏيو هو. ماٽيلي ماءُ ڳالهائيندي چيو "اها کهڙي نه عجب جي ڳالهه آهي جو مان جيتوڻيڪ ٻارن کي ڏاڍيءَ سڪ ۽ پيار سان پاليان ٿي، اُن هوندي به وڏي ڌيءَ منهنجي نزديڪ نٿي اچي، بلڪ مون کان نفرت ٿي ڪري."

مون اُن معاملي کي جاچي ڏٺو ته سمجهيم ته وڏي ڌيءَ سمجهو هئي ۽ هن سمجهيو پئي ته سندس ماءُ جي ڏک جو ڪارڻ هيءَ ماٽيلي ماءُ هئي. ان ڪارڻ ٿي سندس پيءُ هن جي ماءُ کان الڳ ٿي ويو هو. ان ڳالهه هن جي ڪچڙيءَ دل تي ڪافي خراب اثر ڪيو هو ۽ لڪ ڇپ ڪرڻ سان به اهو اثر ڪڏهن به مٽي نه ٿو سگهي.

هوءَ جڏهن به ماءُ سان ملاقي گڏبي هئي ته اوڇنگارون ڏيئي روئندي هئي. هوءَ ننڍي ڀاءُ کي به اُن ماٽيلي ماءُ جي برخلاف ڪرڻ جي ڪوشش ڪندي هئي. سندس ماءُ جي برباد حالت کيس باغي بڻائي ڇڏيو هو. پيءُ جي خلاف ته ڪجهه نٿي چئي سگهي پر سندس ساري دل ماٽيلي ماءُ جي خلاف هئي. ٻار ته ڪڏهن به اهو برداشت نٿا ڪري سگهن ته ڪو به سندن ماءُ جي بي عزتي ڪري يا گهٽ وڌ ڳالهائي. ٻارن جي سامهون جهيڙو ڪرڻ هڪ وڏي ڀل آهي.

ڦهلجي ويئي ۽ اُن زميندار جو بي رحميءَ سان خون ٿي ويو آهي. خوليءَ جو پٽ به ڪو نه پيو پر افواه اهو هو ته اُن جهيڙي جو ڪارڻ گهرو جهيڙو هو اُن ۾ سندس هڪ پٽ جو هٿ هو.

گهرو جهيڙو ڪٽنب جي برباديءَ جو ڪارڻ آهي ته گهرو سک سلوڪ ڪٽنب ۾ ايڪتا ۽ سک آڻين ٿا.

هڪ دفعي مان ڪن دوستن سان اهو ذڪر ڪري رهيو هوس ته ماءُ ۽ پيءُ کي ڪڏهن به جهيڙو ڪرڻ نه گهرجي. اُن وقت هڪ ٻهڙ گرلجونيٽ به ويٺل هو. هن چيو "اوهين جيڪي چئو ٿا اُنجو مان زنده مثال آهيان. مان ستن آٺن سالن جو هوس جڏهن مون کي اهو محسوس ٿيو ته اسانجي گهر جو سمورو ڪم ڪار منهنجي چاچيءَ جي هٿ ۾ هو ۽ هوءَ منهنجي ماءُ سان نهايت بدسلوڪيءَ ۽ ڪنورلا جو ورتاءُ ڪندي هئي. منهنجي پيءُ جو ورتاءُ به منهنجي ماءُ سان چڱو نه هو. هو اڪو سندس بچاءُ ٿي ڪندو هو نڪي هن جو سنمان ڪندو هو. اُن معاملي مون کي نهايت دکي ڪيو.

مان پڪو ويچار ڪيو ته گهر جي هرهڪ ڀاتي کي، جيڪي منهنجي ماءُ سان، جا گهر جي مالڪڻ هئڻ جي ناتي عزت جي حقدار آهي، بدسلوڪي ٿا ڪن يا جهيڙو ٿا ڪن تن سڀني کي سڌو ڪندس.

مان وڏو ٿيس ۽ مون کي خوشي آهي جو مان پنهنجي ماءُ کي پنهنجي چاچيءَ ۽ ٻين جي ستم کان بچائي سگهيس.

منهنجي پيءُ جي هلت ۾ به ڪافي ڦيرو آيو. منهنجي پيءُ به اهو محسوس ڪيو ته مان پنهنجي ماءُ جي بي عزتي برداشت ڪري نٿو سگهان. ان ڪري مان ڪليءَ طرح اِئين چوندس ته ماءُ-پيءُ، خاص ڪري پيءُ کي ڪڏهن به ٻارن جي روبرو وڙهڻ نه گهرجي. جڏهن ٻار اهو محسوس ڪندا آهن ته هنن

ٿي رهي.

اهي جهيڙا جهڙڪي مائٽن جي وچ ۾ ٿين ٿا ان جو اثر
فقط ماءُ پيءُ تائين محدود نٿو رهي بلڪ ٻارن جي زندگيءَ
تي به ڪافي اثر وجهي سندن زندگي زهر ڪيو ڇڏين. ٻار
به ڇڏهن وڏا ٿين ٿا ته اُهي به اَهڙي جهيڙالو زندگي بسر
ڪن ٿا. اَهڙن ٻارن لاءِ شاديءَ بعد زال مڙس جو پاڻ ۾
وڙهڻ هڪ نيم ٿي وڃي ٿو.

هڪ ڏينهن مان ويٺو هوس ته هڪ ننڍو ٻار مون وٽ
ڊوڙندو آيو ۽ چيائين ته فلاڻي پروفيسر پنهنجي زال کي اهڙي
ته سخت چماٽ هنئين جو هوءَ بيهوش ٿي ڪري پيئي آهي.
مون کي اعتبار ئي ڪين آيو ته ڪو اهڙو تعليم يافته ماڻهو ائين
ڪندو هوندو. موقع پٽي ڪالنس پڇيم ته "تو اڄ زال کي ماريو
هو ڇا؟" هن جواب ڏنو "اها ته رواجي ڳالهه آهي. اسانجي
گهر ۾ اهو ناٽڪ هميشه پيو ٿئي. ڪيس مارڻ ڪري مان سندس
نظر ۾ ڪري ڪين ٿو پوان. اُتاڻي گهر ۾ به اهو روزمره جو
ڪم هو. هيٺئر ته اسان جي ڪتب ۾ اها چوٽي آهي ته
جيڪو زال کي ليڪ نٿو ڪري سو هڪ مڇو آهي."

مون چيو "تون ته ڪو ڏاڍو خوفناڪ ماڻهو آهين جو
چوين ٿو ته زال کي مارڻ هڪ روزمره جي ڳالهه آهي." هن
چيو "اها رواجي ڳالهه نه هجي ها ته هيءَ زال مار کائڻ لئي
گهر ڇڏي وڃي ها. پر جيئن ته اسانجي گهر ۾ زالون مار
کائي به گهر ۾ رهن ٿيون ۽ پيڪي رسي نٿيون وڃن، ان
مان ڏسبو ته اها مار ڪٽ هڪ رواجي ڳالهه آهي."

مون ان ڳالهه تي ڪڏهن به اعتبار نه ڪيو. ڪنهن به حالت
۾ زال کي مارڻ رواجي ڳالهه ٿي نٿي سگهي. ڪو به ٻار
پنهنجي ماءُ کي مار کائيندو ڏسي سهي نٿو سگهي، پوءِ ڪٿي
ڪيس مارڻ وارو سندس پيءُ ڇو نه هجي.

ڪنهن سچ چيو آهي ته "سردار جي زال ٻار ڄڻڻ بعد سردارڻي ۽ سيٺ جي زال ٻار ڄڻڻ بعد سيٺاڻي ٿئي ٿي." ان ڪري ٻارن جي ڄمڻ بعد انهن کي هڪ ٻئي سان جهيڙو ڪرڻ اصل نه گهرجي.

اڳيئن هڪ باب ۾ مان هڪ عجيب ۽ ڏکدائڪ واقعي جو ذڪر ڪري چڪو آهيان. مان اسٽيشن تي ٻئي ويس ته مون کي هڪ گهر جي اڳيان لنگهڻو پيو جنهن جي پالڻ کي مان سڃاڻندو هوس. جيئن ئي گهٽيءَ ۾ گهڙيس، جنهن ۾ اهو گهر هو، ته مون کي اهو ڏسي سخت صدمو رسيو ته هڪ وچولي عمر جي مرد کي ٻن جوانن زمين تي ڪيرايو هو ۽ انکي زور سان ماريو پئي. منهنجي ڏک جي حد نه رهي جڏهن اهو ڏٺم ته زمين تي ڪرايل ماڻهو انهن ٻنهي جوانن جو پيءُ هو، جي هنکي ماري رهيا هئا. مون هنن کي ڇڏايو ۽ گهر وٺي ويس ۽ گهر جي مالڪڻ کان پڇيم ته هن جا ٻار پنهنجي پيءُ کي ڇو ماري رهيا هئا ته مالڪڻ چيو "مان ڇا ٿي ڪري سگهان؟ اڄ هي مون سان وڙهيا ۽ پٽن جي سامهون مون کي لتون هڻيائون. نوجوان پٽ پنهنجي ماءُ کي مار پوندي برداشت ڪيئن ڪري سگهندا، چاهي مار ڏيڻ وارو پيءُ ئي ڇو نه هجي!"

جوانن کي چيم ته پيءُ سان اهڙي هلت هلڻ ڪارڻ ڪين شرم اچڻ گهرجي ۽ هن ٻڍڙ مرد کي چيم ته آئينده اهڙيءَ طرح زال سان جهيڙو نه ڪري. ڏک سان اهو چوڻو ٿو پوي ته اهي زالون جي ٻارن جون مائر آهن تن کي مارڻ ٺيڪ نه آهي. ٻار پنهنجي ماءُ سان اهڙي وهنوار تي ناراض ٿيڻ کان نٽا رهي سگهن ۽ اهو ئي ڪن ڪٽنب جي ڏک جو مکيه ڪارڻ آهي.

اهڙن ڪٽنبن ۾ اشانتي آهي ٿي، پر جتي مائٽ هڪ ٻئي جي عزت ڪن ٿا، اتي سک سمپتي، آسودگي ۽ خوشحالي

سندس سياڻ ساڳيو رهيو ۽ هن ۾ ڪو به فرق نه آيو. هوءَ پنهنجي پٽيءَ سان راضي نه هئي، جيتوڻيڪ هوءَ ڪنهن ڏاڍي پيار ڪندو هو. هوءَ ڏسڻ ۾ به ناهوڪو ۽ تندرست جوان هو. هن پنهنجي پٽيءَ کي ٻين پڙهيل نوجوانن سان ڀيٽيو. ساڳئي وقت سماج ۾ ٻين ٻيڻل ماڻهن سان ڀيٽيو. هوءَ هميشه هن کي ڪين ڄهڙو سمجهندي هئي. ماڻهن ۾ به سندس گلا ڪندي هئي. سندس هن عادت ڪارڻ ڪنهن پٽيءَ لاءِ ڪا به عزت نه هئي. ۽ ان ڪارڻ جڏهن هوءَ ويچارو اٽيءَ عمر ۾ ئي گذاري ويو ته ڪنهن کي به ڏک نه ٿيو. هن ٻي شادي ڪئي ۽ ٻئي گهوٽ سان به ساڳيو وهنوار هلي ۽ هن وراهت جيون مان ڪو به آنند نه ورتو.

هڪ ٻيو مثال ڏيو. هڪ رواجي سپاهي هو جنهنجي شادي ڪنهن اڻ پڙهيل ۽ امير گهر جي ڇوڪريءَ سان ٿي. هن حالت ۾، جڏهن هوءَ فقط رواجي سپاهي هو تڏهن زال جو قدر ڪندو هو. ٻر سندس پاڻ ترقي ۽ ڪجهه وقت بعد اضافا حاصل ڪري آهستي آهستي چڱي وڏي عهدي تي پهچي ويو. هاڻي هوءَ پڙهيل زالن سان گڏجڻ مسجڻ لڳو. پنهنجيءَ اڻ پڙهيل زال کي انهن سان ڀيٽڻ لڳو ۽ پنهنجيءَ قسمت کي پٽڻ لڳو. آخر هن زال کي جواب ڏيئي پيڪي موڪلي ڇڏيو. هن هڪ ٻيءَ پڙهيل ڇوڪريءَ سان شادي ڪرڻ چاهي ۽ آخر ڪنهن چڱي خاندان مان هڪ پڙهيل ڇوڪريءَ سان شادي ڪري آيو. شاديءَ وقت ڇوڪريءَ وارن اهو شرط وڌو هو ته ڪڏهن به هوءَ وري پهرينءَ زال کي گهر ۾ نه آڻيندو.

هن واقع بعد پهرين زال ۽ ان جو ٻيءَ ساٿس گڏجڻ آيا. ٻئي پاڻ ۾ ميل ٿي رهيءَ ۽ زار زار روئي رهيا هئا. هنن جي آزي نيزاري ۽ گهوڙهن جو ڪو به اثر هن تي نه ٿيو.

٢٧

مان پنهنجي جيون ساٿيءَ جي ٻين سان ڀيٽ نه ڪندس

ڪيترن ڳالهين ۾ جڏهن ڪن ٻن شين جي پاڻ ۾ ڀيٽ ٿي ڪجي ته نتيجو ناخوشگوار ٿو نڪري.

هڪ پڙهيل ڳڙهيل ڇوڪري منهنجي واقف هئي. سندس پيءُ هڪ هاري هو پر اُن هوندي به هو پنهنجي ڌيءَ کي پڙهائڻ جي فائدي ۾ هو ۽ کيس اُن لاءِ ڪافي چاهه هو. هو کيس ڪاڏي، ڪپڙي، ڪتابن وغيره لاءِ پيسا ڏيندو هو. هوءَ ڇوڪري ٻين سان گڏ رهندي هئي ۽ اُلي ٻڌاڪون هڻي چوندي هئي ته هوءَ هڪ وڏي زميندار جي ڌيءَ آهي. هڪ ڏينهن سندس پيءُ پنهنجن سادن سودن ڪپڙن ۾ پاڻ سان ڌيءَ لاءِ چڱا پيسا ۽ شيون وغيره کڻي اسڪول ۾ ملڻ آيو. آخر پيءُ جو پيار آهي! هن پنهنجي ڌيءَ کي گڏجي پيسا وغيره ڏيڻ چاهيا، پر ڇوڪري جو هميشه پاڻ کي وڏي زميندار جي ڌيءَ سڏائيندي هئي تنهن پنهنجي پيءُ کي هن سادي سودي حال ۾ آدرڀاءُ نه ڏنو بلڪ کيس ڏسي ڏاڍو دکي ٿي. هن پنهنجي پيءُ کي ٻين ڇوڪرين جي پيئرن سان، جي زميندار هئا، ڀيٽيو ۽ هن کي ڌڪار لڳي. پيءُ جيون ۾ هڪ وڏي نعمت آهي. هن جو قدر اُنهن کي پوندو جن کي پيءُ نه هوندو. ماءُ پيءُ جو پيار ٻارن لاءِ هڪ وڏي نعمت آهي ۽ ٻارن لاءِ اَملهه دولت. ماءُ پيءُ جي پيار ۽ قربانيءَ سان ڪنهنجي به ڀيٽ ڪري نٿي سگهجي پر جيڪي هيءَ ڳالهه نٿا سمجهن ۽ ٻين جي ٻاهرين ٺاهه ٺوهه ڏسي اُنهن سان پنهنجي ماءُ پيءُ کي ڀيٽن ٿا، اُهي ٻار چڱا نٿا ٿين.

هن ڇوڪريءَ پڙهائي ختم ڪرڻ بعد شادي ڪئي پر

زال کي پٺيان ڌڪو ڏنو ۽ هوءَ درياهه ۾ ڪري پيئي ۽ ٻڏي مري وئي. زال کي ٻوڙي جڏهن هو واپس آيو ته نوڪر کي چيائين ته هوءَ وري پيڪن ۾ موٽي وئي آهي.

ڇوڪريءَ جي مائٽن کي هن ڳالهه ۾ ڪجهه شڪ پيو ۽ ڪورٽ ۾ ڪيس داخل ڪيائون. مقدمو هاءِ ڪورٽ تائين ويو. ڪورٽ اُن جوان کي تمام ڳري سزا ڏني. کيس ڦاسيءَ تي چاڙهيو ويو. هاءِ ڪورٽ به پنهنجي فيصلي ۾ نهايت عبرتناڪ فتوا لکي هئي.

هڪ ٻيو مثال اُهڙي پرِوار جو آهي جنهنکي پٽ جي شاديءَ ۾ گهڻو ڪجهه مليو. اُن پنهنجي پٽ جي شادي اُمير گهر ۾ ڪئي جتان کين ڏاج ڏيوڻ به چڱو مليو. وقت پئي هنن جي من ۾ لالچ جو نانگ پنهنجو اَثر ڏيکارڻ لڳو. هنن کي اُهڙين ڇوڪرين جي خبر پيئي جنڪي هنن جي ننهن جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ ڏاجو وٺي آيون هيون. هو پنهنجي ننهن کي طعنا هڻڻ لڳا ته هوءَ ٻين ڇوڪرين جي ڀيٽ ۾ ڪجهه به ڏاجو نه کڻي آئي آهي. شروع ۾ ته ڇوڪري ويچاري لاچار ماءُ پيءُ کان کين ڪافي آڻي ڏيڻ لڳي. پر هنن جي اُن پيٽ جي عادت هنن کي وڌيڪ لالچي ڪري ڇڏيو. هو پنهنجي ننهن جي معرفت سندس ماءُ پيءُ کي ڦرڻ لڳا. آخر هن ڇوڪريءَ جي صبر کان ڳالهه ٻاهر ٿي وئي ۽ ڇوڪريءَ مائٽن جي حالت ڏسي سندن مرضيءَ موجب وڌيڪ آڻڻ کان انڪار ڪيو. انهن تي هنن ڇوڪريءَ کي ڏاڍو ماريو. ڇو ته هوءَ ڇوڪري اُنهيءَ مار سبب مري وئي ۽ هنن اُنهيءَ جو اگني سنسڪار لڪڙ ۾ ڪري ڇڏيو جيئن معاملو قانوني شڪنجي ۾ نه اچي وڃي.

ڇوڪريءَ جو پيءُ پڙهيل ماڻهو هو. هن انصاف جو دروازو کڙڪايو ۽ ٻڌڻ ۾ آيو ته ڇوڪري کي موت جي سزا ۽ ماڻس

آخر ڇوڪريءَ پڙهڻ جو فيصلو ڪيو. هن مئٽرڪ پاس ڪئي ۽ ڪاليج ۾ داخل ٿي. اُن بعد ٻي شادي ڪيائين. سندس هيءَ ٻي شادي نهايت ڪامياب رهي. هوءَ هڪ ڪامياب استري ۽ ڪامياب عورت ٿي سماج ۾ رهي. ڪيترن پڙهيل زالن سان لهه وچڙ ۾ آئي ۽ ڪيترن آفيسرن جي زالن سان گڏجي مسجي رهي.

هڪ نوجوان اجميري ڪاليج ۾ پڙهندو هو. هُو هوشيار ڇوڪرو هو ۽ کيس اُميد هئي ته سالياني امتحان ۾ هُو مٿي ايندو ۽ کيس چڱي نوڪري ملندي. اُن وقت سندس من ۾ اُتنا وِچار اچڻ لڳا. هُو شادي ڪيل هو ۽ اُها شادي ننڍي هوندي ڪئي هئائين. سندس زال کيس ڏاڍو پيار ڪندي هئي، پر هوءَ اَڻ پڙهيل ۽ شڪل جي سادي هئي. هن پئي خواب ڏٺا ته هُو جڏهن نوڪري ڪندو ۽ وڏن آفيسرن سان ۽ اُنهن جي زالن سان گڏ ڪلبن وغيره ۾ ويندو ته هن سادي سودي اَڻ پڙهيل زال کي نه وٺي وڃي سگهندو. اُنهن وِچارن ۾ غلطان ٿي هن پنهنجي، هن زال کان جند آجي ڪرائڻ جي رٿ رٿي. هن زال جو نه ڪو ڏوهه نه هو. هوءَ فقط شڪل جي سادي ۽ سياهه جي نره هئي. هُو جيئن اِئين سوچيندو رهيو تيئن تيئن سندس من ۾ هن زال لاءِ حقارت وڌندي وئي. آخر سوچيندي سوچيندي هن زال کي خون ڪرڻ جي رٿ سوچي. هو پنهنجي ساهرن ۾ ويو جتي سندس زال رهيل هئي ۽ کيس گڏجي چيائين ته هوءَ ساڻس گڏ گهر هلي. رستي ۾ ايندي هُو اُن شهر مان، جتي هُو پڙهندو هو، اُتان لنگهيا. هُو اسٽيشن تي لٿو، سامان نوڪر جي حوالي ڪري زال کي اِنهيءَ بهاني شهر وٺي آيو ته کيس اُهو ڪاليج ڏيکاريندو جتي هُو پڙهندو هو. رستي ۾ اُنهن کي هڪ درياهه مٿان پل تان لنگهڻو پيو. هن جوان اُتان لنگهندي

هٿي، اشارو ڪري چيو ته ”هيءَ تنهنجي زال آهي.“ هن جڏهن هن ڪوجهيءَ زال کي ڏٺو ته کيس ڏاڍو ڏک ٿيو ۽ چيائين ”ڇا هيءَ منهنجي زال آهي؟“ زال اهي ڌڪار جا لفظ نه سهي جهٽ ئي گهر ڇڏي جوش مان ٻاهر نڪتي ته هڪ موٽر هيٺان اچي وئي. کيس ڪرڙو ڏسي هڪ ديوان ڪرستان جو اتفاق سان اُتان لنگهي رهيو هو کيس گهر کڻائي آيو. جڏهن هوءَ چاڪ ٿي تڏهن هن پنهنجي زندگي اُن جي اسپتال ۾ سيوا ڪرڻ ۾ اَرپڻ ڪري ڇڏي.

ڪيترن مهينن بعد وري هن راجڪمار جون اکيون خراب ٿي پيون ۽ هي اُن اسپتال ۾ علاج لاءِ آيو جتي هيءَ استري نرس هئي. کيس اُن نرس جي ئي سپرد ڪيو ويو ڇو جو هوءَ نهايت هوشيار نرس هئي. ڪن هفتن جي خدمت بعد هُو نرس جي سيوا ڏسي اُنهن سمجهڻ لڳو ته سندس ٻهران زال آهي. هڪ ڏينهن کيس هٿ کان پڪڙي چوڻ لڳو ”ڇا تون منهنجي زال نه آهين؟“ هن جواب ڏنو ”ها، مان تنهنجي ڪوجهي زال آهيان.“ سندس اکين ۾ ڳوڙها ٿري آيا ۽ چيائين ”ڌڪار آهي منهنجي هنن اکين تي جو مون تنهنجي سندر آتما کي نه ڏٺو ۽ ٻاهرينءَ شڪل کي ڏسي تنهنجي بن سان پيت ڪري توکي ڪوجهو ڪوٺيو. مون کي خوشي آهي جو مون وري پنهنجون ٻاهريون اکيون وڃايون ۽ انڌو ٿي هن اسپتال ۾ آيس جتي پنهنجي اندرينءَ سوجهيءَ سان تنهنجي سندر آتما کي نه پاتم. هيئر مان هميشه توسان گڏ تنهنجي سنڀال هيٺ رهندس.

کي ڪاري پاڻيءَ جي سزا ڏني وئي.

جيڪڏهن هي ماءُ پٽ، ڪن جهڙي ملهه تي آن لئي راضي رهن ها ۽ ٻين شاهوڪار گهرن جي ڇورن جي گهٽي ڏيتي لٽيءَ سان پنهنجي لهن ۽ ڏاج ڏيڻ نه پڇن ها ته نه معصوم ڇوڪريءَ جو اڄ مهلو موت ٿئي ها ۽ نڪي ماءُ پٽ قانون جي شڪنجي ۾ زندگي وڃائين ها.

هڪ انڌي راجڪمار جي سندس دشمن رشتيدارن هڪ ڪوجهي زال سان شادي ڪرائي ۽ کيس ٻڌايائون ته سندس شادي هڪ سندر شهزاديءَ سان ٿي آهي. سندس زال ڏسڻ ۾ ڪوجهي هئي پر سندس دل هئي سون جي. هن پنهنجي سورداس پتيءَ جي تن من سان سيوا ڪئي ۽ هوُ به ساڻس گهڻو ريجهندو هو.

هن راجڪمار جون اکيون ڄمڻ کان ٺيڪ هيون پر بيماريءَ ۾ سندس اکيون خراب ٿي پيون هيون، سندس زال کي اها خبر هئي. هڪ دفعي هڪ جرمن ڊاڪٽر آيو ته هوءَ به پنهنجي مرد کي علاج لاءِ وٺي وڃڻ جو ويچار ڪرڻ لڳي. جڏهن هن جي مائٽن کي، جن سندس شادي ڪرائي هئي، خبر پيئي ته انهن کي ڊپ لڳو ته علاج مڪمل ٿيو ته هنن جو ڌوڪو ظاهر ٿي پوندو. ان ڪري کيس سمجهائڻ لڳا ته هوءَ مڙس جو علاج نه ڪرائي. علاج ڪرائيندي جڏهن هن جون اکيون ٺيڪ ٿي وينديون ته هوُ کيس ئي ڏاڍو ڌڪاريندو جو سندس شڪل ڪوجهي هئي. ان ڪري هنن ڏاڍي ڪوشش ڪئي ته هوءَ سندس اکين جو علاج نه ڪرائي.

پر هيءَ استري نهايت نيڪ هئي. پنهنجي دک سک جو ويچار نه ڪري سندس علاج ڪرايائين. جڏهن سندس اکيون ٺيڪ ٿيون ته هن نرس کان پڇيو ته منهنجي زال ڪٿي آهي؟ نرس هن ڪروپ استريءَ ڏانهن جا سندس مٿان کان بيٺي

هن استريءَ پنهنجي ڌيءَ جي تعليم ۽ آئينده جو ويچار ڪري لوڪ لڄا ڇڏي سماج جا بندن ٽوڙي هي نيڪ قدم کنيو. سندس ڌيءَ وڏي ٿي ته سندس، شادي به ڪنهن پڙهيل نوجوان سان ٿي ۽ اها به وڃي سکي ٿي. جيڪڏهن اهو شاهوڪار ودوا جي مائٽ ٻاونا کي ٽوڙيت نه ڪري ها ته هيءَ شادي ڪين ٿئي ها.

هڪ جهاز ۾ ڪي مسافر پاترا ڪري رهيا هئا جيڪي هن سفر کان اڳ هڪ ٻئي کي نه سڃاڻندا هئا. انهن ۾ هڪ ودوا هئي جنهن کي ٽڪن ٻي ٻار هو ۽ ٻيو هو هڪ غير شادي شده جوان. هي جوان سڄي سفر جي دوران ۾ ان ٻار کي ڏاڍو پيار ڪرڻ لڳو. هن مرد جي ٻار کي پيار ڪرڻ ڪري، هيءَ زال هن کي چاهڻ لڳي. جڏهن هن مرد هن کي شادي جي تجويز ڏني ته هن خوشيءَ سان قبوليو. هن کي ائين محسوس ٿيو ته هن ٻار کي پيءُ جو پيار کپي. ليکڪ چيو ته هنن جي وچ ۾ پيار جي ناتي قائم ڪرڻ لاءِ اهو ٻار هو جنهن کي ٻئي پيار ڪندا هئا.

هڪ رنڙ واسطي شادي ڪرڻ ۾ وڏي رڪاوٽ اها ٿيندي آهي ته مائٽي ماءِ ٻارن کي پيار ڏئي سگهندي يا نه. عام طرح مائٽي ماءِ هڪ ڏائڻ واڱو ٺڪي ٿيندي آهي.

هڪ ڏينهن گاڏيءَ ۾ مسافري ڪندي ٣٠ سالن جو هڪ وڏو سکه زميندار گڏيم. ڪمس ۾ ڌيئر ساڻ هيون. هڪ اٽڪل ٤ سالن جي ۽ ٻي ٦ سالن جي. هن کان پڇيم ته هنن ٻارن جي ماءِ ڪٿي آهي؟ ته هن جي چهري تي دک، ڇانئجي ويو ۽ درد سان چيائين ته ”هي ويچارا ٻار بدنصيب آهن. سندن ماءِ گذاري وئي آهي. چڱو ٿئي ها جيڪڏهن مان گذاري وڃان ها جو ان حالت ۾ سندن ماءِ جيڪڏهن ٻي شادي

مان ڪڏهن به سڪ پرين ڏيکارڻ
کان نه هٻڪندس

هڪ ملٽريءَ جي رنگروٽ کي نوڪريءَ کان جواب
مليو. جيتوڻيڪ هو بيروزگار هو تڏهن به ڏاڍو خوش رهندو
هو. هڪ واقف ڪار پڇيس ته هن جو بيروزگار رهڻ سندس
زال ڪيئن ٿي برداشت ڪري ۽ اهڙي پيار ۽ سڪ سان، شيوا
ڪيئن ٿي ڪري ته هن مشڪي جواب ڏنو ”مان سندس
ڪوجهي پٽ کي چمي ڏئي پيار ڪندو آهيان ۽ هيءَ مون
کي پيار سان ڪارائيندي آهي.“ هڪڙي ليکڪ راءِ ڏيندي
لکيو ته ماءُ ۾ اها ڪمزوري آهي جو هوءَ هميشه اهو
چاهيندي آهي ته ٻيا سڀ ۽ خاص ڪري مڙس ٻارن کي
اهڙو پيار ڪري جيترو پاڻ ڪين ڪري ٿي. هو ملٽريءَ
وارو سياڻو هو ۽ هن ٻارن کي پيار ڪري پنهنجي زال کي
وس ڪيو هو.

هڪ ٥٠ سالن جو رنڊو هو. پيسي وارو هو ۽ هن وري
شادي ڪرڻ چاهي. هن پنهنجي هڪ ماڻت دوارن هڪ ٣٠
سالن جي وڌوا کي ماڻهيءَ لاءِ چوايو. هيءَ آزمودگار ماڻهو هو.
هن دل پڇائيندڙ نموني ماڻهي چوائي. وڌوا کي هڪ ڌيءَ
هئي. هن جي مرضي هئڪي ٻارڻ جي هئي پر ڪنهن کي به
ذريعو ڪين هو. وچواري اُن عورت کي آئينده جي تصوير
ڏاڍي چڱي نموني ڪيئن ڏيکاري ۽ چيو ته سندس ڌيءَ جو
آئينده نهايت اونداهو آهي. پر جيڪڏهن هوءَ هن شاهوڪار
سان شادي ڪندي ته سندس ڌيءَ جو آئينده ٺهي پوندو.
هوءَ پڙهندي به ۽ سندس شادي به چڱي گهر ۾ ٿيندي. ڌيءَ
جو ويچار ڪندي هن شادي ڪرڻ قبول ڪئي. هن شادي
ڪئي. جيتوڻيڪ اُن وقت وڌوا وواه جو رواج ڪين هو.

ڪونه هو. هيءَ هڪ اُستادڻ ڳالهه هئي. ٻيءَ زال کي مرد ڏاڍو پيار ڪندو هو. هن جي خيال موجب هوءَ ٻارن کي ڏاڍو پيار ڪندي هئي. پر ٻار اهو وساري نه سگهيا ته هِن جي سڳيءَ ماءُ کي گهر مان ڪڍائڻ لاءِ اها ماٽيلي ماءُ جوابدار هئي. ان ڪري هوُ ڪڏهن به اُن کي پيار نه ڪندا هئا. ٻارن جي هن روش، شانت واهو مندل ۾ به اَشانتي پيدا ڪري ڇڏي. هوُ ڪڏهن به اُن ڳالهه تي اعتبار ڪري ڪين سگهيا ته جيڪا ماٽيلي ماءُ سندن سڳي ماءُ کي ڌڪاري ٿي سا ڪڏهن به کين پيار ڪري سگهندي. هندستان ۾ ڪيترين ماٽيلين مائرن ڪيئي گهر برباد ڪري ڇڏيا آهن.

هڪ اَمير ماڻهوءَ جي زال گذاري وئي. هن زال مان کيس هڪ سهڻو پٽ هو جنهن کي هوُ ڏاڍو پيار ڪندو هو. ١٥ سال نه هن شادي، ڪين ڪئي پر بدقسمتيءَ سان هوُ هڪ سندر استريءَ جي پيار ۾ ڦاسي ويو. ٻئي هڪ ٻئي کي پيار ڪندا هئا. پر جڏهن هن استريءَ هنکي شادي ڪرڻ لاءِ چيو ته هن مرد کيس ٻڌايو ته ”پهرين زال مان مون کي هڪ پٽ آهي، جنهن کي مان ساهه کان به وڌيڪ پيار ڪندو آهيان. ڇا تون به منهنجي اُن پٽ کي اهڙيءَ طرح پيار ڪري سگهندينءَ جيترو مان ڪندو آهيان؟“ هن استريءَ جواب ڏنو ”مان تنهنجي ٻار کي ڪيئن گهٽ گهرنديس. هي تنهنجو پٽ آهي اُن لاءِ پيار جو حقدار آهي.“ مرد چيو ”مون کي خبر آهي. توکي راضي ڪرڻ لاءِ به مان هنکي گهٽ گهري نه سگهندس. هي پٽ منهنجي اَکين جو تارو آهي؛ هن خاطر ته مان توکي به ڇڏي ڏيندس.“ هن استريءَ جواب ڏنو ”قبول آهي.“ هنن شادي ڪئي. وقت گذرندو ويو. وقت پٺي هن استريءَ کي پنهنجا به ٻار ٿيا. هن پنهنجي ٻارن جي نوڪريءَ ۾ وڏي ماٽيلي پٽ کي لڳائي

ڪري ها ته ٻه ھُن ٻارن جي نه ٻوري سنڀال ڪري سگهي ها. ٻيو ھيئن جڏھن مان ٻي شادي ڪندس ته ھي ٻار اَناٿن واري جيون رھندا. ماٺيلي ماءُ ھنن جي ٻوري سنڀال نه ڪندي، لڪي مان ئي سندن ٻوري حفاظت ڪري سگهندس." ماءُ جو پيار ٻارن جي لاءِ ٻيءَ جي پيار کان ٻه وڌيڪ گهڻو آھي.

اَسانجي سماج ۾ ڪيترائي مثال آھن جن ۾ ماٺيلي ماءُ پنھنجي ماٺيلن ٻارن سان بيجا ھلت ڪئي آھي. راماڻ ۾ ئي ڏسبو ته رام کي بنواس جو ڏک به ماٺيلي ماءُ جي ڪارڻ ئي سھڻو پيو ھو.

روزمره جي جيون ۾ به ڏسبو ته پيءُ جيڪڏھن ٻي يا ٽين شادي ڪري ٿو ته ھو ٻارن کي ماٺيلي ماءُ جي چالاڪيءَ ۽ اُنجي ظلم کان بچائي ڪين ٿو سگهي. اھو ڏسڻ ۾ اچي ٿو ته ماٺيليون مائر ماٺيلين ڌيئرن کي اَڻ لائق ڇوڪرن سان شادي ڪرائي ڇڏين ٿيون ڇو ته ھو اُنھن لاءِ واجبي ڏاجو ڏيڻ لا. به تيار نه ٿينديون آھن يا چڱن ڇوڪرن سان پنھنجين سڳين ڌيئرن جي شادي ڪرائي ڇڏين ٿيون. ڪي ماٺيليون مائر نه پنھنجي ماٺيلن ڌيئرن کي تعليم کان به محروم رکنديون آھن ۽ نوڪرياڻين وانگر ڪم وٺنديون آھن. ماٺيليون مائر نه ماٺيلن ٻارن جي تقدير جو دروازو ئي عام طور بند ڪيو ڇڏين. ھو ان کان اھڙو تنگ ٿيو پون جو گهر ڇڏي وڃڻ ۾ ئي سک سمجهن ٿا. ماٺيليون مائر پنھنجي اھڙي ھلت ڪارڻ نه فقط ماٺيلن ٻارن جو ٻلڪ پنھنجو سک به ناس ڪيو ڇڏين. ھو نه خود سکي رھن ٿيون ۽ ٻين ٻالڪن کي ئي سکي رھڻ ڏين.

ھڪ ماڻھوءَ پنھنجي پھرين زال جي مري ھوندي به ٻي شادي ڪئي. پھرين زال کي ٻه ٻار ھئا ۽ ٻيءَ کي ڪو به ٻار

مان ڪڏهن به ڪُڌيون عادتون نه پرائيندس

هڪ ڪرسچن مڊل سڪول جي ليڊي سپرنٽينڊنٽ ٻارن جي چرتر جو به ڌيان ويچار رکندي هئي. هن ڪيترن ماءُ پيءُ ۽ وڏن جي جيون بابت ڪئي دکدائڪ ڳالهيون ٻڌيون. هوءَ هڪ ڏينهن پنهنجو ڪلاس وٺي رهي هئي ۽ ٻارن کي سمجهائي رهي هئي ته گاريون نه ڏين. هڪ ٻار اٿي بيٺو ۽ چوڻ لڳو ته منهنجو ڏاڏو ڏاڍيون گاريون ڏيندو آهي. هيءَ نيڪ عورت اُن ٻار جي گهر ويئي ۽ اُن جي مائٽن کي اهو ٻڌايائين ته مائٽن کي ڪڏهن به ٻارن اڳيان گاريون نه ڏيڻ گهرجن. بلڪ هنن کي ته ٻارن لاءِ آدرشي مثال پيش ڪرڻ گهرجن جو ٻار به اهي ئي لڇڻ سکندا.

هڪ ٻئي ڌرم پرچارڪ به دک سان ٻڌايو ته مائٽ ٻارن جي اخلاق تي ڪهڙو نه برو اثر وجهي سندن لاءِ زندگي زهر ڪيو ڇڏين. هڪ ڪاليج ۾ پڙهندڙ وديارٿي هميشه ڪوڙا بهانا ڪري موڪل وٺندو هو ۽ ڪم نه ڪرڻ لاءِ ڪوڙا عذر پيش ڪندو هو. کيس ساري ڪاليج ۾ پهرئين نمبر جو ڪوڙو سمجهيو ويندو هو. هڪ ڏينهن اهو ڌرم پرچارڪ کيس پنهنجي ڪوٺيءَ ۾ وٺي ويو ۽ هن لاءِ پرارٿنا ڪيائين ته هو سوچي سمجهي هلي، سندس رهڻي سڌرجي ۽ هو هڪ وشواس پاتر جوان ٿئي! هن ڇوڪر فقط نماڻائيءَ سان جواب ڏنو ته ”هي ڌرمشت، منهنجو پيءُ ته ڪيترا ٺڳيءَ جا ڪم ڪندو آهي ۽ مان سمجهندو آهيان ته دنيا ۾ جيون واسطي ڪوڙ ڳالهائڻ ئي ٺيڪ آهي.“ هن ڌرم پرچارڪ کي ڏاڍو دک پهتو. مائٽ جڏهن ڏسن ٿا ته سندن ٻار اخلاق کان ڪري پيا آهن، بي ايماني ۽ بدمعاشيءَ جي چنبي ۾ ڦاسي ويا آهن

چڙهيو ۽ هن کان گهر ۾ به ڪافي ڪم وٺڻ لڳي. هڪ ڏينهن
اهو ماٺيلو پٽ روئندو ٻيءَ وقت آيو، جنهن ڀاڪر پائي ڏانهنس
روئڻ جو ڪارڻ پڇيو. هن سڏڪا ڀريندي نماڻائيءَ سان چيو
”بابا مون کي ناناڻي وڃڻ جي موڪل ڏيو. هميشه منهنجي
لاءِ پنهنجي گهر ۾ پيار ڪرلهي. آما مون سان نهايت سختي
۽ ظلم ٿي ڪري. جيڪڏهن توهان مون کي ناناڻي نه موڪليندا
ته مان ڀڄي ويندس.“ ٻيءَ کي ڏاڍو ڏک ٿيو. هو ڪجهه
ڏينهن لاءِ پٽ کي ناناڻي وٺي ويو ۽ پوءِ زال سان به ڪيائي
ڳالهه ڪيائين. آخر اُن فيصلي تي پهتا ته هو الڳ الڳ گهرن ۾
رهندا. هو پنهنجي هڪ وڏوا ڀڻ کي وٺي آيو ۽ پٽ کي
اُن سان گڏ رهايائين. ۽ ٻيءَ زال جي الڳ رهڻ جو انتظام
ڪيو. پر هي سرشتو به چڱيءَ طرح نه هليو. پيءَ ڪڏهن
زال سان نه ڪڏهن پٽ سان گڏ رهندو هو، پر گهر جو سک
شانتي پر ڪري اڏامي ويئي. پٽ وڏو ٿيو ۽ ڪافي لاچار
وارو ماڻهو ٿيو. هن شادي ڪئي ۽ ٻيءَ به گهڻو ڪري وٽس
ٿي رهندو هو.

پيش ڪيا آهن. اهو سوال ڪيو ويندو آهي تہ ڇا ٻارن جي خاطر ماءُ پيءُ پنهنجي مرضي جي زندگي ڇڏي ڏين ڇا؟ ڇا ماءُ پيءُ کي عيش جي زندگي رهڻ جي ڪا آزادي ڪانهي؟ پورن آزادي ڪنهن کي بہ نٿي ملي سگهي. جو ماڻهو شادي ڪيل آهي اُن کي پنهنجي زال ڏانهن بہ وفادار رهڻو آهي ۽ پنهنجي آزاديءَ، ڪام واسنا، چال چلن، اِلبت وهنوار لئي بہ ضابطو رکڻو آهي. جنهن ماڻهوءَ کي ٻار آهن تہ اُن جو اهو فرض آهي تہ هو ٻارن جي جيون بہ سڌاري. ٻارن کي اخلاقي واڌو مندل ميسر ڪري ڏيڻ لاءِ ڪين نيڪيءَ جي راهہ لئي هلڻو پوندو جيئن اوچ جيون رهڻ جي لاءِ ٻارن ۾ اُتساھ پيدا ٿئي. ماءُ پيءُ کي اهو ڪڏهن بہ وسارڻ نہ گهرجي تہ هنن جون ٻارن ڏانهن ڪافي جوابداريون ۽ فرض آهن. هر هڪ کي نيڪ ٿي رهڻو پوندو ڇاڪاڻ جو اسين سماجڪ پراڻي آهيون ۽ سماج جو انگ هئڻ جي ناطي اسان جو اخلاقي فرض آهي تہ سماج جو چرتر اوچو ڪريون. اسين قدرت ۾ رهندي قدرت جي اٽل نيمن کي نظر انداز ڪري نہ سگهنداسون. جيئن تہ اسان جي من ۾ جيڪي اچي سو ڪائي نٿا سگهون. زهر کائي امرت جو لاڀ حاصل ڪري نہ سگهبو. اڪي پاڻيءَ جي بدران شراب پي ڊڪ کان بچي سگهبو. جتي ڪوئلن جي کٽس آهي اُتي اسين ساهہ کڻندا رهون ۽ چئون تہ تندرست رهنداسون اهو ناممڪن آهي. اسين سماجڪ ليکي نيم ٽوڙي سماج جي سزا کان بچي نٿا سگهون. جيئن تہ اسين بہ هن پرڪرتيءَ جو انگ، آهيون ان ڪري پرڪرتيءَ جي نيمن جو اوس پالن ڪرڻو پوندو، جيئن اسين تندرست بہ رهي سگهون ۽ هن شرير خواہ آتما کي بہ ٽوڙي رکي سگهون. اسين سچرترتا جي نيمن لئي هلڻ لاءِ تہ آزاد آهيون پر بداخلاقي جي رستي لئي هلڻ لاءِ اسان کي ڪابہ اجازت نہ آهي.

ٽڏهن سندن اکين مان ڳوڙها ڳڙيو پون پر اهو ڪين ٿا سوچين ته سندن اهڙي جهون لاءِ پاڻ ئي جوابدار آهن.

هڪ مختيارڪار هو. هن کي سڀ چوندا هئا ته هو ڏاڍو هوشيار آهي. هن جا آفيسر به هن کان ڪيترن ئي ڏوهيوا خواه عدالتي ڳالهين ۾ صلاح وٺندا هئا. پر هو سخت رشوتخور هو. رشوت وٺندي ڪڏهن به پڪڙبو نه هو ۽ هو اُن ۾ نهايت فخر وٺندو هو. سندس پٽ به ڏاڍو چالاڪ ۽ چتر وڪيل هو. هو پيءُ جي هوشياري ڏسي اُن جي نقش قدم تي ٿي هلندو هو. پيءُ جي هلت ڏسندي ته هيتري رشوت وٺندي به ڪٿس ڪو پڪڙي ڪين ٿي سگهيو، هن جو عدالت، انصاف خواه ليکيءَ مان وشواس ئي نڪري ويو. آخر ڪنهن مقدمي ۾ پيءُ رشوت وٺندي پڪڙجي پيو ۽ سزاياب ٿيو. پٽ به ڪنهن ڪم جي ڪارڻ ڦاسي پيو. سندس وڪالت جي سند کسي ڇڏيائون ۽ هاءِ ڪورٽ ۾ وڪالت ڪرڻ جي ليسن کان به محروم ڪيائونس.

جڏهن ماءُ پيءُ ڪڏا ڪم ٿا ڪن ٽڏهن اُنهن کي اهو پتو پوي ته هو ڪيتري قدر ٻارن جي ستيا ناس ٿا ڪن.

هڪ چڱو شاهوڪار زميندار پنهنجي سليٽي عورت ۽ ٻارن هوندي به هڪ نازنين جي چڪر ۾ اچي ويو. پر هن هڪ ڳالهه ڪئي جو هن پنهنجي سرٽ لاءِ هڪ الڳ گهر رکيو ۽ ٻارن لاءِ الڳ. ڪيترا سال ته اُئين هي ٻه گهر هلائيندو رهيو. سندس ڌيئرن مان هڪ پيءُ جي پيرن تي هلڻ چاهيو ۽ ساري ڪٽنب جي ستيا ناس ڪري ننگ ناموس ٻوڙي ڇڏيائين. پيءُ اهو خيال نه ڪيو ته هو ٻارن جي اڳيان اهڙو مثال رکڻ سان پنهنجي گهر جي عزت خواه ٻارن جي ستيا ناس ٿو ڪري. ڪيترن اهڙيءَ طرح پنهنجي خاندان جي تباهي آندي آهي جو هنن پنهنجي ٻارن لاءِ گهاتڪ ۽ ڪڌن ڪرتوتن جا مثال

هو گهر ۾ ناچ گانا ڪرائڻ ٻين زالن جي خواهه وڏو ڇوڪرين
جي رلڻ ۽ انهن سان گڏ رهڻ ٻولڻ ڇا؟ هميشه جڏهن مان سندن
گهر ڇڏي آئي آهيان ته ڪين عزت ٿي لهاڻ پوي!"

اُن ماڻهوءَ ٻڌايو ته اها ڇوڪري ورئي گهر ۾ نه آئي. هوءَ
اُتيءَ شهر ۾ وڪالت ۾ ناچ گائي وارن سان رهندي هئي.
سچ آهي ته هن واقع بعد اُن گهر ۾ ناچ گانا بند ٿي ويا ۽
هن جيڪر پنهنجي زالن ۽ ٻارن اهڙن اهڙي جيون جو خيال
پيش ڪيو هو تڏهن لاءِ ڪين اُن جو عيوضو گهرو ڏيڻو پيو.

ڪجهه وقت بعد شاهوڪار جي دل ٽٽي پيئي اُن ڪالهوءَ
هن خاندان جو نالو ئي ٻڏي ويو.

مان سمجهان ٿو ته اهڙا ٻه ڪي ڳڻ آهن جي هر هڪ ماءُ
پيءُ ۾ ضرور هئڻ گهرجن. اهي ڳڻ آهن ايمانداري، سچائي،
پورهيا ۽ وفاداري. انهن ڳڻن جو لاڀ ڪرڻ معنيٰ پنهنجي
گهر جي خوشي، سک ۽ سنتوش سڀ جو لاڀ.

هڪ ڏينهن مان سير ڪري واپس اچي رهيو هوس ته
رستي ۾ ڏٺم ته هڪ جاڻ سڃاڻ سائيڪل تي وڃي رهيو هو.
منهنجي دوست، جو مون سان گڏ گهمڻ هلندو هو، جڏهن
اهو سڃاڻ اڳتي لنگهي ويو تڏهن چيو ته "هي ماڻهو جو هينئر
لنگهي ويو سو اسان جي ڳوٺ جي ٻرسان رهندو آهي. هي
ڏاڍو بدچلن آهي ۽ شهر جي اوچهه زالن کي ڌنارڻ ۾ استاد
آهي، ڪنهن به گهر ۾ جتي جوان ڌيئر يا نهر آهن انهن لاءِ ته
جنسي مصيبت آهي. هن ڪيترن کي ڌاري ٻين هٿ وڃي
وڪڻي ڇڏيو، پر ڪيس اُن ڪم لاءِ ڏاڍي ڳري قيمت
ڏيڻي پيئي. ڪيس فقط هڪ ڌيءَ هئي. هن جي ڌيءَ کي
خبر هئي ته سندس پيءُ ڇا ڪندو آهي. هن ڪيس چولڏو
ٻڌو هو ته جيڪي زالون گهر ڇڏي پوءِ اڪري وڃي ٻين
چڱن گهرن ۾ وڪامن ٿيون سي ڏاڍيون ڀاڳ وارليون آهن.

هڪ دفعي مان فرانسيسي جي ڪنهن شهر مان لنگهي رهيو
هوس. اُتي جي گهٽين مان لنگهندي منهنجو سونهون (گائيڊ)
اوچتو هڪ چڱي وڏي محل جهڙي جاءِ جي سامهون بيهي
رهيو ۽ ٻڌائين ته هن عمديءَ جاءِ کي، جا اهڙي سٺي جڳهه
تي آهي، جاچي ڏسان. هن مون کي اُن بسمت اهو ٻڌائڻ
تي چاهيو ته اها جاءِ ڪنهن وقت خوشحاليءَ ۽ آسودگيءَ جو
آستان هئي ۽ هاڻي ڪيئن نه برباد ٿي رهي هئي.

هن چيو "ڪيئي سال اڳ، هن جاءِ جو مالڪ هڪ عالي
عهدي تي هو ۽ وٽس پيسو ۽ طاقت، عزت ۽ عهدو سڀڪجهه
هو. هو هڪ شاهوڪار سمجهيو ويندو هو ۽ سندس پٽ به،
لکن جي ملڪيت جو وارث هو. هن پنهنجي جيون عيش
آرام ۾ گذاريو. هميشه راڳ ۽ ناچ جو شغل مچائيندو رهندو هو.
گهر ۾ به اُهي وڻشائون وٺي ايندو هو ۽ اُتي سندن ناچ گانا
ڪرائيندو هو. گهر ۾ سندس زال ۽ جوان ڌيئر به اهو ڏسندا پئي
هيون ته، اُنهن وڻشائن سان ڪيئن نه گهر جا مرد گهرا پوندا
هئا ۽ ڪيئن ڪيترا پئسا ڏيندا هئا. اهو سڀ ڏسي اُنهنجي من
تي گندا اثر پيا.

هڪ دفعي ساري شهر ۾ سڀني ڦهلجي وئي جو هن
شاهوڪار جي هڪ ڌيءَ گهر ڇڏي وڻشائن ۾ وڃي ناچ گائي
وارن سان گڏ رهي.

شهر جي ڪيترن ماڻهن ڪوشش ڪئي ته اها ڇوڪري
اُنهن باهر اچي مائٽن جي عزت ۽ گهر جي عزت بچائي، پر
ڇوڪريءَ نه مڃيو. هن اُنهن سڀني کي صاف جواب ڏنو
"مان وري اُنهيءَ دوزخ جهڙي گهر ۾ نه ويندس جتي گهر
جا مرد ته عيش آرام سان وڻشائن سان دل لڳي ڪن پر پنهن
جي زالن جي چال چلگت تي پهرو ڏيندا هجن. گهر جي
مردن کي اوڏي مهل عزت جو خيال ڪين ٿي ٿيو جڏهن

ساتوڪ جيون ساهتيه جا ڪجهه ٻيا ڪتاب

١. اسانکي نيڪ ٿيڻ ڇو کپي - هن ڪتاب ۾ جيون جي سچين ۽ وندرائيندڙ ڪهاڻين دواران ڏيکاريو ويو آهي ته ٻين جي لاءِ خيال، سنمان، شڪرگذاري ۽ شرڌا اسانجي روزمره جي جيون لاءِ تمام ضروري آهن ۽ اهي زندگيءَ ۾ مول مطلب آڻين ٿا.

٢. نيڪ جيون جون برڪتون - هن ڪتاب ۾ دلچسپ ۽ سچين ڪهاڻين ذريعي ڏيکاريو ويو آهي ته ڪيئن پرسيوا ۽ پراپڪار روزمره جي زندگيءَ ۾ سک، شانتي، رس ۽ جس آڻين ٿا ۽ ڪيئن اهي ٻارن ۾ جاڳرت ٿي سگهن ٿا.

هي ڪتاب پالڪن جي زندگيءَ ۾ نئين دلچسپي ۽ نئون اُتساه پيدا ڪري ٿو.

٣. نيڪ جيون جون راهون - هن ڪتاب ۾ انساني جيون ۾ آتم شڌي، اوچ چرتر ۽ جسي پاڪيزگيءَ جي سدگڻن کي پيدا ڪرڻ جا عمدا طريقا دلچسپ نموني ۾ ٻڌايا ويا آهن. هن ڪتاب جا مضمون انسان ۾ پاڪيزگي ۽ اوچ چرتر لاءِ آسادارڻ اُتساه پيدا ڪرڻ ۾ نهايت ڪارگر آهن. اهي پالڪن کي زندگيءَ ۾ نئين درشٽي ۽ روزمره جي وهنوار ۾ نئين قسم جو اُمنگ پردان ڪن ٿا.

٤. سمجهه ۽ سخاوت جي دنيا - هن ڪتاب ۾ روزمره جي گهٽنائن دواران هيءُ ذهن نشين ڪرايو ويو آهي ته ڪيئن ڪجهي ڪن جي ڪمزوريءَ ڪري انسان پنهنجي لاءِ ۽ ٻين لاءِ دک، مصيبت ۽ بربادي پيدا ڪري ٿو، ۽ ڪيئن سمجهه ۽ سخاوت جو سياءُ پنهنجي لاءِ ۽ ٻين لاءِ مصيبتن کان بچائي ٿو. هن ڪتاب ۾ هيءُ به ڏيکاريو ويو آهي ته انسان جي سچي آزادگي ڇا آهي ۽ اهيءَ کي ڪيئن حاصل ڪجي. ٻين جي لاءِ ديا ڀاوَ جي ضرورت هن ڪتاب جو نئون مضمون آهي.

هڪ ڏينهن جڏهن هي ٻئر آيو ته ڪيس خبر پيئي ته ڪو زال کي ڌار ڪندڙ سندس ڌيءَ کي بہ پرغلائي پڃالي ويو هو. ڪيس ڏاڍي چوٽ پهتي. روئندي روئندي هن پنچايت کي عرض ڪيو ته ڪيس ڌيءَ ڳولهي ولي ڏيڻ ۾ مدد ڪن. پنچايت کي ڪافي زور هو ۽ هوءَ اُن ڇوڪريءَ کي واپس آڻي سگهيا. پر هڪ پنچ ڪيس منهن تي وجائي ڏنو ته ڪيس ڪمل ڪم جو بدلو مليو هئو."

جيڪي ماڻهو سندس پيءُ جهڙو ڪم ڪندا هئا، هوءَ اُنهن جي ڀر ۾ اچي ويئي. ڪيس اها خاطري هئي ته جيڪڏهن هوءَ پيءُ جي گهران ڀڄي ويندي ته ڪنهن چڱي گهر ۾ وڃي رهندي.

اهڙيءَ طرح اهو نيڪ نيڪ ٿيڻ مشڪل آهي ته ڪيترن ماڻهن پنهنجي ڪمل ڪڍڻ ڪرتوتن جو ڦل پنهنجي ٻارن ڏوارن ڀالو آهي. منهنجو ڪو آهو لکيو آهي ته هرهڪ ماڻهوءَ کي ٻارن ٿيڻ ڪالپوءِ نيڪ ٿيڻ جو ته هرڪو سبب آهي پر پري ٿيڻ لاءِ ڪوبہ ڪارڻ واجبي نہ آهي.

BY THE SAME AUTHOR

1.	*Why To Be Good?*	8.00
2.	*Blessings of Good Life*	8.00
3.	*Some Insights into Human Ideal*	8.00
4.	*Understanding & Charity*	8.00
5.	*The Pitfalls of Vanity*	8.00
6.	*Selfishness & Hatred are Enemies of Man*	8.00
7.	*Love, Peace & Success*	8.00
8.	*Nature of Good*	8.00
9.	*Nature of Right*	8.00
10.	*Nature of Knowledge*	8.00
11.	*Nature of Faith*	8.00
	The above eleven books are printed in one volume entitled	
12.	*Altruism*	200.00
13.	*Mental Equipment for Married Life*	10.00
14.	*Dev Atma*	50.00
15.	*My Bhagwan—What I Saw of Him (Hard bound)*	25.00
16.	*Life & Teachings of Bhagwan Devatma*	2.00
17.	*A Short Catechism on the Life & Teachings of Bhagwan Devatma*	2.00
18.	*In Thy Light*	3.00
19.	*My Story*	15.00
20.	*What Worked Those Miracles?*	4.00
21.	*Fundamentals of Moral & Spiritual Life*	3.00
22.	*Dev Dharma in the Service of Man*	4.00

۵. پريم شانتي ۽ سڦلتا جي پراپتي - انسان کي جيون ۾ پريم ۽ شانتي کپي ۽ پنهنجي ڪم ۾ (نوڪري هجي چاهي واپار) سڦلتا کپي. اهي ٽيئي املهه جيون لاءِ ڪيئن ملن، انهن جا طريقا دلچسپ زندگيءَ جي آکاڻين جي روپ ۾ ڏنا ويا آهن. جيون ۾ نراس ٿيل ۽ ڪم ۾ ناڪامياب ٿيل ماڻهن لاءِ هن ڪتاب ۾ آسان اپاءَ ڏنل آهي. هيءُ ڪتاب جيون لاءِ خاص خزانو آهي.

۶. خود غرضي ۽ نفرت انسان جا دشمن ڇو آهن - ساڌارڻ انسان هيءُ سمجهي ٿو ته خود غرضي انهيءَ لاءِ لاڀ جو ساڌن آهي. هن ڪتاب ۾ ڏيکاريو ويو آهي ته ڪيئن نه خود غرضي خود غرض انسان جو به نقصان ڪري ٿي. نيچ نفرت انسان کي ٻين جو برو چاهڻ يا ڪرڻ لئي مجبور ٿي ڪري ۽ انهيءَ ڪري انسان ٻين سان ميتاج نٿو ٿئي. هن ليکن ۾ آهڙا جولي ۽ ليکا آهن جن کي پڙهي پاڻ خود پنهنجي خود غرضيءَ ۽ نيچ گهرڻا لاءِ نفرت ڪندو ۽ انهن دشمن کان موڪش پائيندو.

ساڌوڪ جيون ساهتيه جا باقي ڪتاب

ساڌوڪ جيون ساهتيه جا ٻيا به ڪتاب انگريزيءَ ۾ ڇپيل آهن، جن جو اڃا تائين سنڌيءَ ۾ ترجمو ۽ ڇپائي ڪونه ٿي سگهيا آهن. جيڪڏهن ڪو داني سچو سنڌي ڄاتيءَ جي اخلاقي سيوا جي هن ڪارج ۾ مالي مدد ڪري ته هي پروپڪار جو ڪم جلد پورو ٿي سگهي ٿو:-

۷. گهمنڊ جون ڪاهيون
۸. نيڪي ڇا آهي؟
۹. نيڪ ۽ غلط جي پرک
۱۰. سچي گيان جي پراپتي
۱۱. وشواس جي دنيا

23. *Revolution in Religion.* 4.00
24. *The Sixteen Noble Truths of Dev Dharma* . . 4.00
25. *Moral & Spiritual Order in the Universe* . . 4.00
26. *My Talks with Theists* 3.00
27. *A Life Sketch of God* 15.00
28. *Spiritual Heritage of Dev Dharma* 3.00
29. *Peace of Mind & Higher Life* 3.00
30. *Personal Reminiscences of Bhai Mohan Dev Ji* . 2.00
31. *Why do I Worship My Bhagwan* 4.00
32. *When We Live Untruthful & Evil Life* . . . 3.00
33. *A Panorama of Good Life* 3.00

हिन्दी

1.	सेवक माला	5.00
2.	सात्विकता	3.00
3.	हमें नेक क्यों बनना चाहिए?	8.00
4.	नेक जीवन की बरकतें	8.00
5.	नेक जीवन की राहें	8.00
6.	समझ और स्वतन्त्रता की दुनिया	8.00
7.	घमण्ड की खाईयाँ	8.00
8.	स्वार्थ और घृणा हमारे शत्रु क्यों हैं?	8.00
9.	प्रेम, शान्ती और सफलता की प्राप्ति	8.00
10.	उच्च जीवन का अर्थ और प्राप्ति	8.00
11.	ठीक और गलत की परख	8.00
12.	सत्य और मिथ्या की परख	8.00
13.	विश्वास की परख	8.00

سکي ۽ سارٿڪ وواهت جيون تي اخبارن جا رايا

هندستان، بمبئي- هن وقت جڏهن سڄي ڀارت سماج ۽ خاص ڪري اسانجي سنڌي پڙهيل ڳڙهيل سماج جي وواهت جيون هڪ اِلي ٻلي جي راند ٿي پيئي آهي.... اهڙي وقت هي امولڪ پستڪ سنڌيءَ ۾ شايع ڪري موگا جي ديو سماج هڪ طرف سنڌي سماج جي وڏي سيوا ڪئي آهي ۽ ٻئي طرف سنڌي کيتر ۾ پڻ هڪ دُرلڀ پستڪ ڏنو آهي...... هن پستڪ جي وڏي خوبي اِها آهي جو مٿس سکيا خشڪ اُپديش جي صورت ۾ نه پر سپڪ ۽ سرل نموني ۾ ڏني وئي آهي. اهڙو سندر پستڪ هر هڪ سنڌي گهر، هر هڪ سنڌي سنستا ۽ لئبرريءَ ۾ هئڻ ضروري آهي.

ڌرتي ماتا، آديپور (گاندي ڌام)- وواهت جيون ڪيئن سک سهنج سان هلي تنهن بابت ليکڪ هن ڪتاب ۾ مثالن سان سهڻيون سمجهاڻيون ڏنيون آهن...... اَجوڪي زماني ۾ جڏهن ڪٽنبن ۾ وڇوڙ وڌي ويو آهي ۽ گهر ٽٽندا پيا وڃن، تڏهن هي ڪتاب گهڻن کي سنئين راهه ڏيکاريندو. هرڪنهن گهر ۾ هي ڪتاب هئڻ گهرجي.

سنڌو ڌارا، بمبئي- هي ڪتاب اُنهن چئجي ته ودوان ليکڪ جي شخصي آزمودن جي وکياڻ ڇنڊ تي ٻڌل مجموعو آهي، جنهن ۾ هن صاحب اَنيڪ حقيقي مثال ڏنا آهن ۽ پيچيدا مسئلا پيش ڪري، اُنهجي اوک ڊوک ڪري اُنهنجا تز حل ڏسيا آهن.

سنڌُ لوڪ، وارڌا- اَڄ جڏهن جڙواد جي لهر ۾ انسان ڪام واسنا ۽ ڀوڳ ولاس کي جيون جو اُتم لڪش سمجهي جيون بتائي رهيو آهي تڏهن هھڙا ڪتاب جيون جون سچيون کهٽائون ٻڌائي غلط راهه تي هلڻ کان بچائين ٿا ۽ سکي جيون جو مارگ درشن ڪرائين ٿا. ڪتاب جي ڇپائي ۽ پنو تمام سٺو آهي.

روزاني هندو، اجمير- هي ڪتاب هر سنڌي ڪٽنب جي هر شخص کي پڙهڻ گهرجي. اُنهن ڪٽنبن لاءِ ته هي ڪتاب هڪ ڊاڪٽري نسخي جيان آهي، جنهجي گهر ۾ ننڍين ننڍين ڳالهين تي زال مڙس وچ ۾ ڪلڪل رهي ٿي.

ساڌوڪ جيون ساهتيه تي اخبارن جي راءِ

امرت بزار پتريڪا، ڪلڪتو -

الهيءَ چوڻ ۾ ڪوبه وڌاءُ ڪونهي ته هي نصيحت آميز سبق جهڙا ليکڪ طرف مائل آهن اهڙائي آلت ڏيندڙ آهن. هرهڪ سکيا، جيون جي آزمودي مان ڏنل آهي، جنهن هيڪاري انهن کي پُر اثر ڪيو آهي. دل ۾ انهن ٿي چوي ته هن ڪتاب جا باقي حصا به جلد ڇپجي نروار ٿين.

ليڊر، الله آباد -

"ساڌوڪ جيون" ۾ جيڪي اخلاقي هدايتون ڏنل آهن، سي ڪنهن به جاتيءَ جي پيدا ٿيل واريءَ تنگدليءَ کان بري آهن. اسين سچيءَ دل سان هرهڪ کي هن ڪتاب مان لاڀ پرائڻ لاءِ پرارٿنا ڪريون ٿا.

بمبئي ڪرانيڪل، بمبئي -

"ساڌوڪ جيون" جا اُپديش ڏيکارين ٿا ته ليکڪ ٻارن جي من جو چڱو ابياس ڪيو آهي؛ هي ٻارن ۾ چڱن لڇڻن پيدا ڪرڻ ۾ ڏاڍا ڪارگر ثابت ٿيندا. سداچار پيدا ڪرڻ لاءِ هيءَ سنڌ ۾ پستڪ اسڪوليه هر ٻار کي هٿ ۾ هئڻ گهرجي. ماءِ پيءُ ۽ ماسترن لاءِ به نهايت ئي ڪارگر ثابت ٿيندو.

دي گارڊين، مدراس -

"ساڌوڪ جيون" جا سبق نهايت پُر اثر، حقيقي ۽ سولي ۽ ٻوليءَ ۾ پيش ڪيل آهن، جن ۾ به ڪنهن به مذهبي سدانت جو ورنن نه آهي پر منش جي روزمره جي جيون ۾ جيڪا به چڱائي ڏسڻ ۾ اچي ٿي تنهنجو ڪليو اظهار آهي. جٽن ليسن يا هيٺيون اُپديش جون ڏنل ڪهاڻين پڻ جي ذريعي ڏنيون ويئون آهن، اهڙي طرح هن ڪتاب جا نصيحت آميز سبق جيون جي روزمره جي تجربن لي آدرش آهن. سڀني اخلاقي سکيا جو اهڙو ٿي گهرو اثر ٿئي ٿو جهڙو ڪنهن به سکيا جو ٿي سگهي ٿو.